

UNIVERSITETET I
NORDLAND

MASTEROPPGAVE

De små hjelperne?

En kulturpsykologisk studie
av fosterforeldrenes barn

SA349S Masteroppgave i Sosialt arbeid
Universitetet i Nordland

John Magne Knutsen

Mai 2013

De små hjelperne?

En kulturpsykologisk studie av fosterforeldrenes barn

SA349S Masteroppgave i Sosialt arbeid

Universitetet i Nordland

John Magne Knutsen

Mai 2013

Forord:

Jeg har vært sosialarbeider i 25 år, uten å ha hatt noen skikkelige videreutdanningsavbrekk.

Masterutdannelsen har derfor vært en kjærkommen anledning til faglig fordypning. Det har vært slitsomt og tidkrevende, blant annet fordi oppgaveskrivingen måtte gjøres i tillegg til vanlig jobb.

Det har vært en prosess, jeg har måttet tenke og skrive, tenke og skrive om. Det har utvilsomt vært nyttig for meg.

Jeg vil takke de som har hjulpet meg, og gjort det mulig å få prosjektet ferdig. Min familie som har sett utallige kvelder og helger gå, mens jeg var fordypet i oppgaven. Ungdommer, deres familier og fosterfamilier som jeg gjennom mitt arbeid har lært så utrolig mye av. Arbeidsgiver, som har lagt til rette for meg. Mine to veiledere, som har gitt helt nødvendig hjelp til å holde rett kurs.

Fosterforeldrene som lot meg få lov til å intervjuere deres barn, og aller mest informantene, som var villige til å fortelle om sine erfaringer og dele sine tanker med meg.

Innhold

Kapittel 1: Tema, forskningsspørsmål og kunnskapsstatus	1
1.1. Innledning	1
1.2. Tema.....	1
1.3. Teoretisk tilnærming	2
1.4. Forskningsspørsmål	3
1.5. Kunnskapsstatus.....	3
Yones	6
Poland and Groze	6
Heggdalsvik	7
Njøs	8
1.6. Argumentasjon for forskning om barn av fosterforeldre	8
1.7. Oppgavens oppbygning.....	10
Kapittel 2: Teori	11
2.1. Innledning	11
2.2. Barneperspektivet.....	11
2.3. Familiebegrepet.....	14
2.4. Posisjoner og roller	18
2.5. Kulturpsykologi	19
2.5.1. Generelt	19
2.5.2. Aktørforståelse	20
2.5.3. Kontekst	21
2.5.4. Kulturelle redskaper	21
2.5.5. Relasjonsforhandlinger	21
2.5.6. Meningskonstruksjon	22
Kapittel 3: Metode	24
3.1. Innledning	24
3.2. Vitenskapsteoretisk ståsted	24
3.3. Forskningsstrategi	25
3.4. Valg av metode for datainnsamling	26
3.5. Forskeren som instrument.....	27
3.6. Forforståelse.....	28
3.7. Barn som informanter	30
3.8. Rekruttering og utvalg av informanter.....	30
3.9. Intervjuguide	32
3.10. Gjennomføring av intervjuene	33
3.11. Gjennomføring av analysen	34
3.12. Forskningsetiske problemstillinger	36
3.13. Undersøkelsens troverdighet.....	39
Kapittel 4: Analyse	42
4.1. Innledning	42
4.2. Presentasjon av informanter	42
4.3. Barnas posisjon i forhold til fosterbarnet.....	43
4.3.1. Søsken og fostersøsken	43
4.3.2. Informasjon om fosterbarnet.....	48
4.3.3. Utdfordrende samhandling.....	52
4.3.4. Å være et forbilde	56
4.3.5. Oppsummering - posisjoner i forhold til fosterbarnet.....	57
4.4. Barnas posisjon i forhold til fosterforeldrene	58

4.4.1. Oppmerksomhet	58
4.4.2. Betegnelser på fosterfamiliens medlemmer	64
4.4.3. Stolthet	66
4.4.4. Oppsummering - posisjoner i forhold til fosterforeldrene	67
4.5. Barnas posisjon i forhold til fosterhjemsoppdraget	68
4.5.1. Fosterhjemsoppdraget	69
4.5.2. På vegne av fosterfamilien	71
4.5.3. Ansvar	73
4.5.4. Egenutvikling	76
4.5.5. Oppsummering - posisjoner i forhold til fosterhjemsoppdraget	77
4.6. Oppsummering - forskningsspørsmål	78
Kapittel 5: Avslutning	82
Referanseliste	86
Vedlegg 1: Samtykke fra NSD	92
Vedlegg 2: Informasjonsbrev til fosterhjem	92
Vedlegg 3: Påminnelsesbrev til fosterhjem	95
Vedlegg 4: Informasjonsbrev til Barnevernstjenesten	96
Vedlegg 5: Samtykke fra fosterforeldre	99
Vedlegg 6: Intervjuguide	100

Kapittel 1: Tema, forskningsspørsmål og kunnskapsstatus

1.1. Innledning

Jeg har de siste fem årene vært veileder for såkalte familiehjem, som er fosterhjem beregnet for barn og unge med store hjelpebehov. Min interesse for det som ble tema for denne oppgaven, oppsto på grunn av små historier som noen av disse fosterforeldre fortalte meg. Her er en slik, anonymisert, historie.

Fostermor Anne skulle ut og kjøre bil med sin sønn Tommy på 5 år, og fostersønn Petter på 10 år. Petter likte å sitte foran i bilen, og sørget som regel for å være først ute så han fikk denne plassen. Han kunne dessuten lage mye bråk, dersom han ikke fikk det som han ville. Men denne dagen var Tommy først ute, og satte seg foran, sammen med mor. Da Petter kom og oppdaget dette, ble han skuffet, og sa at han ville sitte foran. Anne sa: Men nå sitter jo Tommy der - sett deg nå bak! Petter ble stående utenfor bilen, og virket litt i villrede om hva han skulle gjøre. Anne tenkte at nå blir det bråk, dette skulle jeg ha forutsett! Da gikk Tommy ut av bilen, satte seg bak, og sa til Petter: Du kan få sitte foran. Petter gjorde det, og så svært så fornøyd ut. Anne ble forbauset - tenk at Tommy gav fra seg plassen frivillig? Litt etter stakk Tommy fram ei hånd med litt penger i, og sa: Værsgod Petter! Anne ble ennå mer overrasket, og spurte Tommy hvorfor han gjorde dette? Tommy sa: Petter har jo vært så flink - han ble ikke sint - og han ropte og skrek ikke!

Fostermor som fortalte historien, var overrasket over at hennes sønn hadde gitt fra seg plassen i forsetet frivillig, og ennå mer overrasket over at sønnen i tillegg ville belønne sin eldre fosterbror. Jeg har hørt flere slike historier. Dette er fortellinger om fosterforeldre som ble overrasket over det deres barn hadde gjort, og hvor en naturlig tolkning blir at disse barna hadde ment å hjelpe fosterbarnet på et eller annet vis. Dette satte tankene mine i sving. Hvorfor gjør disse barna som de gjør, og hvorfor blir deres foreldre overrasket?

1.2. Tema

Det er forsket mye på fosterhjem, men mesteparten av dette omfatter fosterbarn og fosterforeldre. (Höjer og Nordenfors 2006) Det finnes få forskningsrapporter om fosterforeldrenes barn. Av rapporter som omtaler disse barna, har flere ikke undersøkt hvordan barna selv oppfatter sin situasjon. I de tilfeller hvor barn av fosterforeldre er blitt intervjuet, har en stor del uttalt seg i

ettertid, når de har blitt voksne. Dermed finnes det svært få forskningsrapporter hvor disse barna selv beskriver sin situasjon, mens de ennå er barn. Dette er et poeng, nettopp fordi det kan tenkes at barn oppfatter sin situasjon annerledes enn voksne. Dette fikk jeg lyst til å undersøke nærmere. Jeg har derfor intervjuet 8 barn av fosterforeldre i alderen 10 - 14 år, for å finne ut hva de selv tenker om sine erfaringer fra hverdagen i fosterfamilien.

Mitt fokus er altså på barn av fosterforeldre. Det betyr ikke at jeg mener det er mindre viktig å ha forskningsfokus på fosterbarn og fosterforeldre. Jeg mener at fosterfamiliene utfører et meget viktig oppdrag på vegne av samfunnet, for å hjelpe barn og unge som trenger et annet sted å bo for en kortere eller lengre periode. Det tilsier at vi trenger mer kunnskap om hele fosterfamilien. Den senere tids fokus på å øke bruken av fosterhjems plasser som tiltak i barnevernet, og tilsvarende redusere bruken av plasser på barnevernsinstitusjoner, forsterker dette behovet. (Backe-Hansen et al. 2011 s.16 f) Mitt bidrag i denne sammenheng er å presentere kunnskap om barn av fosterforeldre.

Selv om halvparten av mine informanter var tenåringer, bruker jeg betegnelsen barn på dem alle for enkelthets skyld. Det beskriver først og fremst en relasjon - barn av fosterforeldre. Når jeg heretter skriver barn eller barna uten nærmere forklaring, betyr det barn av fosterforeldre.

Mine informanter fortalte om sin hverdag på ulike arenaer, som skole, fritid og innad i familien. Jeg har begrenset min kontekst til hovedsakelig å omfatte fosterfamilien. Dette har jeg gjort fordi jeg oppfatter denne konteksten som mest relevant for å besvare forskningsspørsmålet, og for å gjøre nødvendige begrensninger av områder til drøfting.

1.3. Teoretisk tilnærming

Mitt tema, barn av fosterforeldre, kunne vært undersøkt på ulike måter. Jeg har valgt å bruke kulturpsykologi som teoretisk analyseredskap. Denne teorien har blant annet fokus på hverdagspraksis og meningsskaping. Jeg vil undersøke hvordan barna forstår og praktiserer det å være barn av fosterforeldre, med fokus på relasjonen til fosterbarn, egne foreldre og fosterhjemsoppdraget. Kulturpsykologisk tenkning legger også stor vekt på kontekst. Sosial samhandling og meningsskaping må forståes med utgangspunkt i aktuell tid og aktuelt sted. Jeg har valgt å bruke kulturpsykologi fordi denne teorien er godt egnet til mitt prosjekt, som har barneperspektiv og barns meningskonstruksjon som viktige elementer.

1.4. Forskningsspørsmål

Jeg har hatt som mål å finne ut hva barn av fosterforeldre tenker om sin egen hverdag i fosterfamilien. Som en del av dette, har jeg ønsket å finne ut om disse barna tenker at de hjelper til med fosterhjemsoppdraget. Jeg har prøvd å få tak i barnas meningskonstruksjon. (Ulvik 2007) Med det mener jeg hvordan de forstår og praktiserer det å være barn av fosterforeldre i en fosterfamilie. Ulvik (2007) bruker betegnelsen å skape seg selv om denne prosessen. Denne meningskonstruksjonen er ikke gitt en gang for alle, men skjer kontinuerlig ved at mennesker samhandler med hverandre, og gjennom dette forhandler om hvem de skal være. Med forhandlingsprosesser menes det at alle mennesker i sin hverdag påvirker og påvirkes av hverandre. Innenfor en kulturpsykologisk forståelse er dette sentralt for å forstå sosial samhandling. Ut fra dette, har jeg formulert følgende forskningsspørsmål:

Hvordan forstår barn av fosterforeldre sin posisjon i fosterfamilien?

I besvarelsen av dette spørsmålet, har jeg fokusert på barnas relasjon til *fosterbarnet*, *fosterforeldrene* og *fosterhjemsoppdraget*. Denne tredelingen utgjør hoveddisposisjonen i analysen. Med *forstår* mener jeg både hvordan barna tenker og snakker om sin posisjon, og hvordan de praktiserer denne. Jeg har ikke observert barnas praksis, men hørt deres fortellinger om sin praksis. Som beskrevet i kapittel 3. metode, brukte jeg deler av strukturen fra det som kalles livsformsintervjuet (Haavind 1987) i min undersøkelse. Her ønsker man å kartlegge hverdagen detaljert, for på den måten å få tak i den ubevisste og selvfølgelige meningskonstruksjonen, som folk vanligvis ikke forteller om. Begrepet *posisjon* er nærmere forklart i kapittel 2 punkt 4 - posisjoner og roller. Kort fortalt omhandler dette hvordan barn av fosterforeldre oppfatter sin plass i familien, relatert til øvrige familiemedlemmer og fosterhjemsoppdraget.

1.5. Kunnskapsstatus

Ved gjennomgang av aktuell litteratur viser det seg raskt at det finnes få vitenskapelige undersøkelser med fosterforeldrenes barn som tema, særlig gjelder det undersøkelser hvor disse barna selv har vært informanter. På grunn av min kulturpsykologiske vinkling, er det et poeng at de undersøkelser jeg sammenligner med, ikke har for ulik kulturell kontekst. Det finnes en stor svensk undersøkelse med dette tema, som jeg snart skal redegjøre for. Jeg vil referere mest fra denne

svenske undersøkelsen, på grunn av likhet i kulturell kontekst og teoretisk forankring. I tillegg finnes det noen artikler i blant annet europeiske og amerikanske fagtidsskrifter. Noen av disse er ganske gamle, og har et annet teoretisk utgangspunkt enn det jeg har. Jeg skal redegjøre for de nyeste og mest relevante av disse. I de undersøkelse jeg henviser til, vil man også finne en bredere oversikt over andre undersøkelser. Siden det ikke finnes norske undersøkelser over mastergradsnivå på mitt tema, og siden det ellers i Skandinavia og Europa finnes så få slike undersøkelser, vil jeg også redegjøre for de norske hovedfags- og mastergradsoppgaver som jeg har funnet om temaet.

Det er mest relevant for meg å sammenligne med andre undersøkelser hvor barn av fosterforeldre også var barn av alder da de ble intervjuet. Jeg har imidlertid ikke funnet andre undersøkelser hvor alle informantene var barn av alder. I artikkelen som refererer fra undersøkelsen til Younes (2007) står det at barna var fra 8 år og oppover. Det framgår ikke klart hvor høyt opp alderen gikk. I de øvrige undersøkelsene jeg refererer her, var informantene enten en blanding av barn og voksne, eller bare voksne barn av fosterforeldre. Dermed er en stor del av fortellingene i disse undersøkelsene retrospektive fortellinger, mens barna i min undersøkelse har et nåtidsperspektiv. Näsman (2012 s.52) beskriver at det innen barneforskning en periode har vært et skille mellom den mer generelle barndomssosiologien hvor barn betraktes som aktører, og den mer spesifikke forskning på utsatte barn og barn i risiko, hvor voksne og fagfolk i større grad har dominert med sine perspektiver. Videre at dette skillet nå er i ferd med å viskes ut, ved at man også innen forskning på utsatte barn er begynt å utforske disse barnas egne perspektiver. Jeg har ikke data fra min undersøkelse som viser at informantene anser seg i en utsatt posisjon som følge av at de er blitt fosterfamilie. Men både i min og andres undersøkelser beskriver informantene situasjoner og fenomener som de selv opplever utfordrende. Det er ønskelig å redusere belastningene for disse barna, som følge av slike utfordringer, og generelt kunne forstå deres situasjon på en best mulig måte. Fordi det kan tenkes at barna har andre perspektiver og forståelser mens de står midt oppe i det, enn i ettertid, trenger vi barnas historier mens de ennå er barn.

Höjer og Nordenfors

Ingrid Höjer og Monica Nordenfors har gjennomført en stor undersøkelse i Sverige med tema fosterforeldrenes barn. Dette er den største skandinaviske undersøkelsen hvor barn av fosterforeldre er informanter. Forskerne ønsket å undersøke hvordan hverdagslivet til barn av fosterforeldre ble påvirket av å leve sammen med fosterbarn. Undersøkelsen er publisert i form av en doktorgradsavhandling (Nordenfors 2006), en artikkel i et fagtidsskrift (Höjer 2007) og en bok (Höjer og Nordenfors 2006). Undersøkelsen består av åtte individuelle kvalitative intervju,

fokusgruppeintervju med 17 barn, diskusjonsgrupper med 16 barn og en spørreundersøkelse med svar fra 684 barn. Barnas alder var fra 9 til 28 år. Forskerne tok utgangspunkt i den nye barndomssosiologien, hvor barn anses som aktører i eget liv. Undersøkelsen viste store variasjoner i barnas opplevelser. Noen beskriver søskenforhold eller venneforhold til fosterbarnet, mens andre beskriver ganske store vanskeligheter og belastninger. Av vanskeligheter kan nevnes utagerende oppførsel fra fosterbarn som setter et sterkt preg på fosterfamiliens dagligliv, det å få kjennskap til fosterbarnets problematiske fortid, og det å hankses med fosterbarnets egen familie, hvor barna kunne være bekymret for hvordan fosterbarnet hadde det på samvær hos egen familie.

Undersøkelsen viste at alle familiemedlemmene påvirkes når en familie blir fosterfamilie, og at barn av fosterforeldre ofte inntar en aktiv posisjon i forhold til fosterhjemsoppdraget. Flere av barna beskrev hvordan de justerte sin egen interaksjon, for å ivareta andre familiemedlemmers behov, også sine foreldres. Noen av barna underkommuniserte egne behov, fordi de ikke ville belaste sine foreldre. En stor andel av barna erfarte at de fikk mindre tid og oppmerksomhet fra foreldrene som følge av at de var blitt fosterfamilie. Dette ble opplevd forskjellig. Noen syntes det var forståelig og greit, mens andre ble usikre på sin egen posisjon i familien. Det var viktig for disse barna å ha påvirkningsmulighet på egen situasjon, de som beskrev sin situasjon negativt beskrev seg ofte som maktesløse. Flere av barna mente at de som følge av å ha vært fosterfamilie hadde utviklet positive egenskaper, som å ikke fordømme folk på forhånd, eller å vise omtanke og respekt for andre. I tråd med seinmoderne tenkning hvor relasjoner forhandles, mente disse barna at de som aktører selv bestemte hva de skulle være involvert i, og ta ansvar for. Höjer (2007) oppsummerer undersøkelsen ved å påpeke at fosterhjem brukes som tiltak i barnevernet for å gi fosterbarnet en større grad av normalitet gjennom en forankring i en ny familie. Paradoksalt nok kan det medføre mindre normalitet for barna som bor der fra før. Dette blir sjelden gitt oppmerksomhet. Videre viser undersøkelsen at barn av fosterforeldre er involvert i fosterhjemsoppdraget, og tar et ganske stort ansvar for fosterbarnet. Dette gjør de også på egen hånd, og sånn sett påvirker de hvordan fosterhjemsoppdraget blir utført. Dette er en viktig grunn til at barn av fosterforeldre bør få større oppmerksomhet.

Ingrid Höjer har også gjennomført en undersøkelse blant fosterforeldre, hvor et av temaene var hvordan de oppfattet situasjonen til deres egne barn. (Höjer 2001) Jeg refererer ikke fra denne, siden barna ikke ble intervjuet i undersøkelsen.

Yones

Denne artikkelen (Younes 2007) beskriver en undersøkelse fra USA, hvor 10 fosterforeldrepar og deres 16 barn ble intervjuet. Jeg redegjør her kun for data fra intervjuene med barna. Av negative erfaringer nevnes sjalusi og konkurranse, å frykte at man ikke er likt av fosterbarnet, og å ikke føle seg komfortabel i sitt eget hjem. Noen av barna sa at de ble vant til dette etter hvert, andre sa de ikke vendte seg til det. Noen barn syntes det var vanskelig at fosterbarnet kalte fosterforeldrene for mamma og pappa, eller at de behandlet fosterforeldrene dårlig. Alle barna fortalte at de hadde fått mindre tid med foreldrene sine, de fleste sa de lærte seg å håndtere dette. Noen av barna mente de hadde forandret seg ved å bli mer hjelpsomme og ansvarlige, mens andre ble mer stille, tilbaketrukket og sint eller sjalu. Noen sa det var blitt strengere regler hjemme etter at fosterbarnet kom, og at mor hadde forandret seg og prøvde å være den perfekte mor. Barna var like vel stolte av sine foreldre. Noen hadde endret sin relasjon til egne søsken, for eksempel ved at frustrasjoner overfor fosterbarnet kunne gå ut over søsken. Noen opplevde å ha mistet sin nærhet til søsken, fordi fosterbarnet var der hele tiden. Barna opplevde forventninger fra sine foreldre, i form av å være et godt eksempel for fosterbarnet. De fleste barna godtok disse forventningene, mens noen fant dem belastende. Barna fortalte at det vanskeligste var når fosterbarnet måtte flytte fra familien. Som overordnede positive virkninger fortalte barna at de lærte om andre folk, ble mer selvstendige, fikk nye venner, og satte større pris på egen familie.

Poland and Groze

Denne undersøkelsen (Poland and Groze 1993) ble gjennomført som spørreskjemaundersøkelse til 52 fosterforeldre og 51 barn av fosterforeldre i Iowa, USA. Barna var i alderen 8-32 år, med et gjennomsnitt på 15 år og median 13. Jeg refererer også her kun data fra barna. 2/3 av barna fortalte om forandringer i hjemmet etter at fosterbarnet kom. Eksempler på negative endringer var strengere regler, å føle seg presset ut, sjalusi, å ikke lenger kunne gjøre familieaktiviteter i familien, å være mer for seg selv og mindre hjemme, og opplevelsen av at familien endret seg for hvert fosterbarn som kom. Eksempler på positive endringer var å ha blitt mer ansvarlig og glad i mange barn og å bry seg om hvordan det går med dem. Tid med foreldrene var en kritisk faktor. Barn som fikk like mye tid med foreldrene som fosterbarnet, likte i større grad å ha fosterbarn i familien, enn de som ikke fikk det. Barna godtok også endringer i familien lettere, hvis de fikk like mye foreldretid som fosterbarnet. Forfatterne kommenterer sine funn ved å si at det å være fosterfamilie kan oppleves traumatisk for barna i familien. Dette kan avhjelpest langt på vei dersom barna får være med på forberedelsene, før fosterbarnet kommer.

Heggdalsvik

Denne hovedfagsoppgaven i sosialt arbeid (Heggdalsvik 2007) omhandler hvordan fosterforeldrenes barn opplever sin egen situasjon, samt hvilke forventninger og problemstillinger som omgir fosterhjemmene til daglig. Sju barn av fosterforeldre i alderen 9 - 29 år er intervjuet. Tre av intervjuene ble gjennomført mens informant og fosterbarn bodde sammen, de øvrige fire var retrospektive intervjuer. Barnas forventninger på forhånd var varierende. Barna fortalte at det ble tøffere enn de trodde på forhånd. De erfarte at det kunne bli slåssing, og at de ikke fikk ha tingene sine i fred. Det var vanskelig å forstå at fosterbarna kunne ødelegge ting i affekt. Barna opplevde det også urettferdig at fosterbarna fikk flere ting enn det de fikk, og at de ikke måtte yte noe først. Noen fortalte at det var som å få vanlige søsken. Noen opplevde at fosterbarnets foreldre var annerledes enn andre foreldre, og erfarte at fosterforeldrene også måtte hjelpe fosterbarnets foreldre. Barna var lojale, og viste omsorg overfor sine foreldre. De opplevde det sårt å se at foreldrene ble slitne på grunn av fosterhjemsoppdraget. Barna hadde varierende erfaringer med at fosterbarnet flyttet ut av familien. Noen hadde erfart det som naturlig, andre som vanskelig.

Øyre

Denne masteroppgaven i sosialt arbeid (Øyre 2012) undersøkte hvordan biologiske barn av fosterforeldre opplevde å vokse opp med fosterbarn med utfordrende atferd. Undersøkelsen har en hermeneutisk tilnærming. Datagrunnlaget er kvalitative intervju med 8 barn av fosterforeldre, som alle var over 18 år. Noen bodde fortsatt i fosterfamilien sammen med fosterbarnet, mens andre var flyttet ut. Undersøkelsen bruker begrepet resiliens som teoretisk utgangspunkt, og fokuserer på mestringsstrategier og sårbarhetsfaktorer. Øyre (2012) fant at noen av informantene hadde ønsket å være mer med på forberedelsene før fosterbarnet kom, og flere etterlyste mer informasjon om hvilke endringer de kunne forvente seg. Informantene fortalte om vanskeligheter med å invitere venner hjem på grunn av bråk, eller at de sjeldnere ble invitert til venner. Noen fortalte at de holdt avstand til venner, fordi vennene reagerte på fosterbarnets oppførsel. Noen fortalte om store endringer hjemme, i form av for eksempel måltider med mye bråk, noe som kunne være veldig flaut. Flere sa det var verst de første årene, det ble bedre etter hvert. Noen sa de merket hvor slitne foreldrene ble, og at de derfor måtte ta mer ansvar selv. Alle informantene fortalte at de opplevde å ha vanlige søskenrelasjoner til fosterbarnet i oppveksten. Noen beskrev svært utfordrende oppgaver som de hadde fått, planlagt eller tilfeldig, overfor fosterbarnet. Flere sa de hadde behov for mer tid alene med foreldrene sine, men de forsto at det var vanskelig å få det til. Informantene var trygge på at foreldrene var der, om de hadde behov for dem. Øyre (2012) understreker viktigheten av å få være med å planlegge, og få informasjon, for å kunne forstå. Hun sammenligner det å ha fosterbarn

med utfordrende atferd, med det å vokse opp med vold i familien. I begge tilfeller er det svært viktig å hjelpe barna til å forstå, for at de skal kunne mestre. Noe av det vanskeligste for informantene, har vært de tilfeller hvor fosterbarnet flyttet fra familien. Det kan se ut som barn av fosterforeldre med slike erfaringer beskytter seg selv ved å ikke ville involvere seg like mye i nye fosterbarn.

Njøs

Dette er en masteroppgave i helse- og sosialfaglig arbeid med barn og unge, (Njøs 2012) som har undersøkt hvordan biologiske barn av fosterforeldre opplever hverdagen med fostersøsken.

Forfatteren (Op cit.) har en sosialkonstruktivistisk og hermeneutisk tilnærming. Hun har også brukt elementer fra kulturpsykologien, og har undersøkt begreper som aktør, omsorgsarrangement, forhandling og læring. Njøs (2012) har gjennomført kvalitativt intervju med fire barn i alderen 11 – 14 år som bodde sammen med fosterbarn, og fire personer i alderen 20 – 30 år som har hatt fosterbarn i oppvekstfamilien sin. Njøs (2012) fant at barna presenterer seg som aktører, og at de mener omsorg er sentralt, noe de viser både overfor fosterbarnet, egne søsken og egne foreldre. Disse barna var sensitive overfor fosterbarnas behov, og lot sistnevnte bestemme tempoet i relasjonsforhandlingene dem imellom. Barna lærer å bli kompetente omsorgspersoner, men føler seg ikke sett av de offentlige aktørene på fosterhjemfeltet. De savner anerkjennelse for det de gjør, og opplever at de blir tilsidesatt og får avgrenset handlingsrom når det oppstår problemer i fosterhjemmet. Njøs (2012) ønsket å få ulike synspunkter, ved å intervju noen barn som sto midt oppe i det med fosterbarn i familien, og noen som var blitt voksne og så det hele i retrospektivt perspektiv. Hun fant noen forskjeller her, blant annet mente de voksne at de burde ha vært guidet bedre i utøvelsen av sine posisjoner, noe de som ennå var barn ikke omtalte.

1.6. Argumentasjon for forskning om barn av fosterforeldre

Hvorfor er det viktig å finne ut mer om hva barn av fosterforeldres tenker om sin egen posisjon? Ut over at dette er lite undersøkt fra før, er det en del av barnevernsfeltet som har betydning for hvordan fosterhjemmene fungerer og utfører sin oppgave. Den kunnskapen vi har viser at barn av fosterforeldre i mange tilfeller opplever ganske store belastninger som har sammenheng med at de er fosterfamilie. (se kapittel 1 punkt 5: Kunnskapsstatus) Höjer og Nordenfors (2006) fant blant annet at alle familiemedlemmene blir påvirket og involvert når en familie blir fosterfamilie, og noe av det viktigste for barna var å få være delaktige i det som skjer. Disse forfatterne fant også at barna kan underkommunisere egne behov for å ivareta fosterbarn og egne foreldre. Dermed kan det være vanskelig å ivareta barna på en god måte. Flere undersøkelser nevner forholdet mellom fosterbarn

og egne barn som en av de viktigste årsakene til at fosterbarn må flytte ut av fosterfamilien på et tidspunkt som ikke er planlagt eller ønskelig. (Havik 2007, Lohne og Ødegård 2012) Vi trenger derfor mer kunnskap om situasjonen til barn av fosterforeldre, for å kunne ivareta disse barna på en god måte. Det er spesielt viktig å få mer kunnskap om hvordan barna selv opplever dette, fordi de kan oppleve det på andre måter enn voksne.

I følge Bufetat¹ var det pr. 01.01.2011 9.225 barn og unge i fosterhjem i Norge (Bufetat 2012) I følge Havik`s (2007) undersøkelse gjennomført i 2005, hadde 17% av utvalget et eget barn og 66% to eller flere egne barn. Av disse bodde 63% fortsatt hjemme. I Synovates (2010) spørreundersøkelse, hvor de fikk svar fra ca halvparten av fosterhjemmene i Norge, oppgis at 19% ikke hadde egne barn, 14% et eget barn, og resterende to eller flere egne barn. Det framgår ikke hvor mange av disse som bodde hjemme. Med antydningvis ca 9.000² fosterhjem, hvorav i underkant av 80% har et eller flere egne barn, angår mitt tema mange barn i Norge. Dette høye tallet støtter behovet for videre utforskning på aktuelt området.

Det har de senere år vært en målsetting innen barnevernet i Norge å dreie tiltaksbruken over fra plasser i barnevernsinstitusjoner, til plasser i fosterhjem. (Bache – Hansen et al. 2011 s.16) Dette er faglig begrunnet, fordi man mener at barn generelt sagt får bedre utviklingsmuligheter ved å bo i fosterhjem enn ved å bo i en barnevernsinstitusjon. Denne målsettingen vil sannsynligvis på sikt øke antallet fosterhjem. I tillegg vil det sannsynligvis medføre at flere barn med store følelsesmessige og sosiale problemer vil bli boende i fosterhjem. Det har vært satt inn store ressurser for å gjøre fosterhjem i stand til å takle de utfordringer dette medfører. For eksempel har antallet forsterkede fosterhjem økt kraftig de senere år. (Bufetat 2011) Et viktig spørsmål blir da om denne ønskede tiltaksdreiningen medfører endrede, og eventuelt forverrede, forhold for barn av fosterforeldre. Videre om styrket oppfølging og veiledning av fosterhjemmene kan kompensere for økte belastninger på fosterfamilien, inkludert disse barna. Her ligger det noen etiske dilemma, for eksempel knyttet til hvor store belastninger vi skal godta at barn av fosterforeldre utsettes for, for at barn med store problemer skal kunne bo i fosterhjem i stedet for i institusjon. Det hele forsterkes av at saken gjelder hvordan disse barna har det i sitt eget hjem, som normalt er den mest private arena for oss mennesker. Det er her vi tilbringer mye av fritiden, og skal kunne slappe av og lade opp til utfordringer på skole og i arbeid. Dette tilsier også behov for videre utforskning. Det er i denne

¹ Bufetat: Barne- Ungdoms- og Familieetaten. Statlig forvaltningsorgan med ansvar for blant annet drift av barnevernsinstitusjoner og deler av fosterhjemsområdet. Se www.bufetat.no

² I noen fosterhjem bor det flere enn et fosterbarn, slik at tallet 9.225 utgjør ikke antall fosterhjem.

forbindelse verdt å merke seg at Backe – Hansen et al. (2011 s.22) anbefaler at man vurderer om tiltaksvidningen fra institusjon til fosterhjem har gått for langt, ved at barn og unge som det er svært vanskelig å hjelpe, plasseres i fosterhjem, med stor risiko for flere utilsiktede flyttinger. Dette utgjør en åpenbar risiko også for fosterforeldrenes barn.

1.7. Oppgavens oppbygning

Oppgaven er delt inn i kapitler i tråd med de ulike hoveddelene i undersøkelsen. Dette første kapitlet har gitt en innføring i tema, teoretisk tilnærming, forskningsspørsmål, kunnskapsstatus og argumentasjon for forskning på dette området. Kapittel to er teorikapitlet, hvor jeg drøfter viktige begreper som barneperspektivet, familiebegrepet og posisjoner, i tillegg til å gi en oversikt over de deler av kulturpsykologien som er mest relevant for min oppgave. Kapittel tre er metodekapitlet. Her redegjør jeg for mitt vitenskapsteoretiske ståsted, forklarer og begrunner metodevalg, beskriver framgangsmåten i prosjektet, og drøfter forforståelse, forskningsetiske problemstillinger og undersøkelsens troverdighet. Kapittel fire er analysekapitlet, som presenterer og drøfter data relatert til forskningsspørsmålet. Til slutt i dette kapitlet er det også en oppsummering av mine funn i forhold til forskningsspørsmålet. I kapittel fem, avslutningskapitlet, har jeg noen synspunkter på dagens praksis og videre utforskning, i tillegg til å referere tips og råd fra mine informanter.

Kapittel 2: Teori

2.1. Innledning

Jeg skal i dette kapitlet beskrive noen begreper og teoretiske perspektiver som er sentrale for mitt tema. Først vil jeg forklare bakgrunn og innhold i begrepet barneperspektiv. Deretter vil jeg drøfte familiebegrepet, samt begrepene posisjon og rolle. Så vil jeg beskrive deler av den kulturpsykologiske teorien som er spesielt relevant for oppgaven min.

2.2. Barneperspektivet

Jeg har valgt å ha et barneperspektiv i min oppgave, og skal derfor nå redegjøre for hva dette betyr. Vårt syn på barn og barndom har endret seg opp gjennom historien. Før ca 1950 betraktet man i vår del av verden barn mest som gruppe med felles kjennetegn. (Ulvik 2007, Schjelderup og Omre 2008, Nordenfors 2006, Sommer 2003) Det var lite fokus på barn som enkeltindivider. Når man ønsket kunnskap om barn, intervjuet man voksne med kjennskap til barn, i tillegg til å observere barn. Det var ikke vanlig å spørre barna selv. Den økte individualiseringen generelt i samfunnet førte også etter hvert til at man fokuserte mer på barn som individer. Ideologiske debatter og ny kunnskap om barns kompetanse medførte at det fra 1980- tallet av ble vanlig å anse barn som aktører. Dette var et nytt perspektiv på barndom, hvor man tok som utgangspunkt at også barn ønsket å styre og handle i eget liv. Det ble etter hvert mer vanlig å skaffe kunnskap om barn ved å snakke direkte med barna selv. Dette nye synet på barn kalles gjerne den nye barndomssosiologien. (Nordenfors 2006 s.31) Sommer (2003) beskriver begrepet barndom som en sosial konstruksjon, som derfor må forstås i sin historiske og kulturelle kontekst. Det innebærer at selv om menneskets utvikling fra barn til voksen for en stor del er biologisk bestemt, er måten vi forstår denne livsperioden på, sosialt og kulturelt bestemt. Sommer (2003) beskriver også ny psykologisk kunnskap, som har vist at barn er kompetente og aktive deltagere i egen utviklingsprosess. Han bruker betegnelsen *det relativt kompetente barnet*, for å vise at selv om barn ansees som kompetente aktører, vil de alltid være underlegne og avhengige i forhold til voksne.

Lovgivningen har blitt endret i tråd med den historiske utviklingen. FN's barnekonvensjon av 1989 ble innbakt i norsk lovgivning i 1991. Denne beskriver barn som unike individer. Artikkel 12 gir barnet rett til å bli hørt i saker som angår dem, og et pålegg om at barnets syn skal tillegges vekt. (Regjeringen 2004) Aktuelle særlover, som Barneloven (1981) og Barnevernsloven (1992) er endret tilsvarende.

Jeg har valgt å intervju barn av fosterforeldre, fordi jeg tror de kan se ting på andre måter enn andre aktører, for eksempel fosterforeldrene. Tiller (2000) skriver at vi bruker barna som kilde, fordi de kan gi oss kunnskaper som ingen andre har. Det var et poeng for meg at informantene ikke bare skulle være barn av fosterforeldre, men også barn av alder. Dette fordi perspektiver og meningskonstruksjoner kan endres fra man er barn til man blir voksen, og fra man ser et fenomen i nåtid, til man ser det i ettertid. (Höjer og Nordenfors 2006) Jeg har ønsket å få del i barns meningskonstruksjon i nåtid.

Det er nå blitt et kulturelt ideal å ha et barneperspektiv. Når man uttaler seg offentlig om barn, vil man gjerne kunne vise til at barna selv er blitt hørt. Ulvik (2007 s.30) skriver at dette ofte er honørformuleringer med uklart innhold. Hva menes med barneperspektivet, og finnes det flere og ulike barneperspektiv? (Ulvik 2007 s.31, Näsman 2012 s.34) Det tror jeg det gjør, det vil blant annet avhenge av hva man skal bruke barneperspektivet til. Det kommer jeg snart tilbake til.

Når barneperspektivets innhold blir uklart, kan det blant annet handle om kommunikasjon og formidling. Det er ikke nok å spørre barn, for å sikre et tydelig barneperspektiv. Det kan være vanskelig for barn å formidle det de ønsker til voksne. Barn kan ha erfaringer som det er vanskelig å forklare for andre. Barn tror kanskje ikke at de trenger å fortelle eller forklare, hvis ingen etterspør deres forklaringer. (Schjelderup og Omre 2008, Tiller 2000) Barn kan også erfare verden på andre måter enn voksne, for eksempel ved at de i større grad enn voksne bruker flere sanser i sine opplevelser. Barn er, som voksne, meningssøkende, men kan skape seg meninger som er annerledes enn voksne. Det gjelder spesielt hvis de ikke har samme informasjon og forklaringer som de voksne. (Tiller 2000 s.19) Barn kan føle avmakt, fordi de mangler ressurser og kunnskaper om voksenverdenen. Dessuten vil barn alltid stå i et avhengighetsforhold til voksne, blant annet fordi barnas rettigheter tildeles dem av voksne. Barns lojalitet mot egen familie og andre viktige personer kan også medføre at de prioriterer andre enn seg selv. Dette finnes det eksempler på i noen av de undersøkelser jeg har beskrevet kapittel 1 punkt 5 om kunnskapsstatus. Når vi ser på barn som aktører, er det derfor viktig at vi ikke tildekker det underlegenhetsforhold de har til voksne. (Ulvik 2007 s.32, Sommer 2003) Dette kan være vanskelig å håndtere, men den største faren er like vel at denne kompleksiteten medfører at barna ikke får uttale seg i det hele tatt. (Schjelderup og Omre 2008 s.7)

Aktørposisjonen må sees på som en dynamisk størrelse. Hva det betyr i praksis å være aktør vil bestemmes både av hva aktøren selv ønsker, og av det handlingsrom aktøren får av de som har makt til å definere dette. Når barn før i tiden ble sett på som gruppe og ikke individuelle aktører, fikk barna lite rom til å definere seg selv. Det kan vel tenkes at disse barna hadde andre tanker om egen posisjon, enn det de fikk mulighet til å praktisere.

Flere forfattere deler barneperspektivets innhold i to deler. (Bache-Hansen og Frønes 2012, Tiller 2000, Ulvik 2007) Den ene delen består av den voksnes forsøk på å forstå barnet, og ha barnets beste i fokus. Den andre delen er verden, slik den ser ut fra barnets synsvinkel. Den første delen benevnes gjerne barneperspektiv, mens den andre delen benevnes barnets perspektiv. Som noen av de nevnte forfatterne påpeker, er heller ikke den voksnes barneperspektiv entydig. Man kan vektlegge ulike deler av det man ser hos barnet, for eksempel barnets sårbarhet og manglende kompetanse, eller barnets ressurser og aktøregenskaper. Ut fra dette kan vi si at den voksnes barneperspektiv kan deles inn i et sårbarhetsperspektiv og et ressursperspektiv. Stranbu (2007) beskriver et tredelt barneperspektiv. For det første en historisk og kulturell forståelse av barnets posisjon og rettigheter i vårt samfunn, for det andre en forståelse av hva voksne mener er til det beste for barn, og for det tredje barnets eget perspektiv - slik verden ser ut for barnet. Ulvik (2007 s.31) skriver at hun bruker barneperspektiv i betydningen aktørperspektiv, ved at barn utforskes som sosiale deltagere i sin konkrete verden. Dette innebærer ikke en avvisning av barns relative avmakt, men at barn studeres som aktører innen det kulturelt definerte handlingsrommet de har fått. Også forskerens analyse inngår i dette, altså hvordan det barna forteller, blir tolket og generert til ny kunnskap. Ulviks barneperspektiv inneholder dermed langt mer enn å finne ut hvordan verden ser ut for barnet.

Som det framgår her, finnes det flere ulike måter å definere barneperspektivet på. Jeg har hatt som mål å få tak i barns meningskonstruksjon. Jeg trenger da å se verden slik den ser ut for barnet, det jeg har beskrevet som barnets perspektiv. Dette kan jeg ikke gjøre helt og fullt, i og med at jeg er voksen og ikke barn. Dessuten skal jeg, som forsker, legge til meningsinnhold slik Ulvik (2007) beskriver det. Dette er meningsinnhold som barna kanskje ikke er seg bevisst. I tillegg tror jeg vi må velge ulike barneperspektiv alt etter hvilken oppgave vi har. I rollen som politiker eller barnevernsarbeider må man, i tillegg til å prøve å forstå hvordan verden ser ut for barnet, også ivareta det voksne mener er til barnets beste. Dette siste perspektivet skal jeg ikke ivareta, i rollen som forsker, slik jeg har definert denne rollen i min undersøkelse.

Jeg vil på denne bakgrunn si at mitt barneperspektiv er tredelt. Det er et aktørperspektiv, noe som betyr at jeg fokuserer på barn som aktivt handlende i eget liv. Det er et forsøk på å forstå hvordan verden ser ut for barnet. I tillegg inneholder det forskerens fortolkning ut fra tidsmessig og kulturell kontekst.

2.3. Familiebegrepet

Familien utgjør den kontekstuelle rammen for min undersøkelse, og er dermed en viktig enhet i denne oppgaven. Mine informanter tilhører en bestemt type familie, nemlig fosterfamilien. Som bakgrunn for den senere analyse vil jeg derfor beskrive noen sentrale trekk ved familien generelt, og fosterfamilien spesielt.

Vårt syn på familien har, på samme måte som synet på barn, gjennomgått en historisk utvikling. Sentrale elementer i denne prosessen har vært fokusforflytning fra familien til individet, fra storfamilie til kjernefamilie, fra arbeid og felles oppgaver innen familien, til arbeid og oppgaver utenfor familien. I denne prosessen har barn mistet sin rolle som viktig arbeidskraft og bidragsyter til familiens livsopphold. (Jensen 1999)

På 1990 - tallet oppsto begrepet forhandlingsfamilien. (Sommer 2003, Jensen 1999) Kjernefamilien, med mor, far og felles barn, var da blitt den vanligste familieformen. Begrepet forhandlingsfamilie innebærer at alle familiemedlemmene, også barna med sine individuelle rettigheter, er med og påvirker driften av familien. Ledelsen av familien er ikke lenger entydig lagt til foreldrene, familien drives i større grad som et felles prosjekt.

I denne forbindelse vil jeg nevne Giddens (1994) begrep *den rene relasjon*. (oversettelse av *The pure Relationship*) A. Giddens hevder at moderne parforhold kjennetegnes av et ideal om autonome individer som gjensidig har noe å tilby i relasjonen. Hvis denne gjensidighet forsvinner, oppløses gjerne relasjonen. Relasjonens verdi ligger altså i at begge parter har noe å tilby den andre part her og nå. Giddens analyse omhandler primært forholdet mellom voksne partnere, men i følge Ulvik (2007 s.28) mener han at disse endringene er av generell karakter, og dermed også relevant for generasjonsrelasjoner. I forholdet mellom foreldre og barn har intimiteten overtatt autoritetens rolle. (Giddens 1994 s.101) Foreldre – barnrelasjoner utformes i vår tid gjennom personlig forhandlede relasjoner, i stedet for som resultat av fastlagte slektskapsrelasjoner, slik det var tidligere. (Ulvik 2007 s.28) Spørsmålet blir om dette betyr at det også vil være en forventning om at barna skal ha

noe å gi i relasjonen. Det passer i så fall bra med de historiske utviklingstrekk jeg har beskrevet, hvor barn i vår tid ses på som individer og aktører og hvor familiedriften er et forhandlingsprosjekt. Dette er interessante synspunkter relatert til de posisjoner barn av fosterforeldre tar og får.

Voksnes kontakt med og innsyn i livet til barn og unge i vårt samfunn kan sies å være flertydig. Som følge av barn og unges aktørstatus, er voksne på den ene siden interessert i, og følger med på det de har å si. Barn og voksne er blitt mer likeverdige enn de var før, og det har oppstått nye møtepunkter, noe som igjen gjør at voksne får mer innsyn i livet til barn og unge. På den andre siden har vi fått en egen barne- og ungdomskultur med nye samhandlingsarenaer, som delvis er uten innsyn fra voksne. Et eksempel på dette er sosiale medier. Denne utviklingen er vanskelig å tenke seg, uten de historiske endringer jeg har beskrevet tidligere. Et annet vesentlig utviklingstrekk er urbaniseringen, det at folk har flyttet fra spredtbygde strøk til byer og tettbygde strøk. Dermed reduseres den sosiale kontrollen, fordi man ikke lenger kjenner folk som bor i nærheten. (Christie 1993) Manglende innsyn i barn og unges verden er blitt problematisert, blant annet relatert til at unge sårbare mennesker kan utsettes for overgrep og mobbing. Men i denne sammenheng vil jeg peke på at unge mennesker også kan få god trening i sosiale ferdigheter ved å delta på arenaer uten voksestyring. Dette kan ha betydning, når det gjelder hvordan barn av fosterforeldre tenker om sin posisjon.

Solberg (1994) drøfter barns forhold til arbeid, med utgangspunkt i undersøkelser i fiskerisamfunn i Nord-Norge og familiebedrifter ulike steder i landet. Hun fant at når barn utfører arbeid som oppfattes som viktig av de voksne, verdsettes dette svært høyt. Dette medfører at barna blir vurdert som eldre og mer kompetente enn alderen tilsier. Dette er et unntak fra det som kan synes som et hovedutviklingstrekk i vårt samfunn, nemlig at barn generelt får mindre og mindre kontakt med arbeidsmarkedet. Dette fordi det kreves mer og mer utdanning, og fordi vi har kulturelle normer som fordømmer barnearbeid. Det er bra at vi ikke lenger bruker barn til tungt arbeid, men denne endringen kan også ha medført at barn har fått redusert status, fordi de er fjernet fra viktige samfunnsområder. Solbergs (1994) definisjon av arbeid utført av barn, omfatter både lønnet og ulønnet arbeid. Forfatteren beskriver også et annet utviklingstrekk, som sannsynligvis bidrar til at barn og unge i noen sammenhenger vurderes som mer kompetente enn alderen tilsier. Samfunnsutviklingen har medført at begge foreldre ofte må være i jobb. Dermed blir barna alene hjemme en periode, fra de er ferdige på skolen til foreldrene kommer hjem fra jobb. Dette er ikke nødvendigvis noe som foreldrene ønsker, men det er en dyd av nødvendighet. Dermed får foreldrene et behov for å tenke at barna mestrer dette, noe som igjen medfører en tendens til å

vurdere barna som mer kompetente enn alderen tilsier. Dette ligner på det som skjer med barna i fiskerisamfunnene. For barn og unge vurderes dette gjerne som et stort gode. De får huset for seg selv, med alle dets fasiliteter, og kan ha venner på besøk uten foreldrene til stede. Denne analysen er interessant i forhold til mitt tema. Kan de betraktningmåter som inngår her, fungere som delforklaringer på at barn av fosterforeldre både tar og får et stort ansvar for fosterbarn og fosterhjemsoppdrag?

Ulvik (2007 s.12) drøfter hva det vil si å være en mor og en far. Hun viser til eksempler på at man kan gjøre det samme som en mor gjør, uten å være mor. Er da mor noe man gjør, heller enn noe man er? På engelsk sier man mothering og fathering. Dette er ordformer som tyder på at å være mor og far kan være noe man gjør. Vi har ikke tilsvarende ord på norsk. Kanskje det tyder på at vi har en annen kulturell forståelse av foreldrefunksjonen enn man har i England? Noe tilsvarende begrep for at barn er noe man gjør heller enn noe man er, finnes hverken på engelsk eller norsk. Det tyder kanskje på at vi har en kulturell forståelse av barn først og fremst som mottagere i familierelasjonene. Dette passer godt til den gamle forståelsen av barn, men dårlig til dagens aktørforståelse.

I takt med at barns betydning som økonomisk bidragsyter til familien er redusert, har deres emosjonelle betydning for familien økt. Livet med barn har fått en egenverdi for voksne. (Ulvik 2007 s.23, Jensen 1999) Dette er et resultat av de historiske og samfunnsmessige endringer vi har vært igjennom, knyttet til hvordan familier skaffer seg inntekt, individualiseringsprosessen, og overgangen til forhandlingsfamilien. Dette trenger ikke å bety at barn hadde mindre betydning for sine foreldre før enn nå. Men det er naturlig å tenke at tidligere tiders harde kamp for tilværelsen gjorde det nødvendig å prioritere fellesskap og livsopphold i mye sterkere grad enn i dagens samfunn. Når disse helt grunnleggende behov ikke lenger krever så mye tid og energi, vil andre sider ved livet kunne prioriteres, og dermed få en mer framtrødende plass. Et eksempel på dette kan være den betydning den emosjonelle binding mellom barn og foreldre har i vårt samfunn.

Ulvik (2007) beskriver dagens familieform som den seinmoderne familien. Seinmoderne brukes synonymt med postmoderne. Postmodernismens kjennetegn er at framtidsoptimismen er forlatt, man tror ikke på en stor, samlet teoribygging som skal forklare alle forhold. Kunnskap anses relativ og kontekstbundet, og man tenker at også kunnskap konstrueres. Derfor er man opptatt av å dekonstruere, altså dele opp. Man vil studere de gamle og vedtatte sannheter på nye måter og fra

nye synsvinkler. Postmodernismen har stort fokus på språkets betydning for meningskonstruksjonen. (Aadland 1997, Thagaard 1998, Thorsen og Toverud 2002, Seale 2004)

Selv om mange barn i dag ikke vokser opp i kjernefamilier, er denne familieformen fortsatt vår kulturelle hovedmodell for omsorgsorganisering for barn (Ulvik 2007 s.16). Det betyr at alle andre modeller blir forstått i lys av denne hovedmodellen. Alle kulturer har slike hovedmodeller, i tillegg til avvikende omsorgsmodeller. Fosterfamilien er en type avvikende omsorgsorganisering, i og med at den skal ivareta barn fra andre familier. Hos oss bruker man benevnelse på dette omsorgsarrangementet som ligner på hovedmodellen: *Fostermor*, *fosterfar*, *fosterbarn*, *fosterfamilie*. Dette tyder på at vi har kulturelle normer som tilsier at fosterfamilien bør ligne mest mulig på hovedmodellen. Også det såkalte biologiske prinsipp i barnevernet kan forstås som støtte til en slik oppfattelse. Dette prinsippet innebærer at biologisk tilknytning mellom foreldre og barn skal tillegges svært stor vekt i vurderinger av om barn, på grunn av dårlige omsorgsforhold, må flytte fra sitt hjem. (Barne- og Familiedepartementet 2000 pkt.5.5, Bunkholdt 2003, Ulvik 2007 s.21) Når det biologiske prinsipp vektlegges så sterkt, er det naturlig å tenke at vi har normer som tilsier at alternative omsorgsmodeller bør ligne på hovedmodellen, som er kjernefamilien. Det er delte meninger om den store vektleggingen av det biologiske prinsippet, og det har nylig vært en debatt om dette. (Bunkholdt 2003, Barne-, Likestillings- og Inkluderingsdepartementet 2012) Kanskje vil det derfor komme normative endringer i vårt samfunn på dette området. Ikke alle samfunn har en like sterk vektlegging av at alternative omsorgsformer skal ligne på familiens hovedmodell. Ulvik (2007) skriver for eksempel at man i England bruker mer nøytrale betegnelser, som *Foster Carer*, i stedet for *fostermor* og *fosterfar*.

Fosterfamilien har noen spesielle kjennetegn, som skiller den fra hovedmodellen for familien: (Höjer 2001, Ulvik 2007 s.19) Ingen av fosterforeldrene har vanligvis biologisk tilknytning til fosterbarnet. Det offentlige har mandat til å følge opp og bestemme en del i familien. I tillegg skal fosterfamilien som regel forholde seg til fosterbarnets biologiske familie, som vanligvis er ukjent for dem. Videre finnes det et element av oppsigelighet, ved at fosterbarnet kan måtte flytte fra familien, enten tilbake til sine foreldre eller til et annet fosterhjem. Fosterfamilien kan forstås primært som en suppleringsfamilie, i og med at det vektlegges at fosterbarnet skal beholde sine bånd til sin biologiske familie. (Ulvik 2007 s.21) Den skam og underlegenhetsfølelse som fosterbarnets familie kan ha, knyttet til at deres omsorgsevne er blitt underkjent, kan også medvirke til at det blir vanskelig for fosterbarnet å finne sin plass i sin nye familie. Ulvik (2007) skriver at det som er klart og utvetydig i vanlige familier, kan være uklart og tvetydig i fosterfamiliene.

Eksempler på uklarheter kan være hvor lenge fosterbarnet skal bo i fosterfamilien, rangordning, roller og foreldres oppmerksomhet.

2.4. Posisjoner og roller

Jeg har brukt posisjonsbegrepet i mitt forskningsspørsmål, og skal derfor nå redegjøre for dette, relatert til noen nærliggende begreper. Ulike faglige tradisjoner bruker begrepene på forskjellige måter. Wadel og Wadel (2010) beskriver den samfunnsvitenskapelige forståelsen av blant annet begrepene individ, person, posisjon, status og rolle. Med individ menes en konkret person, mens person betyr det samlede sett av sosiale identiteter som individet har. Det kan for eksempel være fosterbror, bror, sønn, barnebarn, elev, medlem på fotballaget, kjæreste. Hver av disse sosiale identitetene omtales som status eller posisjon. En annen måte å si det på, er at status eller posisjon utgjør et sett av rettigheter og plikter som individet har. Det vi observerer, når vi ser andre mennesker, er imidlertid ikke selve statusene eller posisjonene, men aktiviseringen av disse. Denne aktiviseringen kalles rolle. Å opptre i en rolle betyr da å utføre de rettigheter og plikter vi har i de ulike statuser eller posisjoner.

Innen kulturpsykologien omtales rolle- og posisjonsbegrepene på en litt annen måte. Rollebegrepet ble brukt innen sosialpsykologien fra midten av 1900-tallet, for å beskrive de ulike væremåter mennesker har i ulike sammenhenger. (Thorsen og Toverud 2002) Rollebegrepet var knyttet til datidens oppfatning av personligheten, som noe som ble fastlagt tidlig i livet. Man snakket om å ikle seg ulike roller, nærmest som om man byttet klær. I dag har man en mer dynamisk oppfattelse av personligheten, samtidig som den gamle forståelsen av at mennesket kan deles i ulike deler er forlatt. Dermed ble det gamle rollebegrepet uegnet for dagens forståelse av personlighet og sosial samhandling. Posisjonsbegrepet kan være et mindre statisk alternativ til rollebegrepet. (Ulvik 2007 s.59) Å posisjonere seg betyr da, ved hjelp av tanker, handlinger og meningskonstruksjoner, å finne en plass (posisjon) som vi kan se verden fra. Ulvik (2007) bruker uttrykket å skape seg selv om denne prosessen. Posisjonering er en kontinuerlig prosess, vi påvirker og påvirkes gjennom våre relasjonsforhandlinger med andre mennesker, og våre posisjoner endres i henhold til det.

Så vidt jeg kan se, ligger den samfunnsvitenskapelige forståelsen av rollebegrepet nært posisjoneringsbegrepet innen kulturpsykologien. Siden jeg har valgt å bruke kulturpsykologi som analyseredskap, velger jeg å bruke posisjonsbegrepet slik det defineres i denne tradisjonen. Når jeg undersøker hvordan barn av fosterforeldre forstår sin posisjon i fosterfamilien, mener jeg da

hvordan de, gjennom tanker handlinger og meningskonstruksjoner, forstår seg selv i forhold til sine omgivelser.

2.5. Kulturpsykologi

2.5.1. Generelt

Jeg har brukt kulturpsykologi som det viktigste teoretiske redskapet til hjelp i analysen av mine data. Derfor skal jeg nå kort redegjøre for denne teorien. Jeg har hovedsakelig tatt utgangspunkt i to bøker. Den første er *Kulturpsykologi, bevegelser i livsløp*, redigert av Kirsten Thorsen og Ruth Toverud (Thorsen og Toverud 2002), og den andre er *Seinmoderne fosterfamilier, en kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*, av Oddbjørg Skjær Ulvik (Ulvik 2007). Sistnevnte er en rapport fra en undersøkelse av fosterbarn og fosterforeldre, men inneholder også omfattende beskrivelser av kulturpsykologi. Jeg har valgt kulturpsykologi fordi denne teorien er godt egnet til å analysere med fokus på barns meningskonstruksjon og oppfattelse av egen posisjon.

Begrepet kulturpsykologi er norsk oversettelse av Cultural Psychology, som beskrives bl.a. av amerikaneren Richard Shweder. Han beskriver kulturpsykologi på følgende måte: (Shweder, 1990, ref. i Thorsen og Toverud 2002 s.17)

«Kulturpsykologi er studiet av hvordan kulturelle tradisjoner og sosial praksis regulerer, uttrykker og omformer den menneskelige psyke, noe som heller resulterer i etnisk variasjon i tro og tenkning, i selv og følelser, enn i noe universelt menneskelig. Kulturpsykologi er studiet av måter subjekt og objekt, selvet og andre, person og kontekst, figur og grunn, praktiker og praksis, lever sammen, er avhengige av hverandre - og dynamisk, dialektisk og i fellesskap former og skaper hverandre.»

Dette er en innholdsrik beskrivelse, som får fram poenget med at ting henger sammen, og at sosiale fenomener må forstås ut fra sin sammenheng. Beskrivelsen viser også kulturpsykologiens skepsis til universelle teorier om mennesker. Det finnes flere ulike definisjoner av hva kulturpsykologi er, og samme innhold benevnes med ulike begreper. Dette handler blant annet om et behov for å finne nye begreper, fordi de gamle begrepene ikke lenger var gode nok. Man trengte et nytt språk for *«...det flytende, flygende, alltid bevegelig og gjensidig formende forholdet mellom meg og tid / sted.»* (Thorsen og Toverud 2002 s.15)

Kulturpsykologien har historiske røtter tilbake til siste halvdel av det 19. århundre og de første tiår i det 20. århundre. (Ulvik 2007 s.49, Cole 2003) En av disse røttene er den såkalte folkepsykologien, som forsøkte å forene studiet av naturen med studiet av kulturen. En annen historisk rot er den sosiokulturelle tradisjonen fra Vygotsky. Betegnelsen kulturpsykologi kom i bruk senere, og er blitt brukt som fellesnevner på forsøk på å behandle sosiokulturell kontekst og person som enheter som ikke kan adskilles. Ulvik (2007 s.49) beskriver kulturpsykologi først og fremst som en metapsykologi som befinner seg på et vitenskapsteoretisk nivå. Den er altså ikke en delpsykologi for et substansområde, på linje med for eksempel kognitiv psykologi og utviklingspsykologi. Kulturpsykologi har mange likhetstrekk med de fortolkende teoretiske retninger innen samfunnsvitenskapen, som symbolsk interaksjonisme, etnometodologi og fenomenologi. (Thagaard 1998, Kvale og Brinkmann 2009) Også disse retningene vektlegger den mening sosial interaksjon har for de sosiale aktørene. For å forstå sosial samhandling, må vi få tak i den symbolske mening samhandlingen har for de som deltar i den.

Ulvik (2007 s.44) skriver at hun ikke ønsker å plassere seg i en teoretisk tradisjon som begrenser den analytiske frihet, hun ønsker teorier og begreper som kan belyse fenomenfeltet på nye og interessante måter. Hun beskriver like vel sin tilnærming som kulturpsykologi. Ulvik (2007) ser seg prinsipielt i samme situasjon som de hun skal studere. Begge forsyner seg av den forståelsen som er tilgjengelig. Spørsmålet blir derfor hvilke forståelser som er tilgjengelige her og nå.

Jeg har valgt ut noen sentrale begreper fra kulturpsykologien til bruk i min analyse, nemlig aktørforståelse, kontekst, kulturelle redskaper, relasjonsforhandlinger og meningskonstruksjon. Jeg skal nå beskrive innholdet i disse begrepene.

2.5.2. Aktørforståelse

Aktørforståelse handler om hvordan man oppfatter en persons forhold til det å være passivt objekt, eller aktivt handlende subjekt, i forhold til sine omgivelser. Både det enkelte individ, og personene som samhandler med vedkommende, vil ha en oppfatning om aktørposisjonen. Tradisjonelle psykologiske teorier har gjerne hatt et innebygget syn på barn som passive objekter, med den konsekvens at de lett ble vurdert som ofre. Nyere teorier og synspunkter ser i større grad barn som aktører og handlende subjekter. (Sommer 2003, Tiller 2000, Ulvik 2007) Selv om vi nå har en slik aktørforståelse av barn, har jeg ønsket å undersøke om barna selv opplever at de er aktører i sitt forhold til fosterbarn, egne foreldre og fosterhjemsopdraget. Den betydning dette har framkommer for eksempel ved at enkelte undersøkelser peker på en sammenheng mellom barnas opplevde

påvirkningsmulighet, og hvordan det går med fosterhjems plasseringen. (se kapittel 1 punkt 5: Kunnskapsstatus)

2.5.3. Kontekst

Kontekst omhandler den sammenheng et sosialt fenomen foregår i, både tidsmessig, geografisk, kulturelt og på andre måter. Begrepene vi bruker er ikke nøytrale, de er en del av kulturen som påvirker oss, og som vi påvirker. En konsekvens av dette, er at man ikke tror på generelle eller universelle teorier til forklaring av menneskelige handlemåter. (Thorsen og Toverud 2002) I stedet for universelle forklaringsmodeller, må vi undersøke hvordan mennesker skaper mening i sitt liv, på et konkret sted, til en konkret tid. Kulturpsykologien oppfatter heller ikke en tradisjonell oppdeling av mennesket i en indre del (intrapyskisk) og en ytre del som noe naturgitt eller objektivt. I stedet ønsker man å undersøke hvordan mennesker bruker alle sine erfaringer til meningsskapning. Begrepene kontekst og kulturelle redskaper kan oppfattes som delvis overlappende. Som det framgår av neste avsnitt, bruker jeg kulturelle redskaper om forståelsesmåter.

2.5.4. Kulturelle redskaper

Kulturelle redskaper er verktøy vi bruker for å forstå verden med. Både konkrete gjenstander og forståelsesmåter kan oppfattes som kulturelle redskaper. (Ulvik 2007) Jeg har kun brukt kulturelle redskaper om forståelsesmåter. Dette innebærer en forestilling om at våre tanker og handlinger styres av underliggende forståelsesmåter, som altså kalles kulturelle redskaper. En hver sosiokulturell setting vil ha en viss mengde kulturelle redskaper tilgjengelig, som medlemmene av denne settingen bruker for å forstå og kommunisere. Som annet verktøy, gir kulturelle redskaper både muligheter og begrensninger. Jeg har i analysen blant annet vært opptatt av hvilke kulturelle redskaper barn av fosterforeldre har tilgjengelig, og om det finnes tegn på at disse barna har manglet gode redskaper til sin meningskonstruksjon. Kulturelle redskaper arves fra foregående generasjoner, men utvikles også videre, slik at de endres og nye oppstår. Samtidig vil redskapene også endre brukeren. Ulvik (2007) skriver at handlinger er sentrale for å forstå koblingen mellom mennesker og omverdenen. Mye av vår meningskonstruksjon er så selvsagt for oss at vi ikke tenker på den eller forteller om den. Gjennom å observere praksis kan man finne fram til forståelsesmåter som ligger under praksisen.

2.5.5. Relasjonsforhandlinger

Relasjonsforhandlinger er en måte å betrakte sosialt samspill på, som er viktig innenfor blant annet den kulturpsykologiske forståelsen. Man tar som utgangspunkt at all samhandling kan studeres som

relasjonsforhandlinger, og det omfatter både intensjoner og interaksjoner. Det er ikke nødvendig at de sosiale aktører oppfatter at de forhandler, for at interaksjonen skal kunne studeres som relasjonsforhandlinger. (Ulvik 2007 s.65) Felles forståelser oppnås gjennom relasjonsforhandlinger, derfor forutsetter dette at de sosiale aktørene gir hverandre innflytelsesmulighet. (Thoren og Toverud 2002 s.22) Meninger og oppfatninger oppstår og endres gjennom relasjonsforhandlinger. Å studere sosial samhandling som relasjonsforhandlinger forutsetter heller ikke at det er konflikter eller motsetninger mellom de sosiale aktører, det kan like godt brukes om prosesser preget av enighet og harmoni.

2.5.6. Meningskonstruksjon

Ved hjelp av kulturelle redskaper og relasjonsforhandlinger konstruerer menneskene mening i sitt liv. Kultur kan defineres som et sett av meningssammenhenger. (Thorsen og Toverud 2002, Wadel og Wadel 2010) Et viktig spørsmål blir hvordan mening skapes, eller hvordan mennesker skaper seg selv, slik Ulvik (2007) uttrykker det. Tilsvarende spørsmål i mitt prosjekt blir: Hvordan skaper man seg selv som barn av fosterforeldre? Dette innebærer en forståelse av at det er et visst slingringsmonn når det gjelder utformingen av egen posisjon. Ut fra den påvirkning vi får, og den påvirkning vi gir, skaper vi oss selv. Vi står ikke helt fritt til å skape oss selv slik vi vil.

Relasjonsforhandlingene gir muligheter og begrensninger, blant annet på grunn av ulik makt. I denne meningskonstruksjonen brukes fortellinger fra eget og andres liv, samt kjente historier i kulturen. (Ulvik 2007 s.60) Det er vanskelig å se analytisk på sin egen kulturelle kontekst, fordi det er så lett å anse egne meningssammenhenger som naturlige og nøytrale, mens man ser på andres meningssystemer som kulturavhengige. Jeg har prøvd å finne ut hvordan barn av fosterforeldre skaper mening rundt sin posisjon i fosterfamilien.

Jeg vil nevne et annet teoretisk perspektiv som jeg mener er relevant i forhold til meningskonstruksjon, og som har mye til felles med kulturpsykologisk tenkning. Aron Antonovsky har utviklet begrepet salutogenese (Sommerschild 1998) Dette kan oversettes med sunnhetsutvikling, eller årsaker til sunnhet. Antonovskys utgangspunkt var samtaler med jøder som hadde overlevd konsentrasjonsleirene under 2.verdenskrig. På denne bakgrunn utviklet han et teoretisk perspektiv hvor han påstår at for å greie seg i en vanskelig situasjon, er det viktig for mennesker å oppleve en følelse av sammenheng i tilværelsen. For å få denne opplevelsen av sammenheng, er det nødvendig å kunne forstå situasjonen, å ha tro på at man kan håndtere situasjonen, og finne mening i å forsøke slik håndtering.

Både kulturpsykologi og salutogenesen understreker altså betydningen av opplevd mening for menneskene. Eksempler fra behandlingsarbeid kan belyse dette ytterligere. Innen traumebehandling erfarer man at barn kan påta seg skylden for traumehendelsen. De kan også ha ulike tvangshandlinger som har til hensikt å forhindre at slike traumatiske hendelser skal skje igjen. Dette kan være dysfunksjonelt og uten rot i virkeligheten, men kan forstås som barnas forsøk på å skape mening i en meningsløs situasjon. (Jensen et.al., 2012) En mulig forståelse av dette blir at å oppleve mening er så viktig at barn heller tyr til meningssammenhenger som er helt ulogisk, enn å leve med en uforståelig og meningsløs situasjon.

I forhold til mitt temaområde reiser det seg et spørsmål om hvordan barn av fosterforeldre vil forholde seg, dersom de opplever sin posisjon vanskelig og meningsløs. I en vanlig norsk fosterhjemshverdag er det neppe så vanskelig for barn av fosterforeldre å finne mening, for eksempel ved å fokusere på at de hjelper et barn som trenger en ny familie. Men som både min og andres undersøkelser viser (se kapittel 1 punkt 5: Kunnskapsstatus) opplever også barn av fosterforeldre tidvis store belastninger, hvor det sannsynligvis vil være krevende å skape mening rundt egen posisjon. Dette vil bli nærmere drøftet i analysekapittelet. Sammenligningen med salutogenesen må brukes med forsiktighet, fordi denne teorien er utviklet ut fra erfaringer til mennesker som var i ekstreme situasjoner.

Kapittel 3: Metode

3.1. Innledning

I et hvert forskningsprosjekt må det redegjøres for både de teorier og modeller som prosjektet bygger på, og de konkrete framgangsmåter som er brukt i selve forskningsprosjektet. Det må også være en god sammenheng mellom disse overordnede teorier, og de konkrete framgangsmåtene. (Seale 2004, Kvale og Brinkmann 2009) Metodikken må være egnet til å svare på forskningsspørsmålet. I forrige kapittel redegjorde jeg for de teorier og modeller jeg har brukt, nå skal jeg redegjøre for de konkrete framgangsmåtene i prosjektet mitt, samt vise at disse er egnet i forhold til det teoretiske grunnlaget og forskningsspørsmålet. Først vil jeg klargjøre mitt vitenskapsteoretiske ståsted, deretter kommer redegjørelser og drøftinger knyttet til forskningsstrategier, metodevalg, forskeren som instrument, forforståelser og barn som informanter. Så vil jeg redegjøre for framgangsmåten for å skaffe informanter, gjennomføre intervjuene og gjennomføre analysen. Til slutt i kapittelet kommer redegjørelser og drøftinger knyttet til forskningsetiske problemstillinger og undersøkelsens troverdighet.

3.2. Vitenskapsteoretisk ståsted

Begrepet paradigme brukes om de ulike hovedretninger innen vitenskapsteorien. Guba (1990) sitert i Ryen (2002) beskriver paradigmer som «et grunnleggende sett av læresetninger som leder til handling.» Mitt vitenskapsteoretiske paradigme er det sosialkonstruksjonistiske.³ Dette er en betraktningssmåte hvor man hevder at sosiale og kulturelle fenomener og deres mening, skapes i sosial interaksjon mellom mennesker. (Seale 2004, Wadel & Wadel 2010, Kvale og Brinkmann 2009) Derfor blir de også forskjellig på forskjellige steder og til forskjellige tider. De sosiale fenomener er, som Kvale og Brinkmann (2009) sier det, hverken objektive eller subjektive, men inter - subjektive. De skapes i samhandlingen mellom mennesker. Dette til forskjell fra en positivistisk forståelse, som vektlegger det som er positivt gitt, det objektive, det som kan veies og måles, det som gir samme resultat hver gang man måler. Innenfor en positivistisk forståelse vil man i et forskningsprosjekt forsøke å få kontroll over alle påvirkningsfaktorer, slik at man kan skille ut hvilke årsaker som fører til hvilke virkninger. (Aadland 1997, Seale 2004) En slik positivistisk forståelse vil definere subjektive forhold utenfor vitenskapens område.

³ Begrepene konstruksjonisme og konstruktivisme brukes dels synonymt, og dels med noe ulikt innhold. Jeg har vurdert at det ikke er nødvendig å redegjøre for disse uklarhetene her. Se Madsbu (2004) for en nærmere redegjørelse.

Med et konstruksjonistisk utgangspunkt, tenker man at alle aktører i forskningsprosessen, også forskeren, deltar i konstruksjonen av de data som forskningen frambringer. (Ulvik 2007 s.76, Ryen 2002) Det er ikke mulig å være objektiv forsker i betydningen å ikke påvirke forskningsprosessen. Det betyr også at verden vil se forskjellig ut i forskjellige kontekster, slik at kunnskap må defineres i forhold til aktører, tid og sted. (Thorsen og Toverud 2002) Sammen påvirker aktørene hvilke historier som fortelles og hvordan de blir fortalt. Dette er en prosess i flere faser. Data bearbeides i innsamlingsprosessen, i den senere analysen, og de tolkes av de som leser forskningsrapporten.

Man tenker seg at også selvet eller personligheten formes hovedsakelig i det mellommenneskelige sosiale felt. (Thorsen og Toverud 2002, Wadel 1995) Den konstruksjonistiske forståelsen vektlegger altså relasjonelle forklaringer på menneskelige fenomener, selv om de tilsynelatende finner sted inne i oss. Et viktig poeng er at selv om den sosiale delen av virkeligheten anses som konstruert, vil den påvirke oss og oppleves like virkelig som naturen som ikke er skapt av menneskene. (Wadel 1995)

Ontologien omhandler hva som kan sies å eksistere i verden, mens epistemologien omhandler hvordan vi kan få kunnskap om det som eksisterer. (Seale 2004) Også disse størrelsene vil være kulturelt forankret innenfor den konstruksjonistiske forståelsen. Ulike samfunn og kulturer vil forstå seg selv og sine omgivelser ulikt, og vil derfor ikke oppfatte sosiale fenomener på samme måte. (Seale 2004) For å forstå andre mennesker, er det nødvendig å få tak i hvordan de oppfatter mening i de sosiale og kulturelle sammenhengene.

3.3. Forskningsstrategi

Blaikie (2008) beskriver fire forskningsstrategier, til bruk for å komme fra start til mål i forskningsprosjektet. I praksis vil disse strategiene kunne forekomme i blandingsformer. Den *induktive* forskningsstrategien har som mål å observere et fenomen på en mest mulig forutsetningsløs måte, for så å utvikle teori ut fra observasjonene. Den *deduktive* forskningsstrategien tar for gitt at man ikke kan observere forutsetningsløst, og tar derfor utgangspunkt i kjente teorier. Ut fra disse teoriene lages det hypoteser, som så testes i praksis. Dersom hypotesene bekreftes, styrkes teorien. Den *retroductive* forskningsstrategien tar utgangspunkt i at observerbare fenomener ofte bygger på underliggende strukturer og mekanismer, som ikke er direkte observerbare. Derfor lager man modeller av disse strukturene, gjerne ut fra

eksisterende teorier og modeller. Modellene brukes til å lage hypoteser, som så testes mot de observerte fenomenene. Disse tre nevnte forskningsstrategiene brukes innenfor både natur- og samfunnsvitenskapen, mens den *abduktive* forskningsstrategien er spesielt egnet for samfunnsvitenskapen. Denne fokuserer på mening, fortolkning og motiver, fordi man ikke kan forstå mønstre uten å forstå meningen som ligger bak. Disse meningene er intersubjektive, fordi de utvikles og vedlikeholdes gjennom sosial interaksjon. Den sosiale virkelighet er allerede fortolket av dets aktører, men re-fortolkes av forskeren. Dermed blir det ikke en, men mange sosiale virkeligheter som stadig er i endring. Den abduktive forskningsstrategien har som epistemologisk antagelse at samfunnsvitenskapelig kunnskap må hentes fra hverdagslige begreper og meninger, utviklet av de sosiale aktørene. Forskerens oppgave er å refortolke denne kunnskap med et samfunnsvitenskapelig språk, i tillegg til å utvikle dette til teorier. I forhold til min grunnleggende forståelse, samt de teoretiske hjelpemidler jeg bruker, passer den abduktive strategien best for mitt prosjekt. Jeg har undersøkt barn av fosterforeldres hverdagspraksis, og refortolket denne ved hjelp av kulturpsykologisk teori.

3.4. Valg av metode for datainnsamling

Jeg har valgt å bruke det kvalitative forskningsintervjuet som metode for datainnsamling. I følge Kvale og Brinkmann (2009) kjennetegnes denne intervjuformen blant annet av fokus på dagligliv, informantenes oppfattelse av mening, beskrivelser av spesifikke situasjoner og handlinger, undersøkelser av flertydigheter og forandringer. Det kvalitative forskningsintervjuet er egnet til å få informantene til å fortelle om egne erfaringer og forståelser. (Ulvik 2007, Fog 1994) Bruk av åpne spørsmål gir informanten mulighet til å definere verden slik de selv ser den. Det gir mulighet til en dybde som er vanskelig å oppnå med andre metoder. (Ryen 2002) Dette er egenskaper som passer godt til mitt prosjekt. Jeg har vært ute etter et barneperspektiv som antatt er forskjellig fra mitt eget voksenperspektiv. Jeg har derfor hatt behov for å nærme meg datamaterialet på en åpen måte, men også kunne gå litt i dybden på tema som dukket opp. Ryen (2002 s.97) skriver at for mye struktur kan binde forskeren opp, mens for lite struktur kan gjøre at viktige tema blir utelatt. Jeg har derfor brukt en intervjuguide med viktige temaområder, uten faste spørsmål. (vedlegg 6) Intervjuguiden er nærmere drøftet i kapittel 3 punkt 9.

I forberedelsen til intervjuene, og utformingen av intervjuguiden, har jeg vært inspirert av det såkalte livsformsintervjuet, som er en kvalitativ intervjuform. (Ulvik 2007, Haavind 1987) Som bakgrunn for livsformsintervjuet skriver Haavind (1987) om erfaringer som viser at når mennesker

blir bedt om å fortelle om sitt liv og sin hverdag, forteller de gjerne ikke det som er selvfølgelig for dem, nettopp fordi det er selvfølgelig. Dette kan man få bedre informasjon om, ved å spørre om konkrete dagligdagse hendelser. Slike fortellinger gir et bilde av familiens livsform, som betyr gjentagende handlinger forankret i tid og rom. Haavind (1987) brukte dagen før intervjuet som utgangspunkt for sine intervju. For å beskrive hele denne dagen, krevdes det flere intervjuer med samme informant. Jeg hadde bare kapasitet til et intervju pr informant, og brukte en modifisert versjon av livsformsintervjuet. Jeg ba informantene fortelle om en vanlig hverdag, fra vedkommende våknet om morgenen, og videre ut over dagen. Jeg spurte om hendelser og aktiviteter, hvem som deltok, og hvem som gjorde hva. Jeg spurte også om hendelser og aktiviteter i helger og ferier. Etter hvert som det dukket opp interessant tematikk, ba jeg om utdypning av dette. Jeg var hele tiden ute etter informantens tanker og meningskonstruksjoner bak det som ble sagt og gjort. Jeg spurte også om forskjeller før og etter at fosterbarnet flyttet inn i familien, samt hvordan det ville vært om fosterbarnet flyttet ut. Hensikten med livsformsintervjuet er ikke å skaffe en detaljert oversikt over hendelser en bestemt dag, men å få tak i aktørenes selvkonstruksjon og meningskonstruksjon. (Ulvik 2007 s.75) Det er ikke praksisen i seg selv man ønsker informasjon om, men fortellingene om praksis, det er disse som viser meningskonstruksjonen.

Jeg tror at den struktur som det tilpassede livsformsintervjuet gav, fungerte godt for mitt prosjekt. Jeg fikk mange gode historier som jeg mener viser barnas meningskonstruksjon. I tillegg tror jeg det ble lettere for barna å fortelle, når jeg startet med å spørre om konkrete hendelser i stedet for abstrakte meninger.

3.5. Forskeren som instrument

I det kvalitative forskningsintervjuet, bruker forskeren seg selv som instrument, i produksjonen av de empiriske data. (Kvale og Brinkmann 2009, Fog 1994) Man tar som utgangspunkt at den menneskelige eksistens er så komplisert, at det eneste redskap som duger for å skaffe kunnskap om dette, er et annet menneske. (Kvale og Brinkmann 2009) Fog (1994) påpeker at forskeren må forberede seg, både ved å sette seg inn i kunnskapsstatus på det aktuelle området, og ved å sjekke ut sin følelsesmessige innstilling knyttet til forskningsobjekt og informanter. Hvis man ikke gjør denne forberedelsen, kan ubevisste forhold hos forskeren påvirke intervjuene på en måte som ikke blir oppdaget. Fog (1994) anbefaler å skrive ned mest mulig av de inntrykk man har fått, rett etter intervjuet. Dette kan være med og belyse det informanten har fortalt.

Jeg forberedte meg på intervjuene ved å utarbeide intervjuguiden, og innstilte meg mentalt på den situasjonen jeg ville være i. Jeg hadde en positiv innstilling overfor mitt tema og mine informanter, og merket ikke underveis negative følelser knyttet til gjennomføring av intervjuene. Etter hvert gjennomførte intervju brukte jeg litt tid til å notere tanker og spørsmål knyttet til intervjuet.

Kvale og Brinkmann (2009) beskriver ulike grader av fortrolighet som kan oppstå mellom forsker og informant i et kvalitativt intervju. Dette har etiske implikasjoner, fordi det feilaktig kan oppfattes av informanten som et vennskap. Det kan også oppstå forventninger knyttet til at forskeren oppfattes som terapeut. Dette er forhold forskeren må være klar over, og ivareta. Jeg tror ikke disse forhold skapte problemer i mitt prosjekt, fordi det kun var snakk om et kort intervju, mellom to personer i svært ulik posisjon, (barn og voksen) og hvor informanten ikke definerte seg som hjelpetrengende. Jeg opplevde heller ingen forventninger fra informantene i retning av å hjelpe til med noe.

3.6. Forforståelse

Forskeren er altså et redskap i produksjonen av de empiriske data, sammen med informantene. Forskeren vil alltid ha noe kunnskap om det temaområdet han / hun har valgt ut, før møtet med informantene. Dette utgjør vedkommendes forforståelse. (Ulvik 2007, Fog 1994, Aadland 1997) I noen tilfeller er det bare snakk om generell kunnskap, som alle interesserte samfunnsborgere har om emnet. I andre tilfeller vil forskeren ha mer omfattende kunnskap, for eksempel som følge av at temaområdet er noe han / hun jobber med til daglig. Forforståelsen består ikke bare av faktakunnskap, men også av kulturelle fortolkninger som utgjør meningskonstruksjoner.

Det er hverken mulig eller ønskelig å ikke ha en slik forforståelse. Forforståelsen kan gjøre det mulig å trenge dypere inn i et tema, rett og slett fordi man vet noe om det på forhånd og dermed kan undersøke mere målrettet. Forforståelsen blir problematisk dersom den står i veien for ny kunnskap. Det kan lett skje, særlig for områder som man kjenner til fra før. Dersom man opplever noe som ligner på det man har erfart fra før, er det fort gjort å anta at det er det samme fenomenet, noe det jo ikke trenger å være. Da kan man lete etter bekræftelser på velkjente hypoteser, mens man overser fenomener som man ikke kjenner til fra før. (Fog 1994) Våre forståelsesmåter har en tendens til å reprodusere seg selv, fordi forståelsene ligger implisitt i analyseredskapene vi bruker. (Ulvik 2007 s.46) Derfor er det viktig å prøve å se på våre forståelser på nye måter, for å få ny kunnskap.

Jeg vet ingen bedre måte å håndtere dette på enn å klargjøre for seg selv og andre hvilke forforståelser man har, slik at man kan være bevisst på at disse ikke skal komme i veien. Selvsagt er det vanskelig å gjøre dette helt og fullt, fordi deler av forforståelsen er ubevisst, eller så selvfølgelig at man ikke tenker over det. (Fog 1994) For min del har det vært en utfordring å beholde et barneperspektiv, fordi jeg gjennom min arbeidserfaring er så vant med å ha et voksenperspektiv med fokus på forhold som kan være belastende for barn. I denne undersøkelsen skal ikke dette voksenperspektivet være framtrædende, fordi det kan stå i veien for barnas perspektiv. I den grad jeg skal drøfte belastninger for barn av fosterforeldre, skal det være forhold barna selv mener er belastende.

Jeg vil nå konkretisere min forforståelse på temaområdet. Som veileder for fosterforeldre med krevende omsorgsoppgaver, er jeg vant med å fokusere på de utfordringer som fosterbarnet og fosterfamilien får. Jeg er mer vant til å snakke med fosterforeldrene om dette, enn med fosterbarn og fosterforeldrenes barn. Blant annet av denne grunn er det nok lettest for meg å forstå de voksnes meningskonstruksjoner. Gjennom utdanning og sosialarbeiderpraksis over mange år, er jeg også vel kjent med barn og unge, og deres måte å være på og snakke på. Jeg har blant annet erfart at barn kan komme i skvis mellom ulike voksne som de er lojale mot. Det kan for eksempel være fosterforeldre og biologiske foreldre. For å ivareta voksne kan barn i slike situasjoner si og gjøre ting som ikke er til fordel for dem selv. Jeg oppfatter barn som aktivt handlende subjekter, som prøver å skape mening i sin situasjon. Jeg tror at barn av fosterforeldre i gitte tilfeller kan komme i sårbare situasjoner. Barn kan oppfatte det som skjer annerledes enn de voksne. Dersom det da ikke er god nok kommunikasjon mellom barna og deres foreldre, kan det hende at foreldrene overser barnas behov. Det kan for eksempel skje fordi fosterforeldrene er så opptatt av å ivareta fosterbarnet, at de ikke har tilstrekkelig oppmerksomhet på egne barn. Jeg tror at den problematikk som fosterbarn har med seg, kan prege fosterfamilien i stor grad. Dette kan medføre at det blir vanskelig for fosterforeldrenes barn, dersom de ikke blir sett og ivaretatt. Jeg tror fosterforeldre kan ha en tanke om at de skal skjerme egne barn for belastninger knyttet til fosterhjemsoppdraget, mens det i praksis kan være vanskelig å få det til. Dette fordi fosterforeldrenes barn vil være svært oppmerksomme på det som skjer med fosterbarnet og egne foreldre. Kanskje vil dette særlig gjelde i perioder hvor fosterforeldrene sliter med sitt oppdrag. Jeg tror de yngste barna vil være mest utsatt, fordi de ikke vil kunne forstå andres situasjon i samme grad som eldre barn. På den andre siden tror jeg de fleste barn av fosterforeldre opplever at det er hovedsakelig positivt å være fosterfamilie. I mange tilfeller vil disse barna ha gode relasjoner til fosterbarna. Jeg tror også at fosterhjemsoppdraget kan være et samlende, utviklende og spennende oppdrag for fosterfamilier

generelt. Mens jeg har gjennomført intervjuer og analysen, har jeg vært bevisst på å legge vekk denne forforståelsen, for å være åpen for mine informanternes forståelsesmåter.

3.7. Barn som informanter

Jeg valgte å bruke barn som informanter, for å få et barneperspektiv på min tematikk. Begrepet barneperspektiv er drøftet i kapittel 2 punkt 2. Det å bruke barn og unge som informanter kan være krevende. Gulløy og Haraldsen (2012) skriver at barn yngre enn 7-10 år har en tendens til å svare det de tror de voksne ønsker å høre, og at man derfor må bruke intervjuer med forsiktighet for så små barn. Barn opp til ca 12 år er sårbare for sosialt press fra voksne, samtidig som deres kognitive ferdigheter ikke er ferdig utviklet, noe som gjør at de ofte vil trenge hjelp til å gjennomføre intervjuprosessen. (op.cit.) Ulvik (2007) nevner at fortrolighet og lojalitet kan være ekstra vanskelig for små barn, og at man også må vurdere det barn ikke sier.

Betyr dette at barn ikke er troverdige som informanter? Som Tiller (2000) påpeker, kan barn gi oss kunnskaper som ingen andre kan, nemlig kunnskaper om barnas eget liv og meningskonstruksjon. Dermed finnes det neppe noen mer troverdige informanter for mitt tema. Barn vet hvordan deres liv er, men kan ha vanskeligheter med å formidle dette slik at voksne forstår det. (Tiller 2000) I tillegg vil avhengighet og lojalitet virke inn, som er nevnt i avsnittet over. Höjer og Nordenfors (2006) fant for eksempel at barn av fosterforeldre kan unnlate å fortelle om sine behov, fordi foreldrene er så opptatt med fosterbarnet. Med utgangspunkt i det teorisyn jeg har redegjort for, vil jeg si at barn er like troverdige informanter som andre grupper. For barn, som for andre grupper, finnes det metodiske utfordringer som må overvinnnes.

Mine informanter var fra 10 fra 14 år. Dermed var de delvis i en alder hvor de kan være ekstra utfordrende å intervjuer. Mitt inntrykk er at de barna jeg intervjuet, fortalte på en ærlig og direkte måte om sine erfaringer og synspunkter. De fleste informantene sa underveis at det var greit å snakke om de tema vi hadde. Flere sa også at det var godt å få snakket om disse tingene.

3.8. Rekruttering og utvalg av informanter

Jeg fastsatte tre kriterier for utvelgelse av informantene. Det første var at fosterhjemmet nå hadde, eller nylig hadde hatt fosterbarn boende hos seg. Som beskrevet i kapittel 2 punkt 2. om barneperspektivet, ønsket jeg at informantene skulle ha erfaringer i nåtid. Det andre kriteriet var at

fosterbarnet skulle ha bodd i familien minimum ca et år, for at informantene skulle ha et visst erfaringsgrunnlag med fosterbarn i huset. Mitt tredje kriterium var informantenes alder, som jeg satte til mellom 8 og 15 år. På den ene siden var det et poeng at barna var yngst mulig, for å få fram et tydelig barneperspektiv. På den andre siden antok jeg at det ville være mer krevende å intervju yngre barn enn eldre barn, fordi de kunne være mer utrygge i møtet med en fremmed intervjuer. I tillegg krever intervju med små barn egne metodiske og etiske overveielser, blant annet knyttet til samtykkekompetanse (se kapittel 3 punkt 12) og lojalitetsproblematikk. (jamfør forrige avsnitt) Jeg satte 15 år som øvre aldersgrense, ut fra at barn fra denne alder og oppover vil være i en livsfase hvor løsrivning og etablering på egen hånd er sentralt. Dette kunne ha gitt interessante innspill til min problemstilling. Men med det lave antall informanter jeg hadde kapasitet til å intervju, ville jeg da risikere å få svært få av de yngste informantene, noe som kunne ha gått på bekostning av barneperspektivet.

Framgangsmåten for rekruttering og utvelgelse av informanter var avklart med Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) på forhånd. (Vedlegg 1). Jeg fikk hjelp av Bufetats Fosterhjemtjeneste til å sende ut et informasjonsbrev (vedlegg 2) til aktuelle fosterhjem. Dette brevet inneholdt informasjon om det planlagte prosjektet, og oppfordret fosterforeldre til å spørre sine barn om de ønsket å delta i et intervju. Jeg oppfordret foreldrene til å kontakte meg direkte, dersom barna deres samtykket. Dermed kjente jeg ikke identiteten til fosterhjemmene, før de tok kontakt med meg. Etter flere runder med utsendelse av informasjonsbrev og påminnelsesbrev (Vedlegg 3) hadde jeg fått kontakt med sju fosterhjem som oppfylte mine kriterier, og var villige til å ta i mot meg. I et av fosterhjemmene var det to søsken i aktuell alder. Til sammen hadde jeg altså åtte informanter. Innen kvalitativ metodikk er det vanlig å si at man skal stoppe datainnsamlingen når man ikke lenger får nye synspunkter. (Kvale og Brinkmann 2009) Jeg har neppe vært i nærheten av dette metningspunktet. Jeg ønsket meg mellom fire og åtte informanter, ut fra en vurdering av hvor mye data jeg hadde tid til å bearbeide og analysere. På denne bakgrunn er jeg fornøyd med antallet informantene jeg fikk kontakt med. Hensynet til taushetsplikt overfor tredjepart gjorde at fosterfamiliene måtte ha fritak fra taushetsplikten, slik at deres barn også kunne snakke med meg om fosterbarnet. Jeg informerte om dette i brev til de aktuelle barnevernstjenestene (vedlegg 4) Alle fosterfamiliene fikk slikt fritak fra taushetsplikten.

To av informantene var som sagt søsken. Av tidsmessige hensyn måtte jeg enten intervju dem sammen, eller bare intervju den ene av dem. Jeg valgte å intervju dem sammen, fordi jeg ønsket

flest mulig informanter, og fordi jeg tenkte at forskjellen i alder kunne gi ulike perspektiver til mitt tema.

Den avdelingen hvor jeg jobber til daglig, har over flere år hatt veilederansvar overfor et visst antall statlige fosterhjem, såkalte familiehjem. Dette er fosterhjem for barn / unge med store hjelpebehov. Derfor har disse fosterhjemmene omfattende oppfølging. Også disse fosterfamiliene ble spurt om å delta i min undersøkelse, og noen av dem svarte ja til dette. Av konfidensialitetshensyn vil jeg ikke oppgi hvor mange. Jeg vurderte nøye om jeg skulle spørre disse fosterfamiliene om å delta. Det ville gi noen ekstra metodiske utfordringer, fordi min kjennskap til disse familiene kunne farge min oppfatning av informantenes historier. Fordelen ville blant annet være muligheten for at ekstra krevende fosterhjemsoppdrag kunne gi interessante informanthistorier til belysning av mitt forskningsspørsmål. Jeg kjente til interessante problemstillinger relatert til dette, fra min veiledererfaring. Jeg diskuterte dette både med kolleger, medstudenter, veileder og ansvarlig på masterstudiet. Jeg fikk som råd at jeg kunne intervju disse barna, men at jeg da måtte være veldig nøye med hvordan jeg håndterte det metodisk. For å unngå mulig rolleklarhet (forsker - hjelper), bestemte vi at jeg for framtiden ikke skulle delta på veiledninger hvor barn jeg hadde intervjuet, deltok. I ettertid har jeg ikke kunnet se noen systematisk forskjell på data fra disse og øvrige informanter. Jeg viser for øvrig til Halvorsen, Johnsen og Repstad (2009), som påpeker både fordeler og ulemper ved forskning på eget felt.

3.9. Intervjuguide

Intervjuguiden ble utarbeidet i samråd med NSD. (vedlegg 6) Den har i stor grad åpne formuleringer (fortell om...) for å ikke styre informantenes historier i for stor grad. Intervjuguiden beskriver temaområder som jeg ønsket belyst. Rekkefølgen var ikke avgjørende, ut over at jeg begynte og avsluttet med områder jeg anså som lite krevende å snakke om. Dette fordi man trenger litt tid for å bli kjent før vanskelige tema tas opp, samtidig som man ikke bør avslutte intervjuet midt i et krevende tema. (Thagaard 1998) Det var viktigere å få gode og rike historier fra informantene, enn å få spurt om alle punktene i intervjuguiden. (Fog 1994) Det var heller ikke noe poeng at alle informantene besvarte de samme spørsmålene i den samme rekkefølgen, fordi slik standardisering ikke ville ha økt muligheten for sammenligning av svarene fra informantene. Dette fordi ulike personer vil kunne forstå spørsmålene ulikt. (Kvale og Brinkmann 2009)

Intervjuguidens første del omhandler praktisk informasjon, informasjon om etiske retningslinjer og kort informasjon om fosterfamilien og fosterbarnet. Deretter følger tema knyttet til dagliglivet i familien, hvilke benevnelser barnet bruker om fosterbarnet, og informantens relasjon til fosterbarnet. Så følger et avsnitt om forskjeller og forandringer før og etter at fosterbarnet flyttet inn i familien. Deretter kommer et avsnitt om fosterhjemsoppdraget. Til slutt et avsnitt om fremtiden, med spørsmål om barnet tror det selv kan bli fosterforelder, samt hvilke råd barnet vil gi til de som har ansvar for rekruttering og opplæring av fosterhjem.

3.10. Gjennomføring av intervjuene

I starten av hvert intervju gav jeg alderstilpasset informasjon om prosjektet mitt, samt informerte om forskningsetiske retningslinjer knyttet til konfidensialitet og frivillig deltagelse. Jeg fikk skriftlig samtykke til deltagelse fra informantenes foreldre, (vedlegg 5) og jeg spurte informantene om de deltok frivillig, noe samtlige svarte ja på. Fem av sju intervjuer ble gjennomført hjemme hos informanten, et ble gjennomført i et hjørne av en kafeteria, og et ble gjennomført i et møterom på min arbeidsplass. Det var ikke gunstig å ha det ene intervjuet i en kafeteria, fordi vi måtte snakke lavt for at andre ikke skulle høre hva som ble sagt. Vi valgte dette stedet, fordi vi ikke hadde andre alternativer der og da. Mitt inntrykk er like vel at informanten sa det vedkommende ønsket, og ikke ble hemmet av stedet vi var på.

Gulløy og Haraldsen (2012) skriver at barnets behov for hjelp og støtte bør være avgjørende for om foresatte deltar på intervjuet eller ikke. De henviser også til andre forfattere, som advarer mot å ha foreldre til stede når barn intervjues om holdninger og meninger. På den ene siden regnet jeg med å kunne få bedre data om foreldrene ikke var til stede, på den andre siden var det foreldrene som visste best om barna trengte deres tilstedeværelse for å kunne være trygg nok til å fortelle. Videre antok jeg at barna ikke ville ønske å fortelle noe til en fremmed intervjuer, som de ikke også kunne fortelle med foreldrene til stede. Derfor lot jeg det være opp til informant og foreldre å avgjøre dette spørsmålet. Jeg ba foreldrene uansett om å være med mens jeg hadde den innledende informasjonen. For to av intervjuenes vedkommende var en av foreldrene med på hele eller store deler av intervjuet, for de andre tilfellene var foreldrene ikke med.

Jeg var spent på om det ville bli vanskelig å skille ut hvem som sa hva på opptaket fra intervjuet med to informanter. Heldigvis var det uproblematisk. Intervjuene varte fra 35 minutter til 1 time og 20 minutter, de fleste varte litt over en time. Jeg erfarte at både informanten og jeg ble slitne etter

vel en times prat. Selv om jeg kanskje kunne fått mer informasjon ved å fortsette, avsluttet jeg da, for å ikke belaste informantene for mye. Jeg har et klart inntrykk av at alle informantene fortalte om egne erfaringer på en ærlig og oppriktig måte, og jeg mener jeg gav dem mulighet til å snakke om de områder av mitt tema som de selv ønsket å si noe om.

3.11. Gjennomføring av analysen

Med et konstruksjonistisk utgangspunkt, og kvalitativt forskningsintervju som metode, må hele forskningsprosjektet ansees som del av analyseprosessen. (Ulvik 2007 s.106) Dette er en følge av at man ser på kommunikasjon og meningskonstruksjon som en inter - subjektiv prosess. (Kvale og Brinkmann 2009) Det skjer fortolkninger hele veien, fra forskeren får en idé, mens idéen utformes til et forskningsprosjekt, gjennom datainnsamling, og gjennom den spesifikke analysen. Begrepet intervju blir i engelsk språkdrakt en god illustrasjon på dette: Interview, inter - view, altså et utkikkspunkt mellom individer. (Op cit.) Likevel skal analysekapittelet, i større grad enn øvrige kapitler, fortolke det innsamlede materialet. Her skal forskeren tilføre meningsinnhold, og gjennom det besvare forskningsspørsmålet (Ulvik 2007 s.105)

Analysearbeidet faller naturlig i to hoveddeler, nemlig gjengivelse og drøfting av empirien. Jeg transkriberte opptakene fra intervjuene 1 - 4 uker etter at de var gjennomført. Deretter laget jeg en sammenfatning av hvert intervju. Dette kalles gjerne en fortetning, og har til hensikt å framheve tekstens meningsinnhold (Kvale og Brinkmann 2009, Thagaard 1998) Deretter begynte jeg å kategorisere teksten. (Thagaard 1998 s.128) Først markerte jeg de deler av intervjuene som sa noe som kunne relateres til mitt forskningsspørsmål. Jeg samlet så de merkede tekstavsnittene i kategorier etter innhold, og laget overskrifter til hver kategori. Selv om også en slik koding må forstås som del av fortolkningsprosessen, er hensikten på dette stadiet av analysen å lage overskrifter som kun beskriver innholdet i kategorien. (Thagaard 1998. s.130) I første omgang kom jeg fram til 17 kategorier. For å kunne håndtere dette videre, slo jeg sammen kategorier med tilgrensende innhold, og kom da fram til fem kategorier. Den ene kategorien inneholder historier om samhandling mellom informanten og fosterbarnet. Disse historiene sa ikke så mye om informantens posisjonering, ut over den konkrete samhandlingen, og er derfor i liten grad brukt i den videre drøfting. En annen kategori inneholder tips og råd fra informanten til de som har ansvaret for fosterhjemsoppfølgingen. Disse er heller ikke så sentrale når det gjelder informantens posisjonering, men jeg har referert noe av dette i avslutningskapittelet. De øvrige tre kategoriene var mest sentrale for belysning av mitt forskningsspørsmål, og har følgende overskrifter og innhold:

- Relasjoner og benevnelser: Om relasjoner mellom informant og fosterbarn, og hvilke benevnelser de bruker på fosterfamiliens medlemmer.
- Fordeler og ulemper ved å være fosterfamilie: Hva har vært positivt og bra, og hva har vært negativt og belastende, slik informanten ser det.
- Fosterhjemsoppdrag og hjelpebehov: Om hva informantene anser som fosterfamiliens oppdrag, og hvilke behov for hjelp fosterbarnet har.

Når man kategoriserer materialet på tvers av personene, slik jeg her har gjort, kalles det temasentrert analyse. (Thagaard 1998 s.149) Da er undersøkelsesenheten tema. En ulempe med dette er at data blir løsrevet fra sin sammenheng. (Op cit. s.125) Alternativt kan man foreta en personsentrert analyse. (Op cit. s.125) Da er undersøkelsesenheten personer, eller grupper av personer. Også ved personsentrerte analyser vil man gjerne kategorisere materialet, men da innenfor undersøkelsesenheten. Her har Kvale og Brinkmann (2009) og Ulvik (2007) en litt annen vinkling, nemlig at analyseenheten er informantenes *fortellinger* om praksis og meningskonstruksjoner. Nettopp fordi hverken informant eller forsker kan formidle praksiser eller meningskonstruksjoner som objektive sannheter, blir det fortellingene som må undersøkes. Med denne presiseringen vil jeg følge Thagaards (1998) tankegang videre.

Hvis jeg skulle ha analysert personsentrert i stedet for temasentrert, ville det vært naturlig å bruke samlede historier fra enkeltinformanter som utgangspunkt for analysen. Dette ville sannsynligvis gitt en god samlet oversikt. Det ville imidlertid ha skapt så store konfidensialitetsutfordringer, at jeg har valgt temasentrert analyse.

Jeg har skrevet drøftingen etter hvert som jeg presenterer empirien. Dette er gjort for å unngå gjentakelser, som fort kunne blitt resultatet om jeg først presenterte empirien, og så drøftet den.

Det var to naturlige valg for inndelingen av analysekapittelet. Jeg kunne ha brukt de tre utvalgte kategorioverskriftene nevnt tidligere i dette underkapittel som disposisjon. Alternativt kunne jeg bruke en inndeling etter informantens relasjon til fosterbarnet, egne foreldre og fosterhjemsoppdraget. Argumentet for førstnevnte disposisjon var at det fulgte empirien på en naturlig måte, siden disse overskriftene var direkte avledet at tema i empirien. Ulempen var at disse overskriftene ikke nødvendigvis var sidestilte kategorier. Dermed kunne en informanthistorie høre inn under flere av disse tre overskriftene. Eksempelvis kunne en beskrivelse av en informants bruk

av betegnelser på fosterbarnet også høre inn under overskriften fordeler ved det å være fosterfamilie. Jeg valgte derfor å bruke den andre inndelingen. Også her kan en historie høre inn under mer enn en overskrift, men i mindre grad. Siden jeg har fokusert på barn av fosterforeldres posisjonering i fosterfamilien, var det også naturlig å dele inn etter de hovedelementer informantene kunne posisjonere seg i forhold til. Etter mitt skjønn var det fosterbarn, fosterforeldre og fosterhjemsoppdrag. Her skiller fosterhjemsoppdraget seg ut, som en abstrakt størrelse til forskjell fra konkrete personer. Det er like vel en sentral størrelse i fosterfamilien, og gir mulighet til å fokusere på informantene uavhengig av fosterforeldrene.

Empiripresentasjonen beskriver informantenes ulike synspunkter. Jeg beskriver både med egne ord, og ved hjelp av informantsitater. Selv om jeg bruker mine egne ord, har jeg i stor grad brukt informantenes formuleringer, fordi de ofte er kraftfulle og innholdsmettede. Sitatene er ikke alltid ordrette, fordi jeg har kuttet ut småord og gjentakelser som muntlig språk er fullt av. Informantsitatene er skrevet i kursiv skrift, med innrykk og dobbel linjeskift før og etter. I noen tilfeller har det vært nødvendig med litt forklaring, for å gjøre sitatene forståelig. Disse forklaringene er skrevet med normal skrift, og satt i klammeparentes.

Kategoriseringen av datamaterialet kan kalles en dekontekstualisering, fordi dataene fjernes fra den sammenheng de oppsto i. (Thagaard 1998) Tilsvarende kan drøftingen kalles en rekontekstualisering, ved at dataene settes inn i en ny sammenheng, når forskeren tilfører dem nytt meningsinnhold. I drøftingen har jeg prøvd å få tak i meningskonstruksjonene bak fortellingene fra informantene. (Ulvik 2007 s.75) Kvale og Brinkmann (2009) skriver at man da gradvis flytter seg fra et deskriptivt til et teoretisk nivå. Til hjelp i denne prosessen, har jeg brukt sentrale begreper fra kulturpsykologien, beskrevet i kapittel 2 punkt 5, samt noen andre teoretiske perspektiver.

3.12. Forskningsetiske problemstillinger

Framgangsmåten i min undersøkelse er vurdert og forhåndsgodkjent av NSD, noe som betyr at så lenge jeg har fulgt de avtalte prosedyrer, er prosjektet innenfor de viktigste forskningsetiske retningslinjene. Jeg har også brukt retningslinjene i heftet til Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH 2008) som hjelpemiddel.

Den etiske dimensjonen omhandler hele forskningsprosjektet. (Kvale og Brinkmann 2009) Det handler både om at man går fram på en etisk forsvarlig måte, og at hensikten med prosjektet er etisk

forsvarlig. Framgangsmåten skal på den ene siden være slik at man får fram grundige og omfattende data, og på den andre siden ikke risikere å utlevere eller krenke informantene. (Kvale og Brinkmann 2009, Fog 1994) Hensikten med prosjektet handler blant annet om hvem sine interesser prosjektet kan sies å tjene, og det at resultatet av et forskningsprosjekt vil kunne påvirke synet på hvordan grupper av mennesker har det. Som det framgår av dette, vil området for etiske vurderinger overlappe i forhold til den faglige kvalitet ved forskningsprosjektet. Sistnevnte er nærmere drøftet i kapittel 3 punkt 13, om undersøkelsens troverdighet.

Kvale og Brinkmann (2009) beskriver etisk ansvarlig forskningsatferd som en praktisk ferdighet heller enn et spørsmål om å følge bestemte prinsipper. I tråd med dette vil jeg nå kort redegjøre for noen konkrete etiske spørsmål knyttet til mitt prosjekt. Først vil jeg bare påpeke at den argumentasjon for forskning på aktuelt område som finnes i kapittel 1 punkt 6, også vil utgjøre en etisk drøfting knyttet til hensikten med mitt prosjekt. Barn av fosterforeldre utgjør et stort antall barn, som potensielt kan utsettes for store belastninger. Dette er foreløpig lite utforsket. Derfor er det viktig med forskning på dette felt.

Kvale og Brinkmann (2009) har informert samtykke, konfidensialitet, konsekvenser og forskerens rolle som stikkord når det gjelder etikk som praktisk ferdighet. Viktige spørsmål knyttet til disse stikkord er drøftet andre steder i dette kapittel, i redegjørelsen for den metodiske framgangsmåten. Jeg vil derfor underveis henviser til disse punktene.

Informert samtykke ble ivaretatt ved at aktuelle fosterfamilier fikk et informasjonsbrev hvor blant annet prosjektets hensikt, informert samtykke og frivillighet var beskrevet. (se kapittel 3 punkt 8: rekruttering og utvalg av informanter) I og med at fosterforeldrene selv måtte ta kontakt med meg, anser jeg at det ikke ble lagt press på dem for å delta. De kunne imidlertid ha lagt press på sine barn. Dessuten er det vanlig å vurdere at barn har redusert samtykkekompetanse, noe som gjør at man må være ekstra nøye med å sjekke ut frivillighetskravet når barn er informanter. (NESH 2008 pkt.9) Jeg anser dette som godt ivaretatt, siden mine informanter var så pass gamle som fra 10 år og oppover. Jeg spurte også informantene innledningsvis om de deltok frivillig, og fikk for øvrig ingen indikasjoner på at noen av barna følte seg ubekvem med å delta i undersøkelsen. Som Kvale og Brinkmann (2009) skriver, er det et spørsmål om hvor mye informasjon som skal gis til informantene, fordi det kan påvirke det de forteller, noe som igjen vil kunne påvirke prosjektets kvalitet. Her tror jeg ikke mitt prosjekt har vært spesielt krevende, fordi det ikke er noe ved mitt tema som ikke kunne informeres om på forhånd. Jeg informerte kort om at jeg ønsket kunnskap om

barnas erfaringer, og hvordan dette materialet skulle brukes videre. (Se kapittel 3 punkt 8.) Til frivillighetskravet hører også muligheten til å avbryte deltagelsen i forskning når som helst, og uten å måtte oppgi noen grunn for det. Dette sto forklart i informasjonsbrevet, i tillegg til at jeg gjentok det i innledningen til hvert intervju. Jeg spurte også underveis i intervjuene om det gikk bra, og om vi skulle ta pause. Samtlige informanter sa da at det gikk bra, og at de ikke trengte pause.

Konfidensialitetsspørsmålet har vært krevende, fordi det har kommet på kollisjonskurs med ønsket om å formidle kontekstuelle opplysninger for å øke kvaliteten på beskrivelsene. Dette har vært ekstra krevende, nettopp fordi kontekst er svært viktig innenfor den teoretiske rammen jeg har på mitt prosjekt. Forskningsetiske prinsipper krever at informantene ikke skal kunne gjenkjennes av andre personer. Det kan være vanskelig å vite hvor mye som skal til for å sikre konfidensialitet i konkrete situasjoner, og jeg har vært nødt til å sikre dette så langt jeg har kunnet, uten at det ødela det faglige innholdet. I og med at jeg har hatt barn som informanter, har jeg vektlagt konfidensialitetshensynet sterkt. Dette på tross av at jeg ikke tror den kunnskap disse barna har bidratt med, ville vært skadelig eller uheldig for dem om det ble kjent hvem de var.

Konsekvenser handler i denne forbindelse om mulige fordeler og ulemper for informantene og eventuelt andre, som følge av deltagelse i forskningsprosjektet. (Kvale og Brinkmann 2009) Informanter kan forledes til å fortelle om ting de etter intervjuet angret på. Dette var aktuelt, med tanke på barns lojalitet overfor egne foreldre. Blant annet derfor lot jeg foreldrene selv bestemme om de skulle delta på intervjuene. (se kapittel 3 punkt 10: Gjennomføring av intervjuene) Jeg tror ikke noen av informantene følte seg presset til å si noe de senere angret på. Dette bygger jeg blant annet på at det i svært liten grad kom fram historier som inneholdt kritikk av foreldre eller fosterbarn. I noen få tilfeller oppfattet jeg at informantene kom inn på et område de opplevde som ubehagelig. Selv om det kunne vært interessant for meg å utforske dette videre, valgte jeg da å skifte emne. Flere av informantene sa det hadde vært fint eller godt å delta på intervjuene.

Jeg hadde på forhånd lurt på om gjennomføringen av min undersøkelse kunne medføre dårlig samvittighet for travle fosterforeldre, fordi undersøkelsen satte fokus på ivaretagelse av egne barn. Dette er tema som blant annet kommer fram i undersøkelsene til Höjer (2001) og Höjer og Nordenfors (2006). Men god ivaretagelse av fosterforeldrenes barn er etter mitt syn en avgjørende viktig del av godt fosterhjemarbeid. Derfor vurderte jeg denne eventuelle ulempe som mindre enn den fordel økt kunnskap på dette feltet kunne gi.

Forskerens rolle omhandler både forskningsprosjektets kvalitet, forskerens uavhengighet og hvordan forskeren bruker seg selv som redskap i intervjuene. (Kvale og Brinkmann 2007) Forskningsprosjektets kvalitet drøftes i neste punkt i dette kapittel. (Kapittel 3 punkt 13) Jeg vil si at jeg framstår som uavhengig forsker i den forstand at jeg ikke har økonomiske fordeler av å gjennomføre dette prosjektet, eller av å komme fram til bestemte resultater. Men jeg har selvsagt egne faglige synspunkter, i og med at undersøkelsen dekker et område som delvis er eget fagfelt. Dette kan ha både fordeler og ulemper, (Johnsen, Halvorsen og Repstad 2009) Håndtering av disse synspunktene er drøftet i kapittel 3 punkt 6: Forforståelse. Når det gjelder forskerens bruk av seg selv som redskap er også dette drøftet tidligere, i kapittel 3 punkt 5: Forskeren som instrument. Kort fortalt anser jeg de etiske føringer på dette området godt i varetatt i og med at jeg kun gjennomførte et kort intervju i en setting mellom ulike personer (barn - voksen) på et område hvor ingen var definert som hjelpetrequende. Dermed var det liten fare for at jeg som forsker skulle gå ut over mitt mandat. Jeg merket heller ingen slike forventninger fra informantene.

3.13. Undersøkelsens troverdighet

Reliabilitet, validitet og generaliserbarhet har tradisjonelt vært betegnelser på den kvalitetskontroll som utføres på forskningsprosjekter, for å vise at prosjektet holder mål faglig og metodisk. (Fog 1994, Kvale og Brinkmann 2009) Reliabilitet handler om at måleinstrumentet som er brukt, skal være pålitelig, og vise samme resultat hver gang. Validitet handler om at forskeren faktisk har undersøkt det han / hun hevder er blitt undersøkt. Generaliserbarhet handler om at resultatet av forskningsprosjektet har overføringsverdi til andre, lignende situasjoner. Disse begrepene har sin opprinnelse innen positivistisk vitenskapssyn, og har vært mest brukt på kvantitative undersøkelser. Innenfor konstruksjonistisk forståelse og kvalitative metoder har man argumentert for at nevnte begreper, som jo også er sosiale konstruksjoner, ikke passer. (Fog 1994, Thagaard 1998, Kvale og Brinkmann 2009) Ulvik (2007 s.124) skriver at det er enighet innen kvalitative miljøer om at denne metodikken krever andre måter å vurdere forskningens kvalitet på, enn kvantitativ metodikk, men at det ikke er enighet om hvordan denne vurderingen skal skje.

Det er et poeng å unngå ekstremposisjonene relativisme og absolutisme. Selv om det hverken er mulig eller hensiktsmessig å bruke kvalitetskontrollen fra positivistisk forståelse og kvantitativ metodikk, kan vi ikke være uten kvalitetskontroll, fordi det da blir usikkert hva kvalitative undersøkelser kan brukes til. Flere har prøvd å finne nye og bedre begreper. Kvale og Brinkmann (2009) foreslår troverdighet, styrke og overførbarhet i stedet for henholdsvis reliabilitet, validitet og

generaliserbarhet. Troverdighet, som tradisjonelt handler om måleinstrumentet, vil i kvalitative undersøkelser handle om forskeren. Kvale og Brinkmann (2009) skriver om intervjuforskningens objektivitet, forstått som frihet fra ensidighet, refleksivitet, intersubjektivitet og rom for protester fra informantene. Når det gjelder validitet eller styrke, kobler disse forfatterne det til den håndverksmessige kvaliteten ved undersøkelsen. Dette er en prosessvalidering, i større grad enn en produktvalidering. Det handler om å kontrollere, å stille spørsmål under veis, og å teoretisere. Dette betyr blant annet at motstridende påstander må diskuteres. Forfatterne er opptatt av å utvide validering fra observasjon til kommunikasjon. Ulvik (2007 s.124) skriver at kvalitet kan vurderes langs ulike akser, fra håndverksmessig kvalitet, til refleksjonsmessig kvalitet. Refleksivitet kan deles opp i refleksjon rundt forskerens posisjon og verdier, refleksjon rundt selve forskningsprosessen, og refleksjon rundt faget som sådan. Generaliserbarhet er et omdiskutert begrep innen den postmoderne forståelsen, og blir gjerne avvist som meningsløst. Dette fordi man ikke tror på universelle sannheter. Et viktig poeng her er at observasjoner og fenomener kan være gyldige, selv om de ikke kan generaliseres til andre situasjoner. Derfor vil et fenomen kunne være gyldig og en del av virkeligheten, selv om vi ikke kan vise til andre eksempler på det samme. Et annet poeng er kontekst som nødvendig del av forståelsen av sosiale fenomener. Jeg fant for eksempel mange beskrivelser i andre undersøkelser som stemmer med de jeg har fra min undersøkelse. Men for å kunne si noe om likheter, må man også se på konteksten. Kanskje vil mange av ulikhetene mellom beskrivelser i min og andres undersøkelser kunne forklares med ulike kontekster? Når man forsker på meningsdannelse, er det ikke så viktig hvor mange andre som mener det samme, eller hvor mange individer som utgjør utvalget. (Ulvik 2007 s.124) Dette utgjør levd og fortolket liv. Da er det ikke en målsetting å vise alle måter dette kan skje på, men noen eksempler på hvordan det faktisk skjer.

Så vidt jeg kan se, peker Ulvik (2007) og Kvale og Brinkmann (2009) på mange av de samme momentene i sin drøfting av forskningsprosjekters kvalitetskontroll. Jeg vil bruke deres forståelse som hjelp, når jeg nå skal vurdere kvaliteten på mitt eget prosjekt.

For at andre skal kunne vurdere om et forskningsprosjekt holder mål faglig og metodisk, er det viktig at det finnes gode beskrivelser av den framgangsmåten som er brukt. (Kvale og Brinkmann 2009) Det har jeg prøvd å gjøre gjennom beskrivelsene i dette metodekapittelet. Når det gjelder vurderingen av meg selv som instrument i forskningsprosessen, har jeg drøftet dette både i kapittel 3 punkt 5: Forskeren som instrument, og kapittel 3 punkt 6: Forforståelse. Jeg tror jeg fikk gode data, fordi jeg fikk rikelig med materiale som jeg kunne bruke videre. Jeg tror ikke jeg har påvirket

fortellingene i for stor grad, fordi dette var noe jeg hadde fokus på. Jeg har gjennom min arbeidspraksis omfattende erfaring med å prate med mennesker om problemer, hjelpebehov og ressurser, noe jeg tror var til stor nytte av i prosjektet mitt. Jeg har også hatt nytte av kunnskap om aktuelt forskningsområde, ved at jeg har kunnet gå litt i dybden. Jeg tror ikke jeg ville fått bedre data om jeg hadde hatt en annen posisjon, men jeg ville selvsagt ha fått andre data, altså historier om andre deler av virkeligheten.

Jeg mener jeg har hatt stor grad av refleksivitet gjennom prosessen med denne undersøkelsen. På forhånd hadde jeg en del synspunkter på mitt tema, jamfør kapittel 3 punkt 6: Forforståelse. Jeg har i løpet av prosjektet fått god trening i å legge disse vekk mens jeg undersøker hva andre (informantene) mener om saken. Her har jeg fått mye god hjelp fra mine veiledere. Intervjuene ble gjennomført tidlig i prosessen. Sånn sett kunne jeg nok gjennomført ennå mer reflekterte intervjuer, om jeg skulle ha gjort dem nå. På den andre siden har min økte refleksivitet kommet til nytte i analysen, som er skrevet ferdig i slutten av prosjektet.

En måte å øke refleksiviteten på, er å diskutere forskerens tolkninger av informantenes historier, med informantene i ettertid. Dette kunne jeg godt ha tenkt meg, det ville vært svært interessant. Det har jeg dessverre ikke hatt mulighet til, innenfor de rammer jeg måtte sette for prosjektet mitt.

Oppsummert vil jeg si at jeg har ivaretatt kvalitetskontrollen av mitt prosjekt ved å redegjøre nøye for framgangsmåten, legge stor vekt på refleksivitet gjennom hele forskningsprosessen, og la informantenes historier komme fram klart og tydelig i empiripresentasjonen. Den vekt jeg har lagt på informantenes aktørstatus tror jeg har vært med å på sikre dataenes kvalitet. Det har vært et poeng å la informantene tolke sine egen erfaringer. Dermed tror jeg at krav til undersøkelsens troverdighet er rimelig godt ivaretatt. Leseren får vurdere dette for egen del.

Kapittel 4: Analyse

4.1. Innledning

I dette kapitlet skal jeg presentere empirien fra de kvalitative forskningsintervjuene jeg har gjennomført, samt drøfte disse dataene for å besvare forskningsspørsmålet om hvordan barn av fosterforeldre forstår sin posisjon i fosterfamilien. Først har jeg gitt en kort presentasjon av de ulike informantene, som bakgrunn for den videre analyse. Kapitlet har en tredelt disposisjon hvor jeg først ser på barnas posisjon i forhold til fosterbarnet, deretter posisjonen i forhold til fosterforeldrene, og til slutt posisjonen i forhold til fosterhjemsoppdraget. Empirien fra min undersøkelse blir drøftet i forhold til kulturpsykologisk teori, (se kapittel 2 punkt 5: Kulturpsykologi) andre relevante teoretiske perspektiver og andre relevante undersøkelser. Til slutt i kapitlet har jeg skrevet en oppsummering, hvor jeg konkluderer i forhold til forskningsspørsmålet.

4.2. Presentasjon av informanter

Kontekstuelle opplysninger er viktige for å forstå barnas meningskonstruksjoner. Dette handler blant annet om barnas alder, aldersrelasjoner mellom barn og fosterbarn, tidligere erfaringer og søskenforhold. Jeg gir derfor en oversikt over noen sentrale opplysninger for hver informant.

Informantene er nummerert fra 1 til 8. Jeg vil senere i kapitlet bruke denne nummereringen som henvisning.

Informant nr.1:

Gutt på 12 år, med fosterbarn på 14 (gutt) og 17 (jente) år i familien. Informanten har også eldre søsken, som er flyttet ut. Familien har hatt flere fosterbarn tidligere, nåværende fosterbarn hadde bodd i familien i ca to år.

Informant nr. 2:

Gutt på 13 år, med fosterbarn (jente) på 11 år i familien. Informanten har også eldre søsken, som er flyttet ut. Familien har hatt flere fosterbarn tidligere. Nåværende fosterbarn hadde bodd i familien i ca tre år.

Informant nr. 3:

Jente på 12 år, med fosterbarn på 15 år (jente) i familien. Informanten har både yngre og eldre søsken som bor sammen med henne, samt eldre søsken som er flyttet ut. Fosterbarnet hadde bodd i familien i ca to år. De hadde ikke hatt fosterbarn tidligere.

Informant nr. 4:

Jente på 10 år, med fosterbarn på 5 år (gutt) og 17 år (jente) i familien. Informanten har to yngre søsken. Det yngste fosterbarnet var nettopp flyttet inn, mens det eldste hadde bodd i familien i mer enn 5 år. Familien hadde ikke hatt andre fosterbarn tidligere.

Informant nr. 5:

Jente på 14 år med fosterbarn på fem år (gutt) i familien. Informanten har en yngre søster i familien, og en eldre søster som er flyttet ut. Fosterbarnet har bodd i familien i ca tre år. Familien hadde ikke hatt fosterbarn tidligere.

Informant nr. 6:

Jente på 11 år, som er søster til informant nr. 5. Disse to ble intervjuet sammen.

Informant nr. 7:

Gutt på 14 år, med fosterbarn på fire år i familien. Informanten har en eldre bror, som er flyttet ut. Fosterbarnet hadde bodd i familien i ca 1 år. Familien har ikke hatt fosterbarn tidligere.

Informant nr. 8:

Jente på 15 år, med fosterbarn (gutt) på 10 år i familien. Informanten har en eldre bror, som er flyttet ut av familien. Fosterbarnet har bodd ca 2 år i familien. Familien har hatt et fosterbarn tidligere, som var et år eldre enn informanten.

4.3. Barnas posisjon i forhold til fosterbarnet

4.3.1. Søsken og fostersøsken

Som det framgår av informantpresentasjonen over, hadde alle informantene søsken, og dermed erfaringer med søskenskap. Noen hadde yngre søsken - andre eldre de bodde sammen med, noen hadde både yngre og eldre søsken, og noen hadde eldre søsken som var flyttet ut. Søskenskap må

forstås både som biologisk og sosialt fenomen. I det biologiske ligger at barn som er søsken, har samme mor og far. Hvordan man opptrer som søsken, er imidlertid en sosial konstruksjon, som vil variere med ulike kulturer og tider. I vårt samfunn forbindes søskenskap gjerne med nærhet og omsorg for hverandre. Eldre søsken har ofte et visst ansvar for yngre søsken. Disse oppfatningene kan forstås som kulturelle redskaper, knyttet til fenomenet søskenskap. Også barn av fosterforeldre vil ha tilgang til disse kulturelle redskapene. Jeg ønsket å undersøke om informantene mente forholdet til fosterbarnet lignet på søskenrelasjoner. Noen av informantene brukte selv sammenligningen med søskenrelasjoner, de øvrige ba jeg om å kommentere dette.

Informant nr. 6: Han er jo som en lillebror, det blir jo akkurat det samme som om det skulle vært på ordentlig...han er jo omtrent oppvokst til nå med oss som søsknene hans.

Denne informanten fortalte også at hun så på det å få en fosterbror som likt med å få et vanlig søsken, bare at mor ikke hadde vært gravid først. To av de andre informantene (nr. 5 og 7) fortalte at de så på fosterbarnet som et søsken. Betyr det at de mener søsken og fostersøsken er det samme? Det er tvilsomt, fordi søsken jo innebærer felles foreldre. Det er mer sannsynlig at de snakker om at forholdet til fosterbarnet har omtrent samme innhold som forholdet til søsken pleier å ha.

Informant nr. 3: Vi er noen ganger veldig sånn søsteraktig.

Her forteller et av barna at hun og fostersøster noen ganger oppfører seg som søsken pleier å gjøre. Kanskje er dette uttrykk for en likhet som ikke er så omfattende som i det forrige utsagnet, etter som det bare er av og til? Samme informant sa hun prøvde å få fosterbarnet til å forstå at de nå var familien hennes, ikke bare noen hun var flyttet inn hos. Dette tyder på bruk av begreper fra familierelasjoner som bilder på forholdet til fosterbarnet.

Noen fortalte om klare forskjeller mellom søsken og fostersøsken:

Informant nr.8: Jeg hadde brydd meg mer hvis han var den ordentlige lillebroren min, for da hadde jeg liksom vært i lag med han helt siden han var født, og kjent han ut og inn.

Denne informanten var klar på at hun ikke anså fosterbarnet som en bror. Forklaringen her er grei å forstå, hun kjente han ikke like godt, fordi han ikke hadde bodd i familien hele livet. Informanten fortalte at hun hadde en bedre «connection» (informantens eget uttrykk) med egne søsken.

Informantenes historier var sammensatte. Alle de fire informantene som fortalte om store likheter mellom søskenrelasjoner og fostersøskenrelasjoner, fortalte også, direkte eller indirekte, om forskjeller.

Informant nr. 5: Jeg føler at han ser på oss som søsken. Han kaller meg søstera si, og spurte meg en gang om jeg var søstera hans. Jeg sa, ja jeg er søstera di, men ikke på samme måten som vanlige søsken.

Denne informanten hadde en vesentlig yngre fosterbror, som hadde flyttet inn som lite barn. Det er derfor naturlig å tenke at hun så på seg selv som storesøster til fosterbarnet. Det gjør hun jo for så vidt, men som hun sier, på en annen måte enn vanlige søsken. Hva kan dette bety? Informanten fortalte at hun trodde det kunne bli tøft for veltilpassede fosterbarn som hadde bodd lenge i fosterfamilien, når de senere oppdaget at de kom fra en annen familie, og fikk vite mer om sin bakgrunn. En mulig forklaring er derfor at hun her bereder grunnen for senere forklaringer til fosterbarnet om at hans bakgrunn er annerledes enn øvrige barn i denne familien. En av de andre informantene (nr.6) fortalte at når folk spurte om fosterbarnet var broren hennes, sa hun: « ja, men han er fosterbroren min.» Det virker som disse informantene sier at fosterbarnet er en bror, men også noe annet.

Informant nr. 7: Forskjell ville være at man må ta mer hensyn til spesielle ting i en familie med fosterbarn. Det kan for eksempel. være at man ikke skal krangle for mye, eller at man skal...man skal la han ta del i saker og ting.

[Forskjell på søsken og fosterbarn:] Man kan presse litt mer på biologiske søsken at de skal gjøre ting alene...leke alene.

Også denne informanten (nr. 7) fortalte at han så på fosterbarnet som en bror. Like vel var han klar på at det var forskjeller. Han lot fosterbarnet få viljen sin og trakk seg unna, og han gjorde ting sammen med fosterbarnet for at fosterbarnet skulle føle tilhørighet til familien. Det ville han ikke ha gjort med egne søsken, fortalte han. Så forskjellen består ikke i at fosterbarnet får mindre plass og omsorg i forhold til søsken, men motsatt, det får mer. Denne informanten ville at fosterbarnet skulle ha de samme rettighetene i familien som de andre familiemedlemmene. Begrepet rettigheter er interessant. De mest nærliggende rettighetene for barn i egen familie, vil jeg tro er retten til beskyttelse, omsorg og utviklingsmuligheter. Barn som er vant med å bli godt ivaretatt, tror jeg tar

dette som en selvfølge, mens barn som ikke er blitt tatt godt vare på, ikke gjør det. Kan det være dette han tenker på, at dette fosterbarnet trenger ekstra forsikringer om ivaretagelse og tilhørighet? Informantens øvrige fortellinger kan støtte en slik forklaring. Han kjente til fosterbarnets bakgrunn, og fortalte om ulike måter forsterfamilien behandlet fosterbarnet på, for å kompensere for følgende av dårlige omsorgsforhold i fosterbarnets egen familie.

Informant nr.3 som fortalte at forholdet til fosterbarnet var veldig søsteraktig, gav mer indirekte uttrykk for forskjeller på søskenrelasjoner og fostersøskenrelasjoner. Dette gjorde hun ved å si at det var vanskelig for henne å godta at fosterbarnet brukte samme betegnelser på foreldre og besteforeldre som henne, og selv om hun hadde kjent fosterbarnet lenge før hun flyttet inn, ble det en stor overgang å ha henne i huset hele døgnet og hele uka. Dette kan kanskje handle om forskjellen på fornuft (vi er familien din) og følelser (å erfare fosterbarnet i huset hele døgnet) Like vel viser det etter mitt skjønn at informanten ikke så på fosterbarnet som et vanlig søsken.

For å utdype dette temaet, spurte jeg barna hva de ville svart dersom de var ute sammen med fosterbarnet, og noen spurte dem hvem dette var. Også her var svarene sammensatte. Noen brukte aldri bror / søster, mens noen vekslet mellom bror / søster og fosterbror / fostersøster, avhengig av hvem de snakket med:

Informant nr. 4: ...hvis det er noen jeg ikke kjenner, ..., så kan jeg si at hun er søstera mi.....med noen som ikke skjønner hva fostersøsken er.

Informant nr. 1: Det kommer litt an på hvor godt jeg kjenner dem. Hvis jeg kjenner dem dårlig, så sier jeg at han er broren min, hvis jeg kjenner dem godt sier jeg fosterbror.

Her forteller to av informantene at de sier fosterbror / fostersøster hvis de snakker med noen de kjenner godt, men bror / søster hvis de snakker med noen de ikke kjenner, eller som ikke vet hva fosterbarn er. Det er forståelig at barna vil unngå innviklede forklaringer av hva fosterbarn er, og derfor sier bror / søster. Kanskje vil informantene også unngå forklaringer som kan gjøre fosterbarnet flau. Hvorfor da ikke si bror / søster i alle sammenhenger? Den mest nærliggende grunnen for det er vel at overfor folk man kjenner, må man si det som det er: De er fosterbror / -søster. Disse fortellingene støtter altså synspunktet om at det er forskjeller på søskenskap og fostersøskenskap.

Hvordan kan vi forstå disse fortellingene i lys av begrepene fra kulturpsykologien?

Et bidrag kan være å fokusere på aldersrelasjoner mellom barn og fosterbarn, samt hvor lenge fosterbarnet har bodd i fosterhjemmet. Dette er det jeg vil kalle ytre, kontekstuelle forhold som sannsynligvis har betydning for hvordan barna forstår sin posisjon. Det er nærliggende å tenke at relativt gamle barn, som har hatt fosterbarnet i familien over flere år, og hvor fosterbarnet kom i svært ung alder, i større grad vil anse fosterbarnet som søsken, sammenlignet med barn og fosterbarn på samme alder, hvor fosterbarnet har bodd kort tid i familien. Det førstnevnte tilfellet ligner rett og slett mer på den vanlige tilveksten i familier i form av nye søsken.

Også andre ytre forhold kan gjøre det naturlig å bruke søskenskap som bilde på relasjonen til fosterbarnet. Fosterbarnet er først og fremst et vanlig barn, som flytter inn i en vanlig familie. De mest nærliggende modeller for forståelse, er da sannsynligvis søskenskap. En slik forståelse vil jeg si er en blanding av ytre kontekstuelle forhold og kulturelle redskaper knyttet til hva søskenskap er. I kapittel 2 punkt 3 skrev jeg om kjernefamilien som hovedfamiliemodell, og fosterfamilien som avvikende modell. Jeg finner det naturlig at barna bruker kulturelle redskaper knyttet til hovedfamiliemodellen, når de skal forstå og skape mening knyttet til sitt forhold til fosterbarnet. Dette fordi vi har sterke underliggende kulturelle føringer i vårt samfunn, som tilsier at barn bør vokse opp hos sine foreldre, eller i omsorgssystemer som ligner, jamfør min drøfting i kapittel 2 punkt 3. Dette momentet forsterkes når barna i enkelte situasjoner til og med bruker søster og bror som betegnelser på fosterbarnet. En informant fortalte at det viktigste de hadde fått beskjed om, var at de måtte behandle fosterbarnet som en bror. Jeg vil tro at flere barn kan ha fått slike oppfordringer fra sine foreldre, fordi fosterforeldrene også bruker kulturelle redskapene knyttet til hovedfamiliemodellen, og kanskje fordi dette er den enkleste måten å forklare barna hvordan de skal forholde seg til fosterbarnet på.

Informantene forteller altså at deres relasjon til fosterbarnet ligner på søskenrelasjoner. Det ser ut til at dette handler mest om relasjonens innhold. Kulturelle redskaper knyttet til denne relasjonen tilsier nærhet og omsorg. Halvparten av informantene sa at forholdet til fosterbarnet lignet på søskenrelasjoner, men de sa også at det var elementer som ikke lignet.

I undersøkelsen til Höjer og Nordenfors (2006) svarte mange av informantene at de anså fosterbarnet som et vanlig søsken, og at det ikke var noen forskjell fra om de hadde vært vanlige søsken. I spørreundersøkelsen var 71% helt eller delvis enig i påstanden om at fosterbarnet oppleves som et ekte søsken. (Höjer og Nordenfors 2006) Dette stemmer altså med min undersøkelse i den

forstand at informantene sammenligner sin relasjon til fosterbarnet med søskenrelasjoner. Men dobbeltheten som flere av mine informanter fortalte om, ved at relasjonen både ligner på søskenrelasjoner og samtidig er forskjellig, beskrives ikke i den andre undersøkelsen.

Også i hovedoppgaven til Heggdalsvik (2007) og masteroppgaven til Øyre (2012) forteller noen av informantene at de ser på fosterbarna som sine søsken. Heller ikke her beskrives den dobbelthet mine informanter fortalte om.

4.3.2. Informasjon om fosterbarnet

Det var ulikt hvor mye informantene visste om fosterbarnets bakgrunn før og etter innflytting i fosterhjemmet. Historiene om dette var med og belyste barnas posisjonering i forhold til fosterbarnet. Det er naturlig at barn er nysgjerrige når et nytt barn skal flytte inn i familien. Men det kan være vanskelig å gi informasjon om fosterbarnet, blant annet på grunn av taushetsplikt. Dette kommenterte to av informantene.

Informant nr. 6: *Vi vil vite det vi får lov å vite.* Forsker: Vil du vite mer enn det du vet nå?

Informant : *Ja, hvis jeg fikk lov. Det høres spennende ut å vite hvorfor han kom hit. Jeg synes jeg fikk nok informasjon om han når vi fikk han. Da var jeg kanskje litt for lita til å vite grunnen, det ble jo sikkert det første jeg kom til å si på skolen.*

Informant nr. 8: [omtale av et tidligere fosterbarn] *Jeg har fått vite det jeg har trengt å vite, tror jeg. De sa at jeg ikke kunne si hvorfor hun kom hit, jeg kunne bare si hva hun het. Jeg var jo ganske lita når ho kom, så jeg skjønnte jo ikke helt dette med at jeg ikke kunne si det.*

Disse informantene overlot ansvaret for hvor mye de skulle vite til sine foreldre, selv om de syntes det var spennende å få informasjon. I første omgang kan det virke som en ganske passiv posisjon, ved at de bare godtok å få mindre informasjon enn de egentlig ønsket. Men når vi ser på begrunnelsen, nemlig at de ikke skulle fortelle videre noe de ikke burde, blir dette noe annerledes. Barna stolte på at foreldrene visste best hvor mye informasjon de kunne få. Dette kan tolkes som et aktivt valg fra barnas side, og dermed en aktørposisjon. De valgte å underordne sitt informasjonsbehov et viktigere hensyn, nemlig hva som var best for fosterbarnet.

Andre av informantene sa mer direkte at de hadde fått for lite, eller for sein informasjon.

Informant nr. 2: *Jeg fikk ikke vite hvorfor fosterbarnet kom, og jeg husker at jeg lurte følt på det en periode.*

Informant nr. 3: *Først tenkte jeg at hun bare skulle bo her i noen måneder. Jeg ville gjerne de første dagene eller månedene hatt den informasjonen jeg fikk etter et år, om hvorfor hun kom, og hvor lenge hun skulle bli her.*

Jeg antar foreldre og andre gav barna den informasjon de tenkte at barna hadde behov for. Når barna selv mente de burde fått mer og tidligere informasjon, tyder det på at barna så seg selv i en litt annen posisjon i forhold til fosterbarnet, enn den foreldrene og andre voksne tenkte. Dette kan ses som uttrykk for relasjonsforhandlinger, hvor barna mente de burde hatt en mer informert og aktiv posisjon enn foreldre gav dem mulighet for.

En av informantene hadde fått informasjon om fosterbarnets bakgrunn, for å være forberedt på fosterbarnets mulige atferd.

Informant nr. 7: *De [fosterforeldrene] sa jo da for at vi skulle være forberedt, at ikke vi bare skulle være et stort spørsmålstegn. Han kunne være veldig aggressiv eller trist - det var sånn de sa.*

Det er ikke vanskelig å forstå at barn av fosterforeldre kan trenge informasjon om hvorfor fosterbarnet måtte flytte fra sine foreldre. Det kan gi forklaringer på den uvanlige atferd som mange fosterbarn har. I slike tilfeller vil informasjonen hjelpe barna til å skape mening rundt det de erfarer i sin hverdag.

Men det kan også tenkes en annen årsak til behovet for informasjon om flyttingen. Det angår noe grunnleggende viktig for alle barn, nemlig deres trygghet i egen familie. Disse barna som vokser opp i trygge omgivelser, får i forbindelse med at familien blir fosterfamilie, kjennskap til at det finnes barn som ikke har det trygt og godt hos sine foreldre. Dette fenomenet beskrives i flere undersøkelser, og omtales av Höjer og Nordenfors (2006) som at barna mister sin uskyld. Mange barn har en klar forestilling om at foreldrenes viktigste oppgave er å ta godt vare på barna sine. (Höjer og Nordenfors 2006, Brannen, Heptinstall og Bhopal 2000) Slike erfaringer blir et brudd med disse forestillingene.

Når jeg ba informantene om å forklare innholdet i fosterhjemsoppdraget, var det noen som sa at det var å ta godt vare på fosterbarnet, gi han / henne en god og normal oppvekst og sørge for at han / hun har det bra. At de sa dette, tyder jo på at også disse barna kjente til at fosterbarnet ikke hadde hatt det bra i egen familie. Når barn får slik kunnskap, vil det utfordre deres meningskonstruksjon. Kulturelle redskaper knyttet til forståelsen av hva foreldre skal være, stemmer ikke med erfaringene om at barn må flytte fra sine foreldre. Derfor trenger barna gode forklaringer på dette.

Höjer og Nordenfors (2006) nyanserer dette noe. De skriver at forståelsen av at barna taper sin uskyld bygger på en forestilling om at barn lever i en slags bekymringsløs og trygg tilværelse, adskilt fra de voksnes problemer og uro. Dette er sannsynligvis mest en forestilling hos de voksne, ut fra et ønske om at barna skal ha det bra og være beskyttet. Barn lever neppe i en slik bekymringsløs tilværelse, og kan vel ha mange bekymringer som voksne ikke kjenner til. Like vel kan det godt tenkes at kunnskapen om at foreldre ikke makter å ta vare på sine barn, er svært overraskende fordi den er så annerledes enn erfaringene til barn som har hatt det trygt. Den kan også være overraskende fordi den er så viktig. Barn kan ikke ta vare på seg selv, derfor er det avgjørende viktig for dem at foreldrene gjør det.

En av informantene fortalte at han hadde fått informasjon om fosterbarnets bakgrunn, som han syntes var slitsomt å ha.

Informant nr. 7: Ja, jeg vet noe om det [Hvordan fosterbarnet hadde det før flytting], de sa det etter ei stund. Forsker: Var det bra å få vite det? Informant: Det var på en måte begge deler. Bra så vi kan være litt forberedt, men veldig sårt da, og litt ekkelt - å tenke på alt det der. Man blir jo lei seg, og synes veldig synd i.

Denne informanten ønsket å vite noe om fosterbarnets bakgrunn, for å forstå og være forberedt, dersom fosterbarnet senere skulle begynne å snakke om disse tingene. En annen informant (nr.5) trodde det ville være godt for fosterbarnet å vite at hun (informanten) kjente til bakgrunnen for hans flytting fra sine foreldre, dersom han senere skulle komme til henne for å snakke om det. Hun la til at hun jo selv visste at det var lettere å gå til andre barn / unge å snakke om vanskelige ting, enn å gå til voksne.

Disse historiene viser at barna sier de vil ha informasjon som de samtidig synes det er slitsomt å ha, for å kunne være til hjelp for fosterbarnet. De antyder til og med at de kan være bedre i stand til å

snakke med fosterbarnet om vanskelige tema enn voksne, fordi de er barn selv. Dette kan forstås som relasjonsforhandlinger om barnas posisjon i forhold til fosterbarnet, hvor barna argumenterer for en helperposisjon som kanskje er mer omfattende enn foreldrene har tenkt at de skal ha. Dermed tar barna ansvar ut over det som er til deres eget beste, noe som klart viser at de ser på seg selv som aktører i egen familie.

Teorien om salutogenese kan være med og belyse disse barnas posisjon. (se kapittel 2 punkt 5.6.) Denne teorien påpeker viktigheten av å oppleve sammenheng og mening. Når fosterbarnet flytter inn i familien kan man tenke at barna som bor der fra før opplever det uforståelig at fosterbarnets foreldre ikke tok seg av barnet sitt. Kanskje kan disse barna konstruere ny mening gjennom den informasjon de får, eller ønsker å få, om fosterbarnets bakgrunn?

Höjer og Nordenfors (2006) undersøkte informantenes opplevelse av delaktighet i beslutningen om å bli fosterhjem, samt hvilke informasjon barna hadde fått før fosterbarnet kom. Noen barn hadde en opplevelse av delaktighet, andre ikke. Det var nær sammenheng mellom opplevelse av delaktighet og det å ha et godt forhold til fosterbarnet. I spørreundersøkelsen var det signifikant sammenheng mellom å ha fått informasjon, og å ha en god relasjon til fosterbarnet. Dette kan være et uttrykk for at barna trengte å forstå og oppleve sammenheng, for å kunne konstruere mening, noe som i neste omgang gjorde det mulig å ha en god relasjon til fosterbarnet. Barna som deltok i gruppesamtaler i denne undersøkelsen var også opptatt av informasjon om fosterbarnet, og flere sa de ikke hadde fått nok, noe som gjorde at de ikke kunne hjelpe fosterbarnet så godt som de ønsket. Dette kan forstås som uttrykk både for et ønske om å ta ansvar og å hjelpe, og at informasjon og kjennskap skaper mening og sammenheng. Det samstemmer med uttalelser fra mine informanter om at de ønsket informasjon om fosterbarnets bakgrunn, for å være forberedt og kunne hjelpe. Jeg fant ikke hos Höjer og Nordenfors (2006) at informanter ønsket informasjon om fosterbarnet som de i seg selv opplevde slitsomt å få, for å kunne hjelpe fosterbarnet. Dette ser derfor ut til å være et særegent funn blant mine informanter.

En stor andel av de som svarte på spørreundersøkelsen til Höjer og Nordenfors (2006) visste ikke hvor lenge fosterbarnet skulle bo i fosterhjemmet. I gruppesamtalene var noen av barna i denne undersøkelsen svært urolige for at fosterbarnet skulle flytte fra dem. At fosterbarn flytter ut av fosterfamilien vil sannsynligvis kunne oppfattes av fosterforeldrenes barn som et alvorlig brudd i sammenheng, som gjør det vanskelig å forstå, og skape mening. En av mine informanter (nr.5) sa at dersom fosterbarnet skulle flytte tilbake til sine foreldre, ville det bli som å miste sin egen søster.

Kanskje kan vi si at barna mangler kulturelle redskaper for å takle en slik situasjon?

I flere av de andre undersøkelsene (Poland and Groze 1993, Yones 2007, Øyre 2012) fortalte informantene at det var viktig at de fikk informasjon på forhånd, blant annet om fosterbarnets oppførsel og hva de kunne forvente seg om hvordan hverdagen ville komme til å bli. Noen ønsket opplæring på forhånd, og mente det ville ha gjort det lettere å ta imot fosterbarnet. Øyre (2012) henviser til salutogenesen, og sier at det er viktig at barn av fosterforeldre får være med på forberedelsene, for å kunne oppleve sammenheng og forstå. Heller ikke i disse undersøkelsene beskriver at informantene sier de ønsker informasjon som de opplever som belastende, fordi de vil være forberedt og kunne hjelpe.

4.3.3. Utfordrende samhandling

Jeg har tatt med noen eksempler på det informantene beskrev som handlinger eller samhandlinger som var vanskelig eller utfordrende for dem. Jeg tror disse fortellingene kan si mye om informantenes posisjonering, fordi deres aktørstatus kommer tydelig fram. Det er sannsynligvis lettere for barn av fosterforeldre å velge en aktiv posisjon i samhandling som har positiv og lystbetonet karakter. Men når samhandling med fosterbarnet er vanskelig, kreves det mer for å være aktør. Da må det være fristende å overlate ansvaret til fosterforeldrene. De barna som er aktive i slike situasjoner må virkelig ønske å ha denne posisjonen.

En slik historie handlet om et fosterbarn som var slem med familiens kjæledyr. Slik informanten fortalte det, oppfattet jeg ikke at hun mente fosterbarnet gjorde dette med hensikt eller av vond vilje, men heller av uvitenhet og manglende erfaringer med dyr. Små barn forstår gjerne ikke dyrs behov eller signaler, men denne historien handlet om et fosterbarn på 10 år, en alder hvor barn normalt har en viss kunnskap om hvordan man skal behandle dyr. Jeg har tatt med et utdrag fra intervjuet.

Informant nr. 8: ja, eh, hvis han for eksempel gjør noe med dyrene, da klikker det helt for meg, for jeg bryr meg sånn om dyrene.... For han prøver jo å utforske og alt sånn der.... Ja, det er to ganger han har gjort det når vi har vært alene hjemme, ... første gangen, da var jeg nede og han oppe på rommet. Og så hørte jeg at det kom et sånn kattehyl oppe fra, og så sprang jeg opp, og så spurte jeg han hva det var som hadde skjedd. Og så sa han: Ingen ting. Ja men jeg hørte jo katta. Også, han sier det jo ikke, han sier ikke rett ut hva som har skjedd. Så jeg måtte bare gjette meg til det. Så spurte jeg ... har du...reiv du han i noe, eller?

Og så sitter han bare der så må jeg bare gjette meg videre. Dro du han i øret, eller? Dro du han i halen, eller dro du han i foten? Så stoppet han, og sa: Ja jeg drog han i halen. Og så sa jeg, ja men du skjønner at du kan ikke gjøre sånn. Så satte jeg han liksom på plass, og så blir han litt sur da, og så...prater jeg til han...at han ikke kan gjøre sånn. ...Den andre gangen, ... så hørte jeg at hunden peip. Og sa sprang jeg ned, og så så jeg at hun satt på andre siden av stua enn han, og så spurte jeg han jo på nytt hva som hadde skjedd, så sa han jo ingen ting, og så...så måtte jeg jo bare gjette på nytt, og da kom jeg fram til at han hadde holdt henne igjen i foten, når hun prøvde å gå i fra han....og ikke ville kose.

Informanten fortalte at hun, på grunn av dette, alltid fulgte godt med hvis fosterbarnet var i et rom uten tilsyn av voksne. Når hun hadde venner på besøk, og foreldrene ikke var hjemme, kunne de sette seg i stua og se på TV, i stedet for på rommet hennes som de pleide, for å kunne følge med på hva fosterbarnet gjorde. Denne historien er ikke slik jeg ville ha forventet, ut fra fortellingens innhold. Jeg ville ha forventet en opprørt foster - storesøster, som satte fosterbarnet skikkelig på plass fordi han plaget de forsvarsløse dyrene som hun vart så glad i. Hun var kanskje opprørt, jamfør innledningen hvor hun sier at det «klikket» for henne. Men desto mer merkelig at det ikke kommer fram i fortellingen hennes. Det informanten forteller, er imidlertid en historie som mer ligner på en lærer eller forelder som veileder sitt barn om hvordan dyr skal behandles. Hun spør til hun finner ut hva som har skjedd. Hensikten er tydeligvis ikke å straffe en ulydig liten gutt, men å kartlegge hendelsesforløpet, og så veilede fosterbarnet. Det er vanskelig å tolke dette på annen måte enn at informanten forstår at hun ikke kan forvente aldersadekvate ferdigheter av sin fosterbror, og at det ikke nytter å skjenne på han. Det tyder på at hun har kulturelle redskaper knyttet til fosterfamilien som avvikende familieform, hvor man ikke kan ha samme forventninger til foster-søsken, som i den vanlige familien. Etter mitt skjønn viser denne historien klart at informanten posisjonerer seg som ansvarlig og som en veileder for fosterbarnet.

En av informantene (nr.3) fortalte at fosterbarnet en periode hadde prøvd å ta vennene hennes. Dette beskrev informanten som at fosterbarnet var veldig vanskelig, og hun selv ble veldig sur på grunn av det. Hun snakket først med sin mor om det, deretter med fosterbarnet. Fosterbarnet forklarte at hun ikke ville ta fra henne venner, men bare ha noen å være sammen med. Det gjorde at informanten tenkte over at fosterbarnet hadde mistet alle sine venner på grunn av flyttingen, og dermed ikke hadde noen venner. Det hele løste seg gjennom denne refleksjonen til informanten. Hun fikk beholde sine venner, og fosterbarnet fikk være sammen med dem hvis hun ville. Informanten fortalte også at hun hadde kranglet og sloss med fosterbarnet i starten, men gjennom

lignende refleksjoner som denne, hadde hun kommet fram til at hun måtte behandle fosterbarnet på en annen måte. Det jeg oppfattet som ganske spesielt ved disse historiene, var at fosterbarnet var tre år eldre enn informanten. Det er ikke uvanlig at eldre søsken må ta seg av yngre søsken, og at voksne appellerer til de eldste barnas fornuft og ansvar. Dette er kulturelle redskaper knyttet til søskenskap, som informanten sannsynligvis var vel kjent med, siden hun hadde både yngre og eldre søsken. Men her er det omvendt, det er den yngste som tar ansvar. Det er til og med en ganske stor aldersforskjell. Det ville vært svært forståelig om informanten gikk til sine foreldre og ba dem sørge for at fosterbarnet holdt seg unna vennene hennes. Riktignok går hun først til sin mor, men hun tar jobben selv, og viser stor grad av innsikt i fosterbarnets situasjon. Det at yngre barn tar ansvar for eldre barn tror jeg ikke er så vanlig, det skjer kanskje helst i tilfeller hvor det eldste barnet har spesielle behov, for eksempel er funksjonshemmet. Det er ikke uvanlig at barn av fosterforeldre er mer modne og utviklet enn eldre fosterbarn i samme familie. (Johansson og Sundt 2005 s.333) Dette er nok kjent i erfarne fosterfamilier, også for barna. Men i dette tilfellet hadde ikke familien hatt andre fosterbarn, og dette skjedde ganske tidlig etter at fosterbarnet flyttet inn. Det tyder igjen på en informant som posisjonerer seg som ansvarlig og hjelper.

Jeg tar med et par historier som er annerledes, for å vise at det var stor bredde i barnas posisjonering.

Informant nr. 1: [Informanten ønsker å leke med et fosterbarn som nylig er flyttet inn] *Jeg tenkte: Oj, hun blir sikkert artig å leke med. Så spurte jeg om hun hadde lyst å leke med meg, så sa hun: Nei, idiot.* Forsker: hva tenkte du da? Informant: *Jeg begynte å gråte.*

Informant nr. 2: [kommenterer at fosterbarnet lyver for å få oppmerksomhet] *Det blir litt irriterende, men jeg har nå vent meg til det.*

Her reagerer informantene etter mitt syn på en naturlig, og aldersadekvat måte. I det første tilfellet er informanten vesentlig yngre enn fosterbarnet, og blir sikkert overrasket og overveldet av fosterbarnets utsagn. I det andre tilfellet er informanten vesentlig eldre enn fosterbarnet, og reagerer på ungdommers vis overfor mindre unger som de oppfatter som umulige. Jeg ser dette som eksempler på informanter som ikke posisjonerer seg som aktører og hjelpere i forhold til fosterbarnet.

Her er et annet eksempel, som jeg fikk da jeg spurte informanten om det var noe hun syntes var vanskelig eller tungt med det å ha fosterbarn i familien.

Informant nr. 3: At hun er litt masete, eller dramatiserer litt for mye. Det var ei stund hun kuttet seg, og jeg prøvde å få henne til å la være, og at hun skulle si det til ho mamma. Hun sa hun ikke ville at jeg skulle snakke med ho mamma eller han [stefar] eller noen om det, og da respekterte jeg jo det.

Historien handler om selvskading i form av kutting, og det er samme informant som fortalte at fosterbarnet stjal vennene hennes. Informanten var flere år yngre enn fosterbarnet. Det omtales gjerne som kutting når mennesker med hensikt skjærer seg til blods på for eksempel hender eller føtter. Slik selvskading forstås som en måte å håndtere tanker, følelser eller relasjoner som oppleves svært vanskelig. (Øverland 2012) I dette tilfellet hadde fosterbarnet fortalt at hun tidligere hadde kuttet seg på hendene. Så da informanten så at hun blødde på føttene, skjønte hun hva det var. Hun forsto også at det var fordi fosterbarnet var lei seg, og fikk da vondt i seg av det. Jeg vil tro at hun også må ha opplevd det som dramatisk og ubehagelig. Informanten pratet med fosterbarnet om saken, og forsikret henne om at hun alltid var til stede for henne. Informanten ønsket å fortelle sin mor om dette, men det ville ikke fosterbarnet, og da respekterte hun det. Dette er en historie om en yngre informant som tar et ganske stort ansvar for et eldre fosterbarn. Vi kan sikkert mene at informanten ikke forstår hvilket ansvar hun påtar seg, men i hennes perspektiv tar hun jo ansvar på fosterbarnets premisser. I stedet for å overlate saken til sin mor, blir hun stående i ansvaret, og prøver så godt hun kan å hjelpe fosterbarnet. Jeg vil beskrive det som posisjonering som hjelper med stor grad av ansvar og belastning.

Alle de øvrige undersøkelser jeg har beskrevet (se kapittel 1 punkt 5) har eksempler på utfordrende samhandling mellom barn av fosterforeldre og fosterbarnet. Mange av disse eksemplene oppfatter jeg også som mer utfordrende for informantene enn de jeg har beskrevet fra min undersøkelse. Som jeg også skrev under kunnskapsstatus (kapittel 1 punkt 5) må sammenligningen mellom min og de andre undersøkelsene skje med en viss forsiktighet, fordi disse andre har et innslag av voksne informanter. Dette tror jeg kan være ekstra viktig når det gjelder utfordrende samhandling. Det kan være stor forskjell på hva barn oppfatter som vanskelig og utfordrende, og hva voksne mener må være utfordrende for barn.

Jeg har nå vist noen eksempler på at barn av fosterforeldre som opplever utfordrende samhandling med fosterbarnet, ikke trekker seg unna og overlater ansvaret til sine foreldre. Tvert i mot tar de et stort ansvar i slike situasjoner. Etter mitt skjønn sier dette mye om deres tanker om sin posisjon og meningskonstruksjon. De vil være medansvarlige. Nordenfors (2006) skriver at barn av fosterforeldre synes det er viktig å ha påvirkningsmulighet på egen situasjon, og at de er involvert i kompliserte og motsetningsfylte familieprosesser. Videre at deres tenkemåter kan forstås i seinmoderne termer, ved at relasjoner forhandles, autoriteten er plassert i individet, og man bestemmer selv hva man skal være involvert i og ta ansvar for. Dette er beskrivelser som jeg synes stemmer godt med mine informanters fortellinger.

Njøs (2012) fant at hennes informanter opplevde å bli satt på sidelinjen og fikk innskrenket handlingsrom når det oppsto problemer i fosterfamilien. Dette er ikke noe mine informanter fortalte om. Det er heller ikke sikkert at det Njøs (2012) beskriver som problemer i fosterfamilien er sammenlignbart med det jeg beskriver som utfordrende samhandling.

4.3.4. Å være et forbilde

En av informantene fortalte at han ville være et forbilde for fosterbarnet.

Informant nr. 7: *...det er jo veldig viktig å være forbilde for eksempel. Forsker: Hvordan forbilde vil du være? Informant: Jeg vil være et godt forbilde, altså..Jeg hjelper jo til når jeg må..ja, og ikke være frekk eller noe sånt.*

Ut fra aldersrelasjonene mellom informant og fosterbarn (14 år - 4 år), var det naturlig å se på informanten som en storebror. Informanten fortalte også at han så på fosterbarnet som en lillebror, og del av familien. Det kan være mange storesøsken som tenker at de er forbilder for småsøsken, og det kan være mange som ikke gjør det. Noen storesøsken synes småsøsken er plagsomme, og unngår dem mest mulig. Denne informanten utgjør et unntak ved at han så klart uttrykker bevissthet rundt det å være et forbilde. Andre av informantene mine tenkte kanskje at de også var forbilder, men det var ingen andre som sa det. Jeg har heller ikke funnet det så klart i andre undersøkelser. Denne informantens (nr.7) øvrige historier peker i retning av at han har en annen posisjon overfor fosterbarnet enn han ville hatt overfor egne søsken, noe som støtter oppfatningen av at han var svært bevisst på sin væremåte og posisjon overfor fosterbarnet. (Se kapittel 4 punkt 3.1.)

Yones (2007) beskriver at noen av barna opplevde forventninger fra sine foreldre om å være rollemodeller for fosterbarnet. Det framgår ikke av artikkelen om barna selv var enige i dette, eller prøvde å være slike modeller. Også Nordenfors (2006) beskriver forventninger om å være rollemodeller, og at noen av barna prøver å etterleve dette.

4.3.5. Oppsummering - posisjoner i forhold til fosterbarnet

Halvparten av mine informanter posisjonerte seg som *søsken* overfor fosterbarnet, ved at de fortalte om likheter med søskenskap eller kalte fosterbarnet søster / bror. Så vidt jeg forstår handlet dette om søskenskapets innhold, det å gjøre ting sammen, hjelpe hverandre og lignende, og ikke om at informantene virkelig mente at de var søsken. Relasjonsinnholdet passer best til det storesøsken gjør i forhold til småsøsken, men også informanter som var yngre enn fosterbarnet posisjonerte seg på denne måten, som om de var storesøsken. Dermed peker det ut over vanlig søskenskap og i retning av at barna ikke mener de er søsken med fosterbarnet, men at relasjonen ligner på søskenrelasjoner. Når alle de som sammenlignet med søskenskap også fortalte om forskjeller, peker det i samme retning. Noen informanter ser ut til å bruke denne posisjonen for å understreke fosterbarnets tilhørighet til fosterfamilien, kanskje fordi de tenker at fosterbarnet har ekstra behov for en slik forsikring om tilhørighet.

Fortellingene om informasjon om fosterbarnet viste at informantene ønsket slik informasjon, men også at de underordnet dette ønsket det som var til det beste for fosterbarnet. Dette viser en posisjonering som *ansvarlig*, ved at egne behov underordnes fosterbarnets behov. Videre ønsket informantene informasjon som i seg selv var slitsom å ha, for å kunne være til best mulig hjelp ved en senere anledning, dersom fosterbarnet begynte å snakke om egen fortid. I noen tilfeller anså informantene seg bedre i stand til å hjelpe fosterbarnet enn fosterforeldrene, fordi de selv var barn. Dette vil jeg si er en posisjonering som *hjelper*.

Informantene fortalte om samhandling med fosterbarnet som må ha vært krevende for dem. Når fosterbarnet plaget kjæledyra deres, prøvde å overta vennene deres, eller skadet seg selv, oppfatter jeg at det må ha skapt følelsesmessige reaksjoner hos informantene. Fortellingene deres inneholder også beskrivelser av slike følelsesmessige reaksjoner. Men i tillegg reagerte de etter mitt skjønn meget ansvarlig ut fra hensynet til fosterbarnet. De opptrådte som *veileder*, ved å utforske og forklare fosterbarnet hvordan dyr skal behandles, og de opptrådte som *fortrolig samtalepartner* for å finne gode løsninger i forhold til selvskading og felles venner. Denne sistnevnte posisjonen

er også noe mer, fordi det er en asymmetrisk relasjon ved at informanten ensidig hjelper fosterbarnet. Dette går ut over en vanlig vennerelasjon.

Informantene posisjonerer seg også som *forbilde* for fosterbarnet, med stor bevissthet på hvordan man da må opptre. Dette kan ligne på relasjoner mellom storesøsken og småsøsken, men går ut over det ved at informanten var bevisst på en større grad av nærhet og samhandling enn det som ville vært nødvendig i vanlige søskenrelasjoner.

4.4. Barnas posisjon i forhold til fosterforeldrene

4.4.1. Oppmerksomhet

Alle undersøkelser jeg har lest som omhandler barn av fosterforeldre, beskriver at disse barna får redusert oppmerksomhet fra foreldre og / eller andre familiemedlemmer, som følge av fosterhjemsoppdraget. Både fosterforeldre og barna beskriver dette. (se for eksempel Höjer og Nordenfors 2006, Poland and Groze 1993, Younes 2007) Også alle mine informanter fortalte om redusert foreldreoppmerksomhet som følge av at de var blitt fosterhjem. Dette ble forstått på ulike måter. De fleste av mine informanter beskrev oppmerksomhetstapet som noe negativt.

Informant nr. 1: *Hvis han [fosterbarnet] ikke var her, så hadde han pappa hatt mer tid til meg.*

Denne lille setningen ble sagt etter en del nøling, noe jeg forsto som uttrykk for at det var vanskelig å si dette. I første omgang kan det virke rart, fordi det er naturlig at det å få et fosterbarn i familien betyr mindre foreldretid for barna som bor der fra før. Hvorfor skulle det da være vanskelig på fortelle det? Kanskje informanten forsto at fosterbarnet hadde behov for oppmerksomhet fra fosterforeldrene, og derfor nødig ville kritisere negative konsekvenser av dette for seg selv? Det er i så fall et standpunkt som viser at informanten tok ansvar ut over seg selv. En annen mulig forklaring er at redusert foreldretid skapte usikkerhet rundt egen posisjon i familien for informantene.

Informant nr. 5: *Når man kommer til den oppmerksomhetsdelen, så var man jo kanskje litt sjalu i begynnelsen, men det er jo klart, det blir man jo når man får nye søsken og. At, oj, nå*

føler jeg at...det det vil jeg gjøre., jeg har lyst til å sitte på fanget til ho mamma og han pappa.

Her bruker informanten kulturelle redskaper knyttet til hovedfamiliemodellen som forklaring på noe hun opplevde som slitsomt. Sjalousi og det å blir fortrent fra plassen på foreldres fang er vanlig når man får nye søsken. Et interessant spørsmål er hvorfor barna bruker forklaringsmodeller knyttet til vanlige familier, i stedet for å bare forklare det hele med at de er blitt fosterfamilie, som naturlig medfører at fosterforeldrene blir opptatt med det nye barnet. Kanskje er ikke kulturelle redskaper knyttet til fosterfamilien sterke nok, til å gjøre de vanskelige følelsene knyttet til sjalousi håndterbare. En mulig tilleggshypotese kan være at dette vil variere med hvor erfarne barna er med fosterbarn. Kanskje barn som har erfart mange ulike fosterbarn i familien vil ha tilstrekkelig forklaringskraft ved hjelp av kulturelle redskaper knyttet til fosterfamilien, mens de som ikke har så mye erfaring med fosterbarn ikke har en slik forklaringskraft? Dette eksemplet kan også illustrere viktigheten av å ha tilgjengelige kulturelle redskaper. Barn (og voksne) må ha forståelser tilgjengelig som kan forklare de fenomener de opplever, ellers blir det hele meningsløst.

Informant nr. 2: Jeg hadde gledet meg til å bli enebarn - få litt mere oppmerksomhet.

Denne informanten hadde gledet seg til at eldre søsken skulle flytte ut, så han fikk god tid sammen med foreldrene sine. Slik ble det ikke, for det flyttet inn et krevende fosterbarn i stedet. Informanten fortalte at dette hadde vært vanskelig, men nå hadde han vent seg til det. Han mente nå at han ikke trengte så mye oppmerksomhet fra foreldrene, og brukte heller tiden sammen med venner. Informanten var i begynnelsen av tenårene, og dermed i en livsfase hvor ungdommer begynner å orientere seg bort fra oppvekstfamilien. Man kan si at han brukte kulturelle redskaper knyttet til ungdomstid og frakopling fra foreldre, for å forklare det som skjedde i familiens hans. Dette kan forstås som en strategi som ble nødvendig fordi han ikke fikk den posisjon i egen familie som han ønsket. På den andre siden ville denne frakopling ha kommet uansett, det var bare spørsmål om når. Jeg vil derfor si at informanten brukte relevante kulturelle redskaper for å tilpasse seg sin nye livssituasjon.

Informantenes fortellinger viste at redusert oppmerksomhet fra foreldrene og øvrig familie ikke bare handlet om mindre mengde tid. Det handlet kanskje vel så mye om hvordan det hele opplevdes rent følelsesmessig, som jo handler om hvordan det ble tolket og forstått. Et av barna hadde en sterk og klar fortelling om dette.

Informant nr. 8: *At det...følelsmessig, at det kan være ganske tungt å ikke ha så masse oppmerksomhet. Familieselskapene....de blir plutselig så glad i han, [fosterbarnet] og det går så fort. Det var en sånn periode at jeg liksom bare knakk. Jeg ble veldig frustrert, alt kom så hardt på meg, og jeg måtte bare få det ut, for da hadde jeg hatt det så lenge inni meg.*

Informanten var vant med å ha foreldrene for seg selv. Hun hadde voksne søsken som hadde flyttet ut mens hun var liten. Dermed ble overgangen til et oppmerksomhetskrevende fosterbarn svært stor for denne informanten. Dette er et eksempel på at ulike kontekstuelle forhold kan påvirke barns meningskonstruksjon. Denne informanten pleide ikke å kalle fosterbarnet for bror, og var klar på at det var forskjeller på søsken og fostersøsken. Disse forskjellene var hovedsakelig knyttet til at man ikke kjente fosterbarnet like godt som egne søsken som hadde bodd i familien hele livet. Med en så tydelig markering av forskjeller på søsken og fostersøsken blir det vanskelig å bruke kulturelle redskaper knyttet til hovedfamiliemodellen til forklaring av de fenomener man erfarer. Dermed ble det kanskje ekstra vanskelig å finne mening i oppmerksomhetstapet. Informanten beskrev på en levende måte at dette ikke bare omhandlet foreldrene. Hun hadde nok vært vant med å være midtpunkt i familieselskapene, en posisjon fosterbarnet nå hadde overtatt. Det var et poeng at dette gikk så fort. Kanskje ville prosessen vært lettere for informanten om den tok lengre tid? En annen måte å si det på er at informanten opplevde at relasjonsforhandlingene gikk for fort, slik at hun knapt greide å henge med. Kanskje hun opplevde at hun ikke fikk delta i relasjonsforhandlingene slik hun egentlig ville?

Med en slik historie ville jeg ha forventet at informanten mente at hun ikke ble tilstrekkelig ivaretatt av egen familie. Men tvert i mot fortalte hun at foreldrene gjorde det som var rett, og at det var hun selv som måtte lære seg å tåle dette med redusert oppmerksomhet. Tross det informanten selv hadde opplevd som tøffe tider, mente hun altså at hun skulle mestre det, for å gi foreldrene mulighet til å ivareta fosterbarnet. Dette er en svært ansvarlig og reflektert posisjon, og uten tvil en aktørposisjon.

Hvordan kan vi forstå at informanten posisjonerer seg slik? Som nevnt kan hun neppe bruke kulturelle redskaper fra hovedfamiliemodellen for å skape mening rundt sin posisjon. Forståelser knyttet til det å hjelpe andre kan kanskje gi tilstrekkelig forklaring? I så fall gir dette informanten en posisjon som hjelper på linje med sine foreldre. Det stemmer etter mitt skjønn godt med

informantens fortellinger. Det er også mulig å forklare det som skjer, ved å si at informanten trekker seg litt unna, og overlater en sentral familieposisjon til fosterbarnet.

Noen av informanthistoriene beskriver det jeg vil kalle en redefinering av egne behov, knyttet til redusert foreldreoppmerksomhet.

Informant nr. 7: *Nei, man må jo ta litt mer hensyn til, for eks. hvis jeg skal ha overnattingsbesøk. kan bli veldig bråkete. Da har det skjedd at han [fosterbarnet] har våknet på natta da. Jeg har sluttet å ha de mest bråkete på besøk.* Forsker: Hva synes du om det? Informant: *Det har vært lettere å styre unna så veldig sene kvelder.*
[krangling med foreldre - spiller det noen rolle at fosterbarnet hører det?] *Jo det spiller en rolle, jeg prøver gjøre det etter at han [fosterbarnet] har lagt seg.* Forsker: Så du må holde sinnet oppe til han har lagt seg? Informant: *Ja.* Forsker: Klarer du det? Informant: *Ja, sånn høvelig.* Forsker: Er det bra? Informant: *Nei, det er vel både og, for da kan jeg ha tid til å roe meg ned litt, og tenke over det jeg har lyst til å krangle om.*

Det som i utgangspunktet må forstås som noe negativt, at man ikke kan ha venner på overnattingsbesøk og at man ikke kan krangle med foreldre når man vil, blir her forklart som noe som er greit og også har sine positive sider. Også historien om informanten som sa at han ikke trengte så mye oppmerksomhet fra foreldrene kan forstås som en tilpasning ved hjelp av redefinering av egne behov.

Jeg har nevnt kulturelle redskaper og meningskonstruksjon hyppig så langt i analysen. Jeg har flere ganger under veis i dette prosjektet lurt på om barn av fosterforeldre kan havne i en situasjon hvor de mangler kulturelle redskaper til forståelse av egen posisjon. Jeg har knyttet dette til noen uttrykksmåter som informantene brukte. Her er noen eksempler: Informanten mente at fosterbarnet hadde *gått over streken*, informanten var i ferd med å *knekke*, informant *klikket*, og informant og fosterbarn *levde i forskjellige verdener*. Disse begrepene er åpenbart ikke ment bokstavelig. Kan de være et uttrykk for at informantene befant seg i en situasjon hvor de ikke greide å konstruere en meningsfull posisjon for seg selv? I følge teorien om salutogenese som er nevnt tidligere i dette underkapittel (kapittel 4 punkt 3.2.) og i teorikapittelet (kapittel 2 punkt 5.6.) trenger mennesker som er i krevende situasjoner å oppleve sammenheng ved å forstå situasjonen, å ha tro på at de kan håndtere den, og finne mening i å forsøke en slik håndtering. Også kulturpsykologien sier at mennesker vil søke mening i den situasjon de befinner seg (se kapittel 2 punkt 5.6.) Dette peker i

retning av at det å forstå og finne mening i sin situasjon, er svært viktig for at barn av fosterforeldre skal kunne håndtere sin posisjon på en god måte.

En innvending mot en slik forståelsesmåte kan være at mine eksempler fra informantenes uttalelser omhandler følelsesmessige reaksjoner, og følelser er noe annet enn forståelsesmåter. Til det er å si at også våre følelsesuttrykk utformes ved hjelp av kulturelle redskaper og meningskonstruksjoner. Med et kulturpsykologisk utgangspunkt må følelser forståes som en biologisk prosess forankret i tid og sted. Ulvik (2007 s.51) skriver at følelser, som alle andre menneskelige fenomener, må forstås kulturelt.

Som jeg har beskrevet i teorikapittelet (kapittel 2 punkt 3.) anses emosjonelle bindinger mellom foreldre og barn som en sentral del av den seinmoderne familien. Dette er viktig i drøftingen av redusert foreldreoppmerksomhet. I tidligere tider var det vanlig å gjøre mange ting sammen i familien, både arbeid, fritidssysler og matproduksjon. Når de fleste av disse funksjonene er blitt borte i den seinmoderne familien, blir de følelsesmessige bånd desto viktigere. Dermed vil tap av foreldreoppmerksomhet kunne oppleves som svært alvorlig for barna, fordi det berører den kanskje viktigste faktor som holder familien sammen. Det er ikke vanskelig å forestille seg at belastninger som barna opplever på dette området, kan utfordre meningskonstruksjonen deres.

Et viktig spørsmål blir om barna kan avhjelpe en slik vanskelig situasjon ved å bruke supplerende kulturelle redskaper. Enkelte uttalelser fra informantene tyder på det. Informanten som sa hun knakk sammen følelsesmessig (nr. 8) fortalte også at foreldrene hadde forklart henne at de var like glad i henne nå som tidligere, selv om de ikke hadde like mye tid til henne. Når denne informanten også sa at det foreldrene gjorde var rett, det var hun selv som skulle takle oppmerksomhetstapet, tyder det etter mitt skjønn på at hun hadde fått tilstrekkelig påfyll på meningskonstruksjonen til å mestre sin posisjon. Det er nærliggende å tro at denne suppleringen besto av kulturelle redskaper knyttet til fosterfamiliemodellen, siden denne jo må inneholde en forståelse av at fosterforeldrene må bruke mye tid på fosterbarnet.

I undersøkelsen til Höjer og Nordenfors (2006) beskrives det av 1/3 av informantene fortalte om mindre tid og oppmerksomhet fra foreldrene som følge av fosterhjemsoppdraget. Noen av disse barna mente dette var naturlig og syntes det var greit å takle, mens andre syntes det var ugreit og ble usikre på egen posisjon i familien. Her er det noen interessante forskjeller fra min undersøkelse. For det første at 2/3 i Höjer og Nordenfors sin undersøkelse ikke fortalte om redusert

foreldreoppmerksomhet, mens alle mine informanter gjorde det. Dernest at ingen av mine informanter selv snakket om usikkerhet i forhold til egen posisjon i familien. Dette utelukker selvsagt ikke at noen av informantene kan ha tenkt det, jamfør drøfting av det første informantutsagnet under dette punktet (4.4.1), hvor informant nr.1 sier at faren ville hatt bedre tid til han, dersom fosterbarnet ikke var der. Kanskje hadde de jeg intervjuet stort sett tilgjengelige kulturelle redskaper til forklaring av det de opplevde? Barna i den svenske undersøkelsen (op cit.) sa at det å ha påvirkningsmulighet på egen situasjon var meget viktig for å oppleve mening. Kanskje har barna i min undersøkelsen i større grad opplevd påvirkningsmulighet? Eller kan forskjellen ha med alder og tidsperspektiv å gjøre? Alle mine informanter var barn (10-14 år) mens informantene i undersøkelsen til Höjer og Nordenfors (2006) var både barn og voksne. (9-25 år) Kanskje er det lettere for voksne barn av fosterforeldre i ettertid å fortelle at de følte sin posisjon i familien truet, enn det er for barn i nåtid?

Noen av informantene i undersøkelsen til Höjer og Nordenfors (op cit.) fortalte at det var positivt med mindre oppmerksomhet fra foreldre, fordi man da fikk større frihet. Forfatterne minner om spennet mellom avhengighet og egenkompetanse, som jo er et sentralt tema i ungdomstiden. Barna går fra barn til voksen i denne livsfasen, og må derfor løsrive seg fra sine foreldre. Derfor kan vi ikke forstå det som entydig negativt at barna får mindre foreldreoppmerksomhet. Når en av mine informanter (nr.2) fortalte at han ikke trengte så mye foreldreoppmerksomhet kan det skyldes slike forhold, jamfør beskrivelse tidligere i teksten under inneværende punkt.

Også Höjer (2007) beskriver at redusert foreldreoppmerksomhet ikke bare handler om tid sammen med foreldre, men at foreldrene er mindre tilgjengelig enn før. Det kan de være selv om barna er sammen med dem. Höjer (2007) fant videre at disse barna tenker at deres egne problemer er små i forhold til de problemer fosterbarnet har. Dette brukes som forklaring, altså kulturelt redskap, for å forstå redusert foreldreoppmerksomhet. En av mine informanter (nr.5) sa noe lignende, når jeg ba om råd i forhold til aldersrelasjonen mellom barn og fosterbarn. Hun sa at det ikke var så lurt at de var på samme alder, for da kunne det bli vanskelig når de kom i tenårene, og var preget av hormoner og dermed lett ble sure. Det ville bli vanskelig for barn av fosterforeldre, som jo visste at fosterbarnet hadde hatt det verre. Her virker det som informanten har en underliggende forståelse av at fosterbarnet må prioriteres på bekostning av barn av fosterforeldre, på grunn av sin vanskelige bakgrunn.

Også de øvrige undersøkelser som jeg har beskrevet i kapittel 1 punkt 5. beskriver dette temaet om redusert foreldreoppmerksomhet. Hos Yones (2007) fortalte alle informantene om mindre tid med foreldre. De fleste sa de lærte seg å takle det. Hos Poland and Groze (1993) beskrives tid med foreldre som en kritisk faktor, hvor barn som opplevde å få like mye tid med foreldrene som fosterbarnet også lettere godtok fosterbarnet og de endringer som fulgte med det å bli fosterfamilie.

4.4.2. Betegnelser på fosterfamiliens medlemmer

Informantenes meninger om de betegnelser fosterbarnet brukte på fosterforeldrene og andre personer i fosterfamilien, sier noe om informantenes posisjonering i forhold til disse personene. Tre av informantene mine fortalte at det hadde vært rart eller vanskelig at fosterbarnet kalte fosterforeldrene for mamma / pappa.

Informant nr. 1: Han sier mamma og pappa. Først syntes jeg det var veldig ekkelt, men nå har jeg vent meg til det.

Informant nr. 3: Jeg tror jeg var sur for at ho kalte ho mamma for mamma, for jeg var veldig sjalu. Ho mamma, ho er jo mi mamma, hun var jo ikke hennes mor heller da.

De fosterbarna som ikke sa mamma / pappa om fosterforeldrene, brukte gjerne navnet deres i stedet. Informantene fortalte at de etter hvert vente seg til at fosterbarnet brukte samme betegnelser som dem om fosterforeldrene. Det er ikke vanskelig å forstå at barna reagerte når et nytt barn flyttet inn i familien, og begynte å kalle foreldrene for mamma og pappa. Det blir jo som om fremmede kommer og tar over foreldrene deres. Samtidig viser vel dette at kulturelle redskaper knyttet til hovedfamiliemodellen ikke strekker til som forklaringsmodeller. Å få et fosterbarn inn i familien er ikke likt med å få nye søsken. Hadde det vært det, ville det ikke blitt opplevd som så vanskelig at fosterbarnet sa mamma og pappa til fosterforeldrene. Igjen vil jeg tro at aldersrelasjonene spiller en viktig rolle. Det er nok merkeligere om en jevnaldrende tenåring flytter inn og begynner å kalle mamma for mamma, enn om et barn på to - tre år gjør det samme.

Informant nr. 3 hadde rike historier om disse forholdene. Først var hun sur på fosterbarnet, noe hun mente skyldtes av hun var sjalu. De kranglet og de sloss. Men så fikk de snakket ut, og da gikk det bedre. Informanten fortalte at hun hadde begynt å tenke på at fosterbarnet nesten ikke hadde noen mamma lenger, fordi hun bodde så langt unna. Derfor måtte hun selv være villig til å dele litt på sin mamma. Jeg vil si at denne informanten brukte en forståelse knyttet til rettferdig fordeling av en

verdifull ressurs, for å skape mening i en vanskelig situasjon. Hun som i utgangspunktet hadde vært veldig klar på at det var hennes og ikke fosterbarnets mamma, greide gjennom dette å dele på mammaen sin. Det synes jeg var godt gjort, særlig med tanke på at informanten var tre år yngre enn fosterbarnet.

Informant nr. 3: Da hun begynte å kalle bestemor for bestemor, syntes jeg hun gikk over streken....da ble jeg så sur at åh!

Informanten opplevde det ille at fosterbarnet kalte mamma for mamma, men å kalle bestemor for bestemor var ennå verre. Hvordan kan vi forstå dette? En del av forklaringen kan være fosterbarnets forhold til bestemoren, som var hennes mormor. Hun beskrev et nært forhold til sin mormor, og sa hun var som en ekstra mamma. Kanskje er det sånn at det å dele på foreldrene er noe som barn av fosterforeldre forstår, og som dermed gir mening for dem. Det ligger på en måte innbakt i konseptet fosterhjem, de må godta at foreldrene bruker mye tid på fosterbarnet. Men slik er det ikke med besteforeldre, det er ingen selvfølge at disse skal deles på. Kanskje blir besteforeldre desto viktigere for disse barna, fordi de må dele på foreldrene?

Höjer og Nordenfors (2006) drøfter besteforeldrenes betydning i fosterfamilier. De antyder at det kan være lettere for fosterbarn å ha en nær relasjon til sine «fosterbesteforeldre,» fordi det ikke vil konkurrere med relasjonen til egne foreldre, slik et nært forhold til fosterforeldrene kan gjøre. Noen av informantene i deres undersøkelse (barn av fosterforeldre) mente at besteforeldre ikke burde engasjere seg i fosterbarnet, det er fosterforeldrenes jobb. Noen mente at de hadde et mer personlig forhold til sine besteforeldre enn til sine foreldre, derfor ble dette vanskelig. Forholdet til mormor ble framhevet som ekstra spesielt, særlig for jenter. Disse forfatterne fant at forholdet til viktige slektninger kan ses på av barna som en slags frisone, som de ikke vil dele med fosterbarna. Fortellingen til informant nr.8, referert under punktet om utfordrende samhandling, kan forstås ut fra en slik tankegang. Informanten syntes det var vanskelig at fosterbarnet så fort ble midtpunkt i familieselskapene. En mulig forståelse av dette kan være at barn av fosterforeldre opplever det som vanskelig men nødvendig å gi slipp på en del av foreldrenes oppmerksomhet. Men de er kanskje ikke forberedt på at de også må gi slipp på posisjoner og oppmerksomhet i forhold til andre familiemedlemmer, det blir rett og slett i meste laget.

Også Yones (2007) beskriver at det var vanskelig for barn av fosterforeldre å høre at fosterbarnet kalte deres foreldre for mamma og pappa, samt overvære at fosterbarnet behandlet foreldrene dårlig.

4.4.3. Stolthet

Stolthet er et positivt ladet ord. Flere av informantene snakket om stolthet, i forbindelse med oppdraget som fosterfamilie.

Informant nr. 5: [snakker om da de hadde fått fosterbarnet] *Jeg var veldig stolt over å ha fått... [fosterbarnet]*

Her var informanten stolt over at familien hadde fått et fosterbarn i huset, uten at hun sa noe mer konkret om hva det var knyttet til. Dette ble sagt som svar på et spørsmål om informanten husket hvordan det var i starten. Det kan tenkes at stoltheten var knyttet til det nye og spennende som hadde skjedd, at familien sånn sett utmerket seg fra andre familier. Kanskje var det en stolthet som barn kan ha når de har fått nye søsken? Dette var en informant som understreket at hun så på fosterbarnet som en bror, så en slik tolkning kan være sannsynlig. En annen mulig tolkning er en stolthet knyttet til at de hadde fått i oppdrag å ta vare på et barn som trengte å bo i en annen familie.

Informant nr. 4: *jeg tenkte ...på det da han kom, at da ser jeg hvor flink ho mamma og han pappa er til å hjelpe folk, da skal også jeg bli sånn.*

Denne informanten sa direkte at hun var stolt av den jobben mor og far gjorde med å hjelpe folk, og derfor ville gjøre det samme selv. Jeg oppfattet at informanten mente at hun ville gjøre det samme når hun ble voksen, men det kan også bety å hjelpe til her og nå.

Informant nr. 8: *det er veldig bra for fosterungene, at de får erfaring med et ordentlig hjem, det er veldig bra det fosterfamiliene gjør for ungene.*

Her brukes ikke begrepet stolthet, men det framgår tydelig at informanten ser svært positivt på familiens innsats for fosterbarnet. Det er altså ikke bare foreldrene, men hele familiens innsats som verdsettes.

Informant nr. 7: *...stolt og glad da han første gang spurte meg om ting han pleide å spørre mamma og pappa om.*

Denne informanten var stolt over at fosterbarnet kom og spurte han, og at han dermed ble inkludert i gruppen av hjelpere, sammen med fosterforeldrene.

Stoltheten går i litt ulike retninger her: Det å få fosterbarn, foreldrenes innsats for å hjelpe, hele fosterfamiliens innsats, og så at informanten selv kan gjøre en innsats for fosterbarnet. Men fellesnevneren er det å kunne bidra for å gi hjelp til fosterbarnet. Det er tydelig at disse informantene ser svært positivt på dette, og derfor gjerne vil bidra selv. De er glad for å kunne bidra sammen med sine foreldre. Dermed er det som om de hever seg over et nivå sidestilt med fosterbarnet. De ser det hele litt fra oven, og kommer på et nivå sammen med sine foreldre. Dermed blir de hjelpere, sammen med foreldrene. Informantene må her ha hentet forståelser utenom hovedfamiliemodellen. Å gi hjelp til andre som er i en eller annen form for nød, og da spesielt barn, er en velkjent kulturell verdi i vårt samfunn. Informantene har dermed hatt mulighet til å bruke kulturelle redskaper herfra til sin meningskonstruksjon.

Yones (2007) omtaler også at barn av fosterforeldre kan være stolte av sine foreldre. Her beskrives det at fosterforeldre forandrer seg, og blir superforeldre. Noen likte ikke dette, mens andre sa de var stolte av det, og satte pris på å få komplimenter for den flotte moren de hadde. Noen av informantene som var voksne sa at de, i ettertid, så hvilken stor innsats deres foreldre hadde gjort for fosterbarna. I Höjer og Nordenfors (2006) beskrives noe av det samme. Barn av fosterforeldre kaller sine mødre for supermammaer. Noen synes dette er positivt og ser den flotte innsatsen som spesielt mødre gjør for fosterbarna, mens noen er kritiske fordi mødre synes å tro de kan klare alt, og fordi det går ut over egne barn. Ingen av mine informanter viste en slik kritisk innstilling til at foreldrene påtok seg for mye ansvar, eller forstrakk seg.

4.4.4. Oppsummering - posisjoner i forhold til fosterforeldrene

Når informantene fortalte om redusert foreldreoppmerksomhet brukte noen av dem forståelser knyttet til søskenskap, og sammenlignet med det som skjer når man får nye søsken. I forhold til foreldrene kommer de da etter mitt skjønn i en posisjon som *ansvarlige eldstebarn*, som kanskje trekker seg litt unna for å gi det nyankomne søskenet den mest sentrale posisjonen. Men disse forståelsene som tilhører hovedfamiliemodellen er ikke tilstrekkelig til å forklare informantens posisjon i forhold til sine foreldre. Informanter som ikke brukte søskensammenligninger var også villige til å gi fosterbarnet den sentrale posisjonen i familien som de selv hadde hatt tidligere, selv om dette ble opplevd som tungt. Det må bety at de mente fosterbarnet trengte all denne

oppmerksomheten fra foreldre og øvrig familie. Dette innebar ikke nødvendigvis at informantene selv var aktive hjelpere overfor fosterbarnet, men de støttet foreldrenes innsats. Jeg vil derfor kalle det en posisjon som *foreldrenes støttespillere*.

Noen fortellinger viser at barn av fosterforeldre redefinerer negative konsekvenser av at de får mindre foreldretid, og må utsette egne behov til fordel for fosterbarnet. De påpeker at dette også har sine positive sider. Dette viser etter mitt skjønn stor grad av ansvarlighet og en posisjon som *selvstendige* i forhold til foreldrene. De er ikke avhengige av å få sine behov dekket av foreldrene umiddelbart.

Fortellingene om fosterbarnets benevnelse på fosterfamiliens medlemmer viser også stor grad av selvstendighet, ved at informantene venner seg til benevnelse som i starten var uvante og belastende. Av og til skjer det av seg selv, mens det andre ganger krever samtaler og resonering. Dersom barn av fosterforeldre anså fosterbarnet helt på linje med vanlige søsken, skulle det ikke ha vært noe problem at fosterbarnet brukte samme betegnelser som dem selv om foreldre og besteforeldre. Men slik er det ikke. Det er som om virkeligheten med fosterbarn i familien sprenger forståelsesrammene som barna egentlig hadde tenkt å bruke. Men barna finner ut av det, og tilpasser seg. Dermed blir deres posisjonering preget av *fleksibilitet og romslighet*.

Informantene fortalte at de var stolte over den innsatsen foreldrene gjør for fosterbarnet, og stolte og glade for å kunne delta på dette selv. Dermed posisjonerer disse informantene seg som *foreldrenes aktive medhjelpere*. Også andre fortellinger enn de som handler om stolthet viser at informantene oppfattet seg som medhjelpere for sine foreldre. Forskjellen på støttespiller og medhjelper er at førstnevnte er en posisjon uten aktiv handling fra barna, mens sistnevnte medfører at barna selv handler overfor fosterbarnet.

4.5. Barnas posisjon i forhold til fosterhjemsoppdraget

Jeg har hittil drøftet barn av fosterforeldres posisjonering i forhold til andre personer, nemlig fosterbarnet og egne foreldre. Jeg skal nå drøfte barnas posisjonering i forhold til en abstrakt størrelse, nemlig fosterhjemsoppdraget. Jeg gjør dette fordi dette oppdraget framsto som en egen størrelse i informantenes fortellinger, i tillegg til at det gir meg mulighet til å studere disse barna når de er aktører på egen hånd, adskilt fra sine foreldre. Sann sett kan vi tenke oss at deres

posisjonering i forhold til fosterbarnet utgjør den ene ytterposisjonen, hvor de ofte er i vanlige barneposisjoner, som ligner på det søsken har overfor hverandre. Posisjonering i forhold til foreldrene utgjør da en mellomposisjon, hvor de fortsatt gjør mye av det som barn ellers gjør, men også hever seg opp på et høyere nivå, og blir foreldrenes hjelpere. Posisjonering i forhold til fosterhjemsoppdraget utgjør da det andre ytterpunktet, hvor disse barna agerer i størst grad på egen hånd. Dette er en forenkling, fordi disse barna også i noen grad agerer på egen hånd i sin posisjonering i forhold til fosterbarn og fosterforeldre. Det er også i noen grad et spørsmål om tolkning, om man plasser enkelte informantfortellinger som posisjonering i forhold til fosterhjemsoppdraget, i stedet for posisjonering i forhold fosterforeldre eller fosterbarnet.

4.5.1. Fosterhjemsoppdraget

Jeg har skrevet om fosterhjemsoppdraget en del ganger, uten å forklare hva jeg mener med dette begrepet. Jeg skal nå forklare det. Jeg vil først beskrive det oppdrag fosterfamilien får av Barnevernstjenesten, konkret utformet i Fosterhjemsavtalen. (Barne- likestillings- og Inkluderingsdepartementet 2010) I avtalens punkt 5.1 står det:

Oppdraget som fosterforeldre innebærer å gi fosterbarnet et trygt og godt hjem og å ivareta den daglige omsorgen for fosterbarnet.

I Avtalens punkt 5.3 er den daglige omsorgen nærmere forklart på følgende måte:

Fosterforeldrene har således ansvaret for den generelle oppdragelsen av barnet, noe som omfatter oppfølging overfor skole, barnehage og fritid, og det å sørge for at barnet får nødvendig oppfølging ved sykdom. Fosterforeldrene skal ivareta barnets behov for stabil og trygg voksenkontakt. Videre skal de bidra til at barnet får dekket sine personlige, sosiale, emosjonelle og helsemessige behov, samt tilrettelegge forholdene rundt barnet slik at dets evner og anlegg får best mulig anledning til å utvikle seg. Fosterforeldrene skal motivere fosterbarnet til å ta en utdanning, og de skal i samarbeid med barneverntjenesten legge forholdene til rette for at fosterbarnet fortsetter skolegangen etter grunnskolen.

Dette oppdraget blir formelt sett kun gitt til fosterforeldrene. Det er bare de fra fosterfamilien som skriver under på fosterhjemsavtalen. Det er selvsagt ikke mulig å pålegge barn av fosterforeldre å ta et formelt delansvar for fosterhjemsoppdraget. Like vel er det etter mitt skjønn tydelig at disse barna tar et slikt delansvar, ulike deler og på ulike måter fra barn til barn. Dette kan forstås som

relasjonsforhandlinger, hvor disse barna ønsker å ta et større ansvar enn de blir tildelt. Selvsagt kan det også være både uttalte og uuttalte forventninger fra fosterforeldre og andre, som barna tar ansvar ut i fra.

Jeg ønsket å vite hva informantene tenkte om fosterhjemsoppdraget, og spurte dem derfor om det var noe de tenkte familien skulle lære fosterbarnet eller hjelpe fosterbarnet med. Også her varierte svarene, fra at informanten mente fosterbarnet ikke hadde spesielle hjelpebehov, til konkrete områder hvor fosterbarnet trengte hjelp. Også mere generelle opplæringsbehov ble nevnt.

Informant nr. 7: Vi har så klart et ansvar for fosterbarnet, at han har det bra og får en normal oppvekst.... vi har ansvar for å lære han alt det vanlige liksom.

Informant nr. 8: At han på en måte blir en bedre person, at han vet hva som er rett og hva som er galt, som han kanskje ikke har fått vite fra foreldrene sine.

Disse to informantutsagnene beskriver generelle opplæringsbehov som barn har, samtidig som det knyttes til mangler ved opplæringen i barnets egen familie.

Ulvik (2007) skriver at fosterhjemsoppdraget består i å gjøre fosterbarnet til en vanlig unge. Det betyr et barn som er kulturelt upåfallende, altså et barn som kan det andre barn kan, og kjenner til de kulturelle redskapene som andre barn kjenner til. Det innebærer også korrigeringer for å kompensere for mangelfull utviklingsstøtte i fosterbarnets egen familie. Så vidt jeg kan se, ligner dette ganske mye på den forståelsen mine informanter legger til grunn. Som det framgår av det siste informantutsagnet over, (nr. 8) har også noen av mine informanter med dette korrigeringsperspektivet.

Jeg finner det interessant at mine informanter snakker om fosterhjemsoppdragets innhold i generelle vendinger, likt det Ulvik (2007) gjør. Jeg ville tro det var mer naturlig for dem å snakke om fosterbarnets konkrete hjelpebehov, fordi det er det de ser i hverdagen. Det finnes det også mange eksempler på i mitt materiale. Men det krever en mer overordnet forståelse (posisjon) for å snakke generelt om dette. De som gjør det, tror jeg tenker at de har del i det generelle ansvaret for fosterbarnet som fosterhjemsoppdraget innebærer.

I de andre undersøkelsene jeg har beskrevet i kunnskapsoversikten (kapittel 1 punkt 5) har jeg ikke funnet at barna ble bedt om å definere fosterhjemsoppdraget. Men flere av disse undersøkelsene beskriver at barna tar et stort ansvar for å hjelpe fosterbarnet.

4.5.2. På vegne av fosterfamilien

Noe av det første som slo meg, da jeg leste intervjuutskriftene, var at informantene ofte brukte flertallspronomenet *vi* når de snakket om fosterbarnet. Her er noen eksempler:

Informant nr. 4: *vi kommer til å ta godt vare på han, og gi han et ordentlig liv.*

Informant nr. 7: *Vi er veldig forsiktig med... [at han sover andre steder enn hjemme], han skal få ligge hjemme.*

Informant nr. 8: *ja, da spiser vi, og da er han veldig pratsom. Og da pleier vi å si fra til han - nå må du spise og slutte å prate.*

Denne måten å ordlegge seg på, viser at informantene i disse tilfellene skiller mellom fosterbarnet på den ene siden, og seg selv og fosterforeldrene på den andre siden. Utsagnene viser også at informantene snakker på vegne av fosterfamilien, noe som tyder på at barna posisjonerer seg som aktører i forhold til fosterbarnet.

I de tre nevnte utsagnene er det fosterfamiliens medlemmer som handler, noe som gjorde det naturlig å bruke pronomenet *vi*. I andre tilfeller var det fosterbarnet som handlet, men fortsatt virket det som informanten snakket på vegne av fosterfamilien. Da ble av og til pronomenet *oss* brukt.

Informant nr. 3: *hun [fosterbarnet] oppfører seg fint nå, og hun er ikke sånn, ja hun er veldig mye flinkere.*

Informant nr. 7: *jeg synes det er bra at han klarer å knytte seg sånn til oss.*

I det første av disse to utsagnene forteller en informant at et fosterbarn som er tre år eldre enn henne er blitt veldig flink. Ordvalget vier at informanten går ut over vanlige søsken- eller barnerelasjoner. Det andre utsagnet er aldersadekvat i den forstand at informanten er betydelig eldre enn

fosterbarnet. Men både ordvalget, og bruken av pronomenet *oss* viser at det ikke er en vanlig søskenomtale, informantene snakker på vegne av fosterfamilien.

Det er neppe uvanlig at barn både snakker om sin familie, og i en del tilfeller snakker på vegne av familien sin. Men jeg oppfatter det som spesielt at et barn omtaler andre barn i familien fra en posisjon som familiens representant, eller fra en posisjon som foreldre normalt har. Det mest naturlige ville vel være at et barn snakker ut fra sin egen barneposisjon? Her lages det som nevnt også et skille mellom et barn (fosterbarnet), og resten av familien. Det må være en grunn til at informantene finner det naturlig å snakke på denne måten, og det å ta et medansvar for fosterhjemoppdraget er en mulig forklaring på dette.

Hydèn, (2003) har drøftet bruket av personlige pronomen som en måte å definere kategorier av mennesker og posisjoner på. Dette knyttes til det fenomenet at mennesker i det postmoderne samfunn opptrer i mange ulike identiteter og posisjoner, noe som gjør det nødvendig for oss å fastslå hvilken identitet / posisjon som gjelder for meg og andre mennesker i de ulike situasjoner vi befinner oss i. Hydèn (2003) drøfter blant annet bruken av pronomen *jeg* og *vi*, spesielt knyttet til mennesker i institusjonelle settinger, hvor de opptrer på vegne av en organisasjon eller etat. For eksempel kan en person si *vi* mens han sitter i et rom med to andre personer, og alle i rommet forstår at dette *vi* kun omfatter personen selv, ikke de andre i rommet. Personen bruker et såkalt *ekskluderende vi*, og snakker for eksempel på vegne av en etat. I forlengelsen av dette igjen kan vi spørre om den måten informantene ordlegger seg på, tyder på en forståelse av fosterhjemoppdraget som et upersonlig oppdrag som ligner på en jobb, heller enn en personlig relasjon / hjelperelasjon. Jeg tror ikke det er tilfellet. Ut fra informantenes samlede fortellinger har jeg et klart inntrykk av at de aller fleste hadde knyttet nære og personlige relasjoner til fosterbarnet. Jeg forstår dette mer som uttrykk for at når det kommer et nytt og ukjent barn til familien, og det ikke skjer på den vanlige måten ved at barnet fødes inn i familien, oppstår det et behov for å definere posisjoner. Det gjøres blant annet ved hjelp av *ekskluderende vi*, som definerer fosterbarnet til en annen kategori enn informantene. Samtidig viser det, som tidligere nevnt, at informantene inkluderer seg selv i den kategorien som har et ansvar for fosterbarnet.

Ikke alle informantene snakket på vegne av familien, på denne måten.

Informant nr. 2: *Jeg tror nå mest at vi lever i forskjellige verdener.*

Denne informanten opplevde at han og fosterbarnet levde i forskjellige verdener, og han ønsket ikke å ha noe særlig med fosterbarnet å gjøre. Dette var en av to informanter som ikke hadde uttalelser som kunne oppfattes som å være på vegne av fosterfamilien.

Selv om informantene snakket på vegne av fosterfamilien, kunne de også ha historier som viste at de skilte mellom hva som var deres og foreldrenes ansvar.

Informant nr. 8: *jeg synes det er greit å vite [å få vite hvis fosterbarnet har gjort noe galt på skolen], da sier jeg det til ho mamma og han pappa, og da vet de hva de har å jobbe med. Det er liksom de [mamma/pappa] som skal jobbe med han, og få det bedre.*

Her definerer informanten sitt ansvar som det å gi informasjon, mens det er fosterforeldrene som skal gjøre selve jobben med fosterbarnet. Det var ulike syn blant informantene på hvor mye og hvilket ansvar de hadde overfor fosterbarnet, i forhold til foreldrene ansvar. Dette kommer jeg tilbake til senere. (kapittel 4 punkt 5.3) Til sammen gir disse fortellingene en forståelse av at de fleste informantene regner seg som medansvarlige for fosterhjemsoppdraget på et eller annet vis. De snakket om fosterbarnet og fosterhjemsoppdraget på et overordnet nivå, som om de var voksne, samtidig som de skilte mellom eget og foreldrenes ansvar på det konkrete nivået.

Njøs (2012) beskriver at hennes informanter bruker pronomenet *vi*, og oppfatter det som uttrykk for at de oppfatter seg som aktører. De andre undersøkelsene jeg har beskrevet har så vidt jeg kan se ikke undersøkt barnas språkbruk i forholdt til å snakke på vegne av fosterfamilien eller fosterhjemsoppdraget.

4.5.3. Ansvar

En del av informantene beskriver altså at de er medansvarlige for det oppdrag fosterfamilien har fått, med å lære fosterbarnet det alle barn skal lære. Men de beskriver også et mer konkret ansvar, både i samarbeid med sine foreldre, og på eget initiativ uten foreldrenes medvirkning. Eksempler på ansvar etter avtale med foreldrene kunne være det å kjøpe en gave til fosterbarnet for at han skulle føle seg velkommen, eller å følge med og minne på hva klokka var, så fosterbarnet rakk skolebussen.

Informant nr. 8: Forsker: Tenker du at det er hele familien som får denne jobben? Informant:
*Det er familien.....fordi at det går jo ut over hele familien, hele familien er jo med på
beslutningen, på en måte.*

Informanten sier her at hele familien er medansvarlige fordi det går ut over alle, og alle har vært med på beslutningen om å ta imot et fosterbarn. Dette beskriver en meget klar aktørstatus, hvor det tilsynelatende ser ut til at barn og voksne sidestilles når det gjelder ansvar. Det er nok i så fall et medansvar for barn som voksne normalt tenker annerledes om. Det at fosterhjemsoppdraget går ut over, eller påvirker hele familien, samstemmer med funn hos Höjer og Nordenfors (2006)

Denne informanten mener nok like vel ikke at barn og voksne har det samme ansvaret for fosterbarnet. Det framgår av uttalelsen under punkt 5.2 i inneværende kapittel, hvor informanten sier at det er foreldrene som skal jobbe med fosterbarnet, for at han skal få det bedre. Likevel mener hun tydeligvis at hun har et selvstendig ansvar.

Informant nr. 8: *De pleier ikke å gi meg ansvar for han egentlig, men noen ganger skjønner jeg at jeg må ta det.*

Dette er utsagn som meget klart viser informantens aktørstatus. Selv om foreldrene ikke gir henne noe ansvar, skjønner hun noen ganger at hun må ta det. Jeg vil si at dette viser en selvopplevd aktørstatus på vegne av fosterhjemsoppdraget. Innholdet i dette ansvaret var å følge med på det fosterbarnet foretok seg når fosterforeldrene ikke var til stede, både på skolen og hjemme. I noen tilfeller meldte så fosterbarnet videre til sine foreldre, slik at de kunne aksjonere, i andre tilfeller aksjonerte informanten selv overfor fosterbarnet. Det kunne for eksempel være ved å stoppe han hvis han satt for lenge med data. Dette er også samme informant som måtte følge med på om fosterbarnet var hardhendt med dyrene i huset, jamfør kapittel 4 punkt 3.3. Denne informanten påtok seg også selv ansvaret for å takle redusert foreldreoppmerksomhet, fordi hun mente foreldrene gjorde det de skulle, med å gi fosterbarnet oppmerksomhet på bekostning av henne, jamfør kapittel 4 punkt 4.1. Også dette viser at informanten tok et selvstendig ansvar på vegne av fosterhjemsoppdraget.

I kapittel 4 punkt 3.3. beskrev jeg informant nr. 3 som hjalp fosterbarnet med på slutte å kutte seg. Dette var også et ansvar informanten tok alene, uten foreldrenes hjelp. Samme informant fortalte at dersom fosterbarnet gjorde noe veldig dumt, så måtte hun jo ha fortalt det til sin mor, så de kunne

hjelpe fosterbarnet sammen. Dette viser at informanten tok ansvar for å vurderte om hun trengte hjelp av foreldrene eller ikke, når hun skulle hjelpe fosterbarnet.

I kapittel 4 punkt 3.1., om søskenforhold, har jeg beskrevet informant nr.7, som bevisst trakk seg unna for at fosterbarnet skulle vinne diskusjoner og få viljen sin, for dermed å føle tilhørighet til familien. Han fortalte at dette var noe han hadde tenkt ut selv, ikke snakket med foreldrene om. Dette er ganske avansert samhandling for å imøtekomme fosterbarnets behov, som etter mitt skjønn krever stor grad av ansvarsfølelse og refleksjon. Siden han ikke hadde snakket med foreldrene om dette, må han ha hatt en annen motivasjon, som jeg tenker må ha sammenheng med fosterhjemsoppdraget.

Fire av mine åtte informanter hadde fortellinger som viste at de tok selvstendig ansvar for fosterbarnet, uten at deres foreldre var involvert. En av disse var til og med flere år yngre enn fosterbarnet. Dette viser at barn av fosterforeldre i stor grad assosierer seg med fosterhjemsoppdraget. Det skjer selvsagt ofte i samarbeid med fosterforeldrene, men ofte også på eget initiativ.

Solbergs (1994) teoretiske perspektiv, som jeg har beskrevet i kapittel 2 punkt 3., kan være med og belyse informantenes forhold til ansvar og fosterhjemsoppdrag. Fosterhjemsoppdraget kan være svært belastende, både i forhold til tidsforbruk og problematikk. Da er det behov for alle gode krefter som kan hjelpe til. Fosterforeldrene, som både formelt og i praksis har hovedansvaret, vil derfor sannsynligvis verdsette hjelp fra egne barn. I følge det nevnte teoretiske perspektivet kan slik verdsetting fra de voksne være medvirkende til at barn får et større ansvar og ansees mer kompetente, enn deres alder egentlig tilsier. Denne mekanismen kan gjøre seg gjeldende både på områder hvor fosterforeldrene har avtalt delansvar med sine barn, og på områder hvor disse barna agerer på egen hånd. Slike forventninger fra voksne kan være virksomme, selv om de ikke er uttalte. Jeg har ikke grunnlag for å slå fast at en slik mekanisme har vært virksom for de informanter jeg har snakket med, men jeg mener det er nærliggende å tro det, nettopp ut fra det teoretiske perspektivet til Solberg. På den andre siden har vi jo flere ganger sett at disse barna ønsker seg et større ansvar enn de er blitt tildelt, noe som kanskje peker i motsatt retning.

Også Giddens teoretiske perspektiv om den rene relasjon kan være relevant her. (se beskrivelse i kapittel 2 punkt 3.) Hvis gjensidighet er et kjennetegn ved moderne relasjoner mellom personer som

står hverandre nær, slik som foreldre og barn, vil det være rimelig å tro at fosterforeldre kan ha forventninger om at deres barn skal hjelpe dem å hjelpe fosterbarnet.

De fleste av de andre undersøkelsene jeg har beskrevet, (kapittel 1 punkt 5.) fant at barn av fosterforeldre tar ansvar for fosterbarn og fosterhjemsoppdrag. Noen beskriver også at barna tar ansvar for egne foreldre. Noen, blant annet Höjer og Nordenfors (2006) beskriver at barn av fosterforeldre tar ansvar på eget initiativ og ut over det som er avtalt med foreldrene, slik jeg også har funnet.

4.5.4. Egenutvikling

En av informantene fortalte om noe jeg vil kalle egenutvikling, som følge av fosterhjemsoppdraget.

Informant nr. 8: jeg har fått se hvor tålmodig jeg er med unger - det er ei veldig bra erfaring. Blitt masse sterkere som person.

Dette ligner på noe en annen informant (nr. 7) fortalte om, og som jeg har beskrevet under punkt 4.4.1 om oppmerksomhet fra foreldrene. Jeg kalte det redefinering, når informanten fortalte at han måtte utsette eller fravike egne behov på grunn av fosterbarnet, men så hadde det også positive sider. Begge disse informantene (nr. 7 og nr. 8) hadde altså fortellinger om konsekvenser av fosterhjemsoppdraget som isolert sett kunne beskrives som negativt, men som hadde vært lærerike og hadde medført verdifull refleksjon. Når informant nr. 8 fortalte at hun var blitt sterkere som person, var det på bakgrunn av utfordringer knyttet til fosterbarnet, og redusert foreldreoppmerksomhet.

Selv om de øvrige informantene ikke hadde slike historier om egenutvikling, vil jeg tro de alt i alt anså det nyttig å ha fosterbarn i familien. Dette på bakgrunn av de positive beskrivelser de gav av fosterbarnet, og sitt forhold til fosterbarnet. Her var det et unntak.

Informant nr. 2: Tror ikke jeg har hatt noe særlig nytte av det, egentlig.

Informanten svarte dette, på mitt spørsmål om han hadde lært noe, eller hatt nytte av å ha fosterbarnet i familien. Dette var samme informant som opplevde at han og fosterbarnet levde i forskjellige verdener, og som ville ha minst mulig med fosterbarnet å gjøre. Han savnet også informasjon i starten om hvorfor fosterbarnet ikke kunne bo i sin familie. Dermed kan en mulig

tolkning av utsagnet være at informanten ikke hadde funnet mening i å engasjere seg i fosterbarnet, og derfor ikke hadde fått erfare at det gav læring eller nytte.

Jeg synes uttalelsene til informant nr. 7 og 8 sier mye om meningskonstruksjon. De bruker tilgjengelige kulturelle redskaper til å forstå og skape mening ut av livsbetingelser som isolert sett kan oppfattes meningsløst og negativt. Slik meningsskaping er selvsagt noe vi alle gjør hele tiden, men det er ikke alltid vi må skape mening ut av noe som i utgangspunktet er negativt. Dessuten forsterkes dette av at informantene er barn. Teorien om salutogenese (se kapittel 2 punkt 5.6.) er relevant her. Det er tydelig at informantene i disse tilfellene greide å skape sammenheng og mening ut fra sin posisjon, noe som gjorde situasjonen håndterbar.

Flere av undersøkelsene som beskrives i kapittel 1 punkt 5. beskriver også at informantene sier de har lært mye og utviklet seg som følge av at de har vært fosterfamilie. Flere av undersøkelsene knyttet dette til barnas aktørstatus, og opplevelse av å få være med og påvirke egen situasjon. Dette er viktig for å oppleve mening.

4.5.5. Oppsummering - posisjoner i forhold til fosterhjemsoppdraget

Fortellingene til mine informanter viser at de anser seg som *aktører* i forhold til fosterbarnet. Som aktører forholder de seg til mer enn det som ville være naturlig i vanlige søskenrelasjoner eller vennerelasjoner. De tar et ansvar ut over det som hører til søskenrelasjoner og ut over det deres foreldre eventuelt har bedt dem om. En måte forklare dette på, er at de agerer som aktører ut fra fosterhjemsoppdraget. De tar et selvstendig ansvar, og prøver å gi hjelp ut fra det de oppfatter som fosterbarnets hjelpebehov.

Disse barna definerer innholdet i fosterhjemsoppdraget i form av å lære fosterbarnet det vanlige, som andre barn lærer. Informantene viser dermed at de skjønner at dette handler om noe mer enn det de ser av konkret samhandling fra fosterbarna. Barna snakker ofte på vegne av fosterfamilien, og inkluderer dermed seg selv som ansvarlige i tilfeller hvor man kunne tro det var naturlig å si at det var fosterforeldrene som hadde ansvaret. Dermed posisjonerer de seg som *medansvarlige* for fosterhjemsoppdraget, sammen med sine foreldre. Informantene opererer i noen tilfeller på egen hånd, uten at det er avklart med fosterforeldrene. De ser det tydeligvis som noe selvfølgelig at de skal gi hjelp til fosterbarnet uavhengig av foreldrene. Også dette kobler dem etter mitt skjønn direkte til fosterhjemsoppdraget. Jeg vil kalle dette en posisjon med *selvstendig ansvar*. Enkelte av informantene reflekterer over det de har lært etter å ha vært medlemmer av en fosterfamilie, gjerne

som følge av utfordrende samhandling. Dermed kommer de i en læreposisjon, hvor jeg vil si de driver med *egenutvikling*.

4.6. Oppsummering - forskningsspørsmål

Hvordan forstår barn av fosterforeldre sin posisjon i fosterfamilien, i forhold til fosterbarnet, fosterforeldrene og fosterhjemsoppdraget? Dette er forskningsspørsmålet, som jeg har prøvd å besvare i denne oppgaven, og som jeg nå skal oppsummere. Fortellingene til mine informanter viser at de forstår det på ulike måter, som rimelig kan være. Dette handler blant annet om ulike kontekstuelle rammer for de ulike fosterfamiliene. Noen av informantene hadde hatt mange fosterbarn i familien, og hadde vokst opp med å være fosterfamilie. Dermed var dette naturlig for dem. Andre hadde sitt første fosterbarn da de ble intervjuet. Noen hadde fosterbarn som var vesentlig yngre enn dem selv, noe som gjorde at de lett kunne oppfatte seg selv i en storesøskenposisjon. Andre hadde fosterbarn på samme alder som seg selv, eller eldre. Noen av informantene hadde selv flere søsken og var sånn sett vant til å dele på blant annet foreldreoppmerksomhet, andre var enebarn. Slike forskjeller påvirker selvsagt oppfattelsen av egen posisjon, og hvilke posisjoner man ønsker å ha.

På noen områder var informantene samstemte. Alle oppfattet seg som aktører, altså personer som ønsket å påvirke egen situasjon gjennom aktive valg. Selv informant 1 og 2, som skilte seg ut ved å ikke posisjonere seg som hjelpere for fosterbarnet, gav klart uttrykk for at de ville være med og velge sin posisjon selv.

Når det gjelder kulturelle redskaper er det vanskelig å slå fast som sikkert hvilke som brukes. Dette fordi de utgjør underliggende forståelser, som ikke er direkte observerbare. Jeg mener likevel å kunne si at barna brukte kulturelle redskaper knyttet til hovedfamiliemodellen i sin meningskonstruksjon. Et eksempel er at de fleste av dem snakket om likhet mellom fosterbarn og søsken, som jo tilhører denne familieforståelsen, uten at jeg først hadde nevnt begrepet søsken. Som beskrevet hadde informantene ulike meninger om dette, og selv de som sa at fosterbarn var helt likt søsken, sa at det også var forskjeller. Disse forskjellene viser at informantene henter forståelser også fra andre steder enn hovedfamiliemodellen. For de av dem som hadde hatt mange fosterbarn i familien kan man tenke at de kjente godt til kulturelle redskaper knyttet til fosterfamilien som avvikende familiemodell. Innen denne forståelsen er det å gi hjelp og støtte til fosterbarnet sentralt.

For de som var mere ferske i faget vil jeg tro slike kulturelle redskaper kan være hentet fra mere generelle forståelser knyttet til det kulturelt høyverdige ved å gi hjelp til mennesker nød.

Det var interessant å se at flere av informantene definerte fosterhjemsoppdraget på et så overordnet nivå som det å lære fosterbarnet det vanlige, som det ikke har fått lære hjemme. Dette tyder på en overordnet forståelse, som stemmer over ens med måten fagfolk gjerne definerer oppdraget på.

Informantenes fortellinger viste som sagt at de oppfattet seg som aktører. Det vistest blant annet gjennom de mange eksemplene på at de så for seg andre posisjoner i forhold til fosterbarnet, enn de fosterforeldrene eller andre voksne gjorde. Dermed agerte de på egen hånd, og ut over det som var avtalt og avklart med foreldrene. Dette kalles relasjonsforhandlinger i kulturpsykologisk terminologi. Relasjonsforhandlinger er ikke bare det som skjer når folk har ulike oppfatninger. Det er alt sosiale aktører gjør for å finne sine posisjoner i forhold til hverandre.

I forhold til fosterbarnet mener jeg informantene posisjonerte seg som søsken, ansvarlige, hjelpere, veiledere, fortrolige samtalepartnere og forbilder. Informantene brukte selv søskenskap for å beskrive sitt forhold til fosterbarnet. Det dreier seg imidlertid om et uvanlig søskenskap, fordi det var styrt at fosterbarnets behov. Søskenskap ble brukt bevisst for at fosterbarnet skulle føle tilhørighet til fosterfamilien. Noen mente relasjonen til fosterbarnet ikke lignet søskenrelasjoner, og selv de som sa det lignet, sa også at det var forskjeller. Informantene ønsker informasjon om fosterbarnet for å kunne gi god hjelp. Også informasjon som i seg selv var ubehagelig å få, ønsket de av samme grunn. Noen ønsket informasjon av nysgjerrighet, men mente det da var rett at de ikke fikk det. Dermed plasserte informantene seg i en posisjon som ansvarlige og hjelpere, hvor deres egne behov ble underordnet fosterbarnets behov. En av informantene anså seg i en bedre hjelpeposisjon enn fosterforeldrene, på grunn av nærhet i alder med fosterbarnet. To av informantene ønsket ikke å være hjelpere for fosterbarnet, eller anså ikke at fosterbarnet trengte hjelp. Det jeg har kalt veilederposisjon kjennetegnes ved en pedagogisk tilnærming, hvor egne følelser og behov blir underordnet fosterbarnets behov. Fortrolig samtalepartner er vel i utgangspunktet en nærliggende posisjon, fordi det er snakk om barn / unge i ca samme alder, som opptrer på lignende vis som søsken eller venner. Men koblingen til en overordnet forståelse er like vel klar, i og med at eksemplet var en informant som ensidig ønsket å hjelpe et vesentlig eldre fosterbarn. En av informantene fortalte om en posisjon som forbilde for fosterbarnet. Dette handlet om bevissthet rundt hvordan man opptrådte, og hva man gjorde og ikke gjorde. Dette kan ligne på forståelser som hører til storesøskenposisjonen. Men den aktuelle informanten hadde klare tanker

om forskjellig væremåte overfor fosterbarnet, sammenlignet med egne søsken, noe som viser at hans posisjonering var noe ut over vanlige søskenrelasjoner.

I forhold til egne foreldre (fosterforeldrene) har jeg funnet eksempler på at informantene posisjonerte seg som *ansvarlige eldstebarn, støttespillere, selvstendig* og uavhengige av foreldrene, som *fleksible*, og som *foreldrenes medhjelpere*. Som ansvarlige eldstebarn gir de avkall på oppmerksomhet og prioritet fra foreldrenes side, slik eldstebarn gjør når de får nye søsken. Som foreldrenes støttespillere posisjonerer de seg slik at de støtter foreldrenes jobbing med fosterbarnet, uten nødvendigvis å gjøre noe selv. Dette handlet også om foreldreoppmerksomhet, men uten kulturelle redskaper knyttet til hovedfamiliemodellen. Dette viser en overordnet forståelse, ut over de konkrete hendelsene. Selvstendigheten handlet om at informantene ikke protesterte på det at fosterbarnet ble prioritert, men i stedet sa at de ikke hadde behov for foreldrenes prioritet og at det også var positive sider ved dette. Fleksibiliteten handlet om at informantene viste stor grad tilpasningsevne ved å selv være villige til å tilpasse seg de endrede forhold som nok kunne oppleves belastende. Mange av disse posisjonene handler om å trekke seg unna, gi avkall på en plass man har hatt, og selv håndtere belastningen dette medfører. Men informantene uttrykte også klart at de oppfattet seg som foreldrenes medhjelpere.

I forhold til fosterhjemsoppdraget oppfattet jeg informantenes posisjonering som *medansvarlige, selvstendig ansvarlige* og i en læreposisjon hvor de drev med *egenutvikling*. Mange av informantene snakket på vegne av sin familie når de fortalte om sin hverdag. Dette har jeg forstått som en posisjon som medansvarlige for fosterhjemsoppdraget. Men de posisjonerer seg også med selvstendig ansvar. Dette kommer fram i mange av de historiene jeg har plassert under posisjonering i forhold til fosterbarn og fosterforeldre også. Men det blir ekstra klart i forhold til fosterhjemsoppdraget. De posisjonerer seg som selvstendig ansvarlige når de opererer på egen hånd for å hjelpe fosterbarnet, uten at det er avtalt med foreldrene. En av informantene fortalte om det hun hadde lært gjennom det at familien hadde vært fosterfamilie noen år. Dette var lærdom gjennom ganske slitsomme prosesser. Dette har jeg definert som egenutvikling, ut fra de ord informanten satte på det. Selv om ikke de andre informantene snakket om slik lærdom, er jeg ganske sikker på at flere ville vært enig i et slikt resonnement. Dette fordi mange hadde vært gjennom kompliserte og slitsomme prosesser, som de beskrev å ha kommet positivt ut av.

Fortellingene til mine informanter viser at de forstår sin posisjon i fosterfamilien som en aktørposisjon. De fleste, men ikke alle, oppfatter fosterbarnet som hjelpetrengende, noe som gjør at

de ønsker å være hjelpere både i samarbeid med sine foreldre og på egen hånd. De oppfatter seg som delaktige i det oppdrag fosterfamilien har fått, og mange bruker kulturelle redskaper knyttet til vårt samfunns hovedfamiliemodell for å forstå og forklare sin posisjonering. Men de kulturelle redskapene knyttet til hovedfamiliemodellen strekker ikke til i alle sammenhenger, slik at de også må ta i bruk andre forståelser. Noen få oppfattet ikke at fosterbarnet trengte noen spesiell hjelp, eller ønsket å distansere seg fra fosterbarnet som de oppfattet som slitsomt og krevende.

Kapittel 5: Avslutning

Min undersøkelse viser det samme som en del andre undersøkelser, nemlig at barn av fosterforeldre ofte ser på seg selv som medhjelpere. De hjelper fosterbarn og fosterforeldre, de hjelper i samarbeid, og de hjelper på egen hånd. *Men de har ikke noe navn.* Mens jeg jobbet med denne oppgaven, har jeg lurt en del på hva jeg skulle kalle disse barna. Barn av fosterforeldre, fosterforeldrenes egne barn, egne barn av fosterforeldre, biologiske barn av fosterforeldre. Alt dette var tungvinte og til dels merkelige betegnelser. Dette er betegnelsene med fokus på barnas relasjon til sine foreldre, som om barna ikke var noe i seg selv. For å kontrastere vil jeg si at lignende betegnelser på de andre aktørene ville ha vært *foreldreparet i fosterhjemmet* om fosterforeldrene, og *barnet som flytter inn i fosterfamilien* om fosterbarnet. Det ville også vært tungvinte og merkelige betegnelser. Så begynte jeg å lure på *hvorfor* vi ikke har en egen presis betegnelse på disse barna, slik som vi har for de andre aktørene i fosterfamilien. Jeg tror svaret gir seg selv: Uten navn er man ingen. Vi har ikke trengt noen egen betegnelse på barn av fosterforeldre, fordi de ikke har vært regnet med som aktører i fosterfamilien. Vi har ikke tenkt at de hadde noen viktig funksjon i denne sammenhengen. Dette på tross av at både forskning og erfaring viser at de har en funksjon. De ser på seg selv som aktører, og de fleste vil være med å gjøre en innsats i forhold til fosterbarn og fosterhjemsoppdrag. Disse erfaringene stemmer også over ens med dagens syn på barn og barndom. Det er på tide at vi gir disse barna et navn.

Vi ønsker velfungerende fosterhjem, som kan være i funksjon over lang tid. Det gir trygge oppvekstforhold og gode utviklingsmuligheter for barn som har hatt det tøft i livets startfase. Dette er ekstra viktig, når man har sosialpolitiske målsettinger om å øke bruken av fosterhjem, og redusere bruken av plasser i barnevernsinstitusjoner. Det betyr i praksis at utfordringene i fosterhjemmene blir større, fordi det blir flere barn og unge med stort hjelpebehov som får fosterhjem som omsorgstiltak. Da kreves det god oppfølging og veiledning. Det forutsetter videre utforskning, systematisering av praksiserfaringer, og kvalitetssikring. Barn av fosterforeldre må inkluderes som aktører i dette systemet, ellers risikerer vi at en gruppe barn får forverret sine levekår, for at en annen gruppe skal få forbedret sine. Det er etisk uakseptabelt. Jeg mener ikke at dette er enkelt. Barn av fosterforeldre kan ikke få en posisjon som er sidestilt med fosterforeldrene, når det gjelder deltakelse og ansvar i fosterhjemsoppdraget. Det har de ikke utviklingsmessige forutsetninger for. Men de kan heller ikke henvises til den andre grøfta, nemlig å ikke få være aktører i egen familie og egen hverdag. Vi må finne en mellomposisjon som gjør det mulig for barna å skape god mening rundt sin posisjon i fosterfamilien. Vi må gi disse barna nødvendig hjelp og veiledning, så dette blir mulig. Det må blant annet innebære mulighet til å stille spørsmål, og få

den informasjon de ønsker, på en tilrettelagt måte. Vi vet at en del tema er spesielt utfordrende for disse barna, som at noen barn må forlate sine foreldre, og at ikke alle foreldre tar seg godt nok av barna sine. Her må barn av fosterforeldre få god hjelp til å forstå. Selv om barn av fosterforeldre neppe kan være en formell part i fosterhjemsavtalen, må de inkluderes på en måte som passer deres posisjon, fordi de uansett inkluderer seg selv.

Jeg startet denne oppgaven med ei historie som ei overrasket fostermor fortalte meg. Jeg har hørt flere slike historier, som viser at fosterforeldre blir overrasket over hva deres barn gjør i forhold til fosterbarn og fosterhjemsoppdrag. Når de som kjenner disse barna best, deres egne foreldre, blir overrasket over hva barna gjør, må det være et misforhold mellom barnas og andres forventninger til barnas posisjonering. Jeg har hatt fokus på barnas posisjonering i denne undersøkelsen. Men det trengs også mer utforskning av foreldrenes posisjonering. Hva er det som gjør at de ikke forventer det som er naturlig posisjonering for barna? Er det fordi de ikke har tid og overskudd til å fokusere på egne barn i en hverdag hvor fosterbarnet krever all oppmerksomhet? Eller er det fordi fosterforeldre og andre voksne tenker at barn av fosterforeldre ikke skal ha en aktørposisjon i forhold til fosterbarn og fosterhjemsoppdrag? Det trengs videre utforskning av hvilke forventninger de voksne aktørene har når det gjelder barn av fosterforeldre: Fosterforeldre, barnevernsarbeidere, fosterhjems konsulenter, veiledere.

Implisitt i det jeg har skrevet her, ligger en antagelse om at barn av fosterforeldre ikke blir godt nok ivaretatt i dagens fosterhjemssystem. Jeg skal selvsagt være forsiktig med en slik påstand, siden dette ikke har vært i fokus i min undersøkelse. Men jeg våger likevel denne hypotesen, ut fra det som er skrevet i andre undersøkelser, og ut fra egne jobberfaringer. De undersøkelsene jeg har referert til i denne rapporten viser klart at det ofte er misforhold mellom fosterforeldres og deres barns oppfatninger av barnas naturlige posisjoner i fosterfamilien. (se kapittel 1 punkt 5.) Det gir grunn til bekymring. Höjer og Nordenfors (2006) konkluderer med at barn av fosterforeldre ikke får god nok hjelp med de utfordringer de møter i forbindelse med fosterhjemsoppdraget. Njøs (2012) skriver at barna ikke opplever seg sett og verdsatt av de offentlige aktørene. Höjer og Nordenfors (2006) skriver også at fosterhjem brukes som tiltak, for å gi fosterbarna større grad av normalitet, mens det paradoksalt nok ofte medfører mindre grad av normalitet for barna som bor der fra før, og dette har sjelden blitt gitt noen oppmerksomhet. Videre at fosterhjemsoppdraget kan gi til dels store konsekvenser for søskenforholdet mellom barn av fosterforeldre. Det er alvorlig, med tanke på hvor viktig søsken er for barns utvikling og sosialisering. Også kjønnsaspektet er diskutert i undersøkelsen til Höjer og Nordenfors (2006), her fant de forskjeller på hvordan gutter og jenter

som var barn av fosterforeldre forholdt seg til fosterbarn og fosterhjemsoppdrag. Det er mange gode grunner til videre utforskning av dette feltet.

Jeg tror barn av fosterforeldre kan lære mye i den posisjon de har, og utvikle gode egenskaper som både blir til nytte for dem selv, og for samfunnet som helhet. Jeg tror den oppgaven fosterfamilien får kan oppleves som noe veldig fint, utviklende og samlende for fosterfamilien, og at disse barna kan bidra med gode innspill, fordi de er barn selv. Men dette forutsetter at barna får god hjelp til å finne sin posisjon, til å forstå, og til å takle utfordringer under veis. Det er også nødvendig å sette grenser for hvor store utfordringer en fosterfamilie skal måtte takle, spesielt med tanke på barna som bor der fra før. Derfor må vi passe på at tiltaksdreiningen fra institusjonsplasser til fosterhjem ikke går for langt. (Backe – Hansen et al. 2011)

Til slutt vil jeg ta mine informanter på alvor som aktører, ved å referere noe av det de svarte på mitt spørsmål om tips og råd til de som jobber med fosterhjem. Også her var synspunktene forskjellige, og sannsynligvis preget at barnas ulike erfaringer og ulike kontekstuelle posisjoner. Noen mente det var best om fosterbarnet var på ca samme alder som barna i familien. Da var det lettere å forstå hverandre, og bli venner. En av informantene mente fosterbarnet burde være eldre enn barna i fosterfamilien, slik at de kunne få lære ting av fosterbarnet, og være med på spennende ting, for eksempel sitte på når fosterbarnet kjørte moped. Andre mente det ikke var lurt at fosterbarn og barn i familien var på samme alder. Det kunne for eksempel bli vanskelig hvis de begge var i puberteten og ganske hormonell, og dermed ble lett sure. Da ville det ikke bli enkelt for barnet som tilhørte familien, som jo visste at fosterbarnet hadde det mye verre enn han / henne. Disse informantene mente det beste derfor var om fosterbarnet var yngre enn barna i familien. Det ville også gjøre det lettere å lære opp fosterbarnet. De fleste som mente fosterbarnet burde være yngre, sa også at det beste var om fosterbarnet var lite når han / hun flyttet inn i fosterfamilien. Det gav bedre tid til å lære opp fosterbarnet, og kortere del av livet under vanskelige forhold i egen familie. Men det var også noen ulemper med det å flytte inn i fosterfamilien som lite barn, og ha det trygt og stabilt der, nemlig at man da senere ville få sjokk når man ble klar over at man kom fra en annen familie, og hvordan denne familien hadde det. Noen sa at det ikke burde være barn i fosterfamilien fra før, hvis fosterbarnet var 14 år eller eldre.

Informantene sa at barn av fosterforeldre bør få vite hvordan fosterbarnet har hatt det i egen familie, hvorfor det måtte flytte, og hvor lenge det skal bo i fosterfamilien. Barna trenger å få vite noe om følelsene til fosterbarnet, slik at de kan vite hvordan fosterbarnet ser på det å flytte i en

fosterfamilie. Informantene ønsket informasjon tidlig, i forbindelse med at fosterbarnet flyttet inn. Dette vil gjøre det lettere for barn av fosterforeldre å skjønne hvordan fosterbarnets liv har vært. Informantene mente at barna må få informasjon, også om det som er vanskelig. Det er viktig at alle i familien vil dette, og er klar for å være fosterfamilie. Det er bra om fosterbarn og barn av fosterforeldre har noen felles interesser, og det er viktig at fosterforeldre og barn gjør ting i lag. Informantene rådet kommende barn av fosterforeldre til å ikke bare tenke på seg selv, men også på hvordan fosterbarnet har hatt det tidligere. De bør behandle fosterbarnet som søsken, være litt forsiktig i starten, og huske på at det blir lettere etter hvert. Rådet til kommende fosterforeldre var å huske på behovene til sine egne barn, tenke på hva som kommer til å skje når fosterbarnet flytter inn, og hvordan fosterbarnet kommet til å reagere på barna som bor i familien fra før.

Referanseliste

Backe-Hansen, E. (red), Bakketeig, E., Gautun, H., Grønningsæter, A. (2011) *Institusjonsplassering – siste utvei? Betydningen av barnevernsreformen fra 2004 for institusjonstilbudet*. Fafo / Nova Rapport nr. 21/2011

Barne- og Familiedepartementet (2000) *Barnevernet i Norge*, NOU 2000: 12. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

Barne- likestillings- og Inkluderingsdepartementet (2010) *Fosterhjemsavtalen* (Internett).

Tilgjengelig fra:

<<http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Barnevern/2011/Fosterhjemsavtalen2011.pdf>> (Nedlastet: 3.januar 2013)

Barne-, Likestillings- og Inkluderingsdepartementet (2012), *Bedre beskyttelse av barns utvikling. Ekspertutvalgets utredning om det biologiske prinsipp i barnevernet*. NOU 2012: 5. Oslo, Statens forvaltningstjeneste.

Barneloven. (1981) *Lov om barn og foreldre av 8.april 1981 nr.7*.

Tilgjengelig fra: <www.lovdata.no> (Nedlastet: 24.november 2012)

Barnevernloven. (1992) *Lov om barneverntjenester av 17. juli 1992 nr.100*.

Tilgjengelig fra: <www.lovdata.no> (Nedlastet: 24.november 2012)

Blaikie, N. (2008) *Designing Social Research*. Cambridge: Polity Press

Brannen, J. Heptinstall, E. Bhopal, K. (2000) *Connecting Children: Care and family life in later Childhood*. London: Routledge Falmer.

Bufetat (september 2011) *Barna først*. (internett).

Tilgjengelig fra: <http://www.bufetat.no/Documents/Bufetat.no/For%20fagfolk/Barnevern/Barna-F%c3%b8rst.pdf> (nedlastet 26.03.2013)

Bufetat (31. august 2012) *Statistikk for fosterhjem, institusjoner og hjelpetiltak*. (Internett)
Tilgjengelig fra: <<http://www.bufetat.no/om/statistikk/barnevern/>> (Nedlastet 6.januar 2013)

Bunkholdt, V. (2003) *Biologi eller psykologi som grunnlag for beslutninger i barnevernet - hva skal ha størst plass?* Norges Barnevern, 80 (1), s.15-22.

Christie, N. (1993) *Hvor tett et samfunn?* Oslo: Universitetsforlaget. 2.utgave, 4.opplag.

Cole, M (2003). *Kulturpsykologi*. København: Hans Reitzels forlag.

Fog, J. (1994). *Med samtalen som utgangspunkt. Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag

Fosterhjem.no (19. oktober 2010) *Familiehjem* (Internett) Tilgjengelig fra
<<http://www.fosterhjem.no/hva/familiehjem/>> (nedlastet 25. februar 2013)

Giddens, A (1994) *Intimitetens forandring. Seksualitet, kjærlighet og erotikk i det moderne samfund*. København: Hans Reitzels Forlag

Gulløy og Haraldsen (2012) Spørreskjemaundersøkelser blant barn og ungdom. Kapittel i: Backe-Hansen, E. og Frønes, I red. *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskningen*. Oslo, Gyldendal akademisk. s.174 - 204

Havik, T. 2007: *Slik fosterforeldre ser det - II. Resultat fra en kartleggingstudie i 2005*. (Internett)
Barnevernets Utviklingssenter på Vestlandet nr.1 - 2007. Tilgjengelig fra:
<<https://bora.uib.no/bitstream/handle/1956/3142/1%202007%20Slik%20fosterforeldrene%20ser%20det%20II.pdf?sequence=1>> (Nedlastet 6.januar 2013)

Haavind, H. (1987) *Liten og stor: mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo, Universitetsforlaget.

Heggdalsvik, I.K. (2007) *Fosterforeldrenes egne barn. En studie av hvordan fosterforeldrenes egen barn opplever det å vokse opp sammen med fosterbarn*. hovedfagsoppgave. Trondheim, Norges teknisk - naturvitenskapelige universitet.

Hydèn, L.C. (2003) Who? Identity in Institutional Contexts. Kapittel i: Seltzer, M. (red) *Listening to the Welfare State*. Aldershot: Ashgate.

Höjer, I. (2001) *Fosterfamiljens indre liv*. Akademisk avhandling, Universitetet i Göteborg.

Höjer, I. og Nordenfors, M (2006) *Att leva med fostersyskon*. Universitetet i Göteborg.

Höjer, I. (2007) Sons and daughters of foster carers and the impact of fostering on their everyday life. *Child & Family Social work*, 2007 (12) 1, s.73-83.

Jensen, A.M red. (1999). *Oppvekst i barnets århundre: Historier om tvetydighet*. Oslo Ad notam Gyldendal.

Jensen, T. K. et.al. (2012). Traumefokusert kognitiv atferdsterapi. Kapittel i: Martinsen, K., Hagen, R. red.: *Håndbok i kognitiv atferdsterapi i behandling av barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Johansson, M. og Sundt, H. (red). (2005) *Fosterhjemshåndboka*. Oslo: Kommuneforlaget.

Johnsen, H. Chr. G, Halvorsen, og Repstad, P (2009). *Å forske blant sine egne: universitet og region - nærhet og uavhengighet*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lohne og Ødegård (2012) *Fosterforeldres opplevelse av utilsiktet flytting: Beskrivelse av prosjektet, foreløpige funn og refleksjoner* (Internett), Arbeidsnotat 2012:4, Høgskolen i Molde. Tilgjengelig fra: <http://brage.bibsys.no/hsm/bitstream/URN:NBN:no-bibsys_brage_33404/1/WP_2012_04.pdf> (nedlastet 6.januar 2013)

Madsbu, J. P. (2004). *Realisme og relativisme innenfor sosial konstruksjonisme*. Høgskolen i Hedmark, notat nr.9.

Näsman, E. (2012) Varför särskilt om barn? kapittel i: Backe-Hansen, E. og Frønes, I. red. *Metoder og perspektiver i barne- og ungdomsforskningen*. Oslo, Gyldendal akademisk. s. 33 - 54.

NESH (2008). *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*. De nasjonale forskningsetiske komiteer. 3.opplag.

Njøs, A.M. (2012) *Fosterfamiljar er ikkje som andre familjar. Ein studie om korleis dei biologiske barna til fosterforeldre opplever kvardagslivet med fostersøsken*. Masteroppgave. Lillehammer. Høgskolen i Lillehammer.

Nordenfors, M. (2006) *Et refelxivt syskonskap. En studie om att växa upp tillsammans med fostersyskon*. Akademisk avhandling. Universitetet i Göteborg.

Poland, D. C. and Groze, V. (1993) *Effects of Foster Care Placement on Biological Children in the Home*. Child and Adolescent Social Work Journal (10), april 1993, s.153 - 164.

Regjeringen (14.mai 2004), *FNs Barnekonvensjon* (internett).

Tilgjengelig fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/veiledninger_brosjyrer/2004/fns-barnekonvensjon.html?id=88078> (Nedlastet 24.november 2012)

Ryen, A. (2002). *Det kvalitative intervjuet: fra vitenskapsteori til feltarbeid*. Bergen: Fagbokforlaget.

Schjelderup, L. og Omre, C. (2008). *Barn som aktører i sosialt arbeid*.

Universitetet i Stavanger /Forsa Norden - Nordisk Symposium, Århus, august 2008

Seale, C. (2004). *Researching Society and Culture*. London: Sage Publications Ltd

Solberg, A. (1994). *Negotiating Childhood. Empirical Investigations and Textual Representations of Children`s Work and Everyday Life*. Stockholm: Nordplan

Sommer, D. (2003). *Barndomspsykologi: Udvikling i en forandret verden*. 2.utgave. København, Hans Reitzels forlag.

Sommerschild, H. red (1998) *Mestring som mulighet i møte med barn, unge og foreldre*. Tano Aschehoug.

Strandbu, A (2007). *Barns deltakelse og barneperspektivet i familierådsmodellen*. Akademisk avhandling. Det samfunnsvitenskapelige fakultet, Universitetet i Tromsø.

Synovate (2010). *Undersøkelse blant fosterforeldre 2010*. (Internett). Tilgjengelig fra: http://www.nbbf.no/BUF/main/Hits.php?qe=fosterhjem&ColSearch=node0_0&tgtGroup%5B%5D=1039&PortalMode=1&tgtPos=1&SearchMode=lay (Lastet ned 6.januar 2013)

Thagaard, T. (1998). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thorsen, K. og Toverud, R. red. (2002). *Kulturpsykologi. Bevegelser i livsløp*. Oslo, Universitetsforlaget.

Tiller, P.O. (2000). *Studier i barndom*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Ulvik, S.K.,(2007). *Seinmoderne fosterfamilier. En kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Oslo: Unipub.

Wadel, C. (1995) *Forholdet mellom den sosiale og den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virekligheten*. Tidvise skrifter. (hefte nr.16) Stavanger: Høgskolen i Stavanger, Avdeling for økonomi-, kultur- og samfunnsfag.

Wadel, C., og Wadel, C.C. (2010). *Den samfunnsvitenskapelige konstruksjon av virkeligheten*. Kristiansand, Høyskoleforlaget

Younes, M.N (2007) Addressing the impact of foster care on biological children and their families. *Child Welfare*, 2007 (86) 4 s.21-40.

Øverland, S (2012). Selvskading. Kapittel i: Martinsen, K., Hagen, R. red.: *Håndbok i kognitiv atferdsterapi i behandling av barn og unge*. Oslo: Gyldendal Akademisk s.200 – 220.

Øyre, I (2012) *Hvordan opplever «biologiske barn» det å vokse opp med fostersøsken med utfordrende atferd?* Masteroppgave. Stavanger. Universitetet i Stavanger.

Aadland, E. (1997) *«Og eg ser på deg...» Vitenskapsteori og metode i helse- og sosialfag*. Oslo: Tano Aschehoug.

Vedlegg 1: Samtykke fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Härfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Sveinung Horverak
Seksjon for sosialfag
Avdeling for samfunnsfag
Høgskolen i Bodø
8049 BODØ

Vår dato: 13.12.2010

Vår ref: 25496 / 3 / RKH

Deres dato:

Deres ref:

TILRÅDING AV BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 09.11.2010. All nødvendig informasjon om prosjektet forelå i sin helhet 10.12.2010. Meldingen gjelder prosjektet:

25496	<i>De små hjelperne</i>
Behandlingsansvarlig	<i>Høgskolen i Bodø, ved institusjonens overste leder</i>
Daglig ansvarlig	<i>Sveinung Horverak</i>
Student	<i>John Magne Knutsen</i>

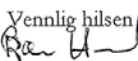
Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, eventuelle kommentarer samt personopplysningsloven/-helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, http://www.nsd.uib.no/personvern/forsk_stud/skjema.html. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://www.nsd.uib.no/personvern/prosjektoversikt.jsp>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 31.12.2012, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen/

Bjørn Henriksen

Ragnhild Kise Haugland

Kontaktperson: Ragnhild Kise Haugland tlf: 55 58 83 34
Vedlegg: Prosjektvurdering
Kopi: John Magne Knutsen, Trollmyra 16, 8028 BODØ

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrre.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@svt.uit.no

Vedlegg 2: Informasjonsbrev til fosterhjem

Forespørsel om å delta i intervju i forbindelse med masteroppgave:

Jeg holder på med masterstudiet i sosialt arbeid med Universitetet i Nordland. Jeg skal skrive en masteroppgave som omhandler barn av fosterforeldre, og de erfaringer disse barna har fra hverdagen i sin familie. I den forbindelse har jeg tenkt å intervju 4-8 barn i aldersgruppen 8-15 år, som har eller nylig har hatt fosterbarn boende i familien sin. Jeg ønsker å snakke med barna om hva de pleier å gjøre til daglig; alene, sammen med fosterbarnet, eller sammen med andre i familien. Videre vil jeg spørre om familielivet har forandret seg etter at fosterbarnet (eller -barna) flyttet inn, og om barnet har ansvar for spesielle oppgaver overfor fosterbarnet. Jeg vil også spørre om barnet har erfaringer og råd som kan være nyttige for andre fosterfamilier. Intervjuet vil foregå som en individuell samtale. Barnets foreldre kan være til stede, dersom de ønsker det.

Jeg ønsker også å intervju 6-8 fosterforeldre om de samme temaer som barna blir intervjuet om. Disse skal ikke være foreldre til noen av barna jeg intervjuer. Intervjuet med fosterforeldrene vil foregå som et gruppeintervju.

Denne forespørselen gjelder intervju med barn.

Tid og sted for intervjuene blir avtalt senere - jeg planlegger å gjennomføre dem i løpet av 2011. Jeg antar at intervjuene vil ta 1-2 timer. Intervjuene vil bli tatt opp på bånd, og jeg vil ta notater under veis. Jeg kommer til å bruke en såkalt intervjuguide, som inneholder stikkord om det jeg vil snakke med barna om. Denne intervjuguiden kan foreldrene få se på forhånd, hvis de ønsker det. Jeg håper at den kunnskap som kommer fram gjennom intervjuene, og den senere bearbeiding, kan bidra til en bedret forståelse av livet i fosterfamilier.

Deltakelse på intervjuene er selvsagt frivillig. Det vil også være mulig å trekke seg fra undersøkelsen under veis, dersom man ønsker det, uten å måtte oppgi noen grunn. I så fall vil eventuelle data som er samlet inn, bli anonymisert. Til slutt i dette brevet er det en

Samtykkeerklæring som skal undertegnes av barnas foresatte. De innsamlede opplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltperson vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Når masteroppgaven er ferdig, innen utgangen av 2012, vil alle opptak fra intervjuene bli slettet og bearbejdede opplysninger bli anonymisert.

Dette informasjonsbrevet sendes ut av Fosterhjemtjenesten i Bodø, uten at jeg kjenner identiteten til mottagerne. Jeg vil kun få kjennskap til de personene som ønsker å delta i undersøkelsen, ved at de selv tar kontakt med meg - jamfør senere i brevet.

Siden det vil kunne framkomme informasjon om fosterbarna i intervjuene, forutsetter undersøkelsen at fosterforeldrene fritas fra sin taushetsplikt. Når jeg får informasjon om hvem som ønsker å delta, vil jeg derfor kontakte de aktuelle barnevernstjenester, og be om slikt fritak. Jeg kommer til å ta med dokumentasjon som viser at fosterforeldrene er fritatt fra taushetsplikten, i forbindelse med denne undersøkelsen.

Denne undersøkelsen er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Ansvarlige for denne undersøkelsen er undertegnede og leder for masterutdannelsen i sosialt arbeid ved Universitetet i Nordland - Sveinung Horverak.

Jeg håper du kan tenke deg å spørre ditt barn / et av dine barn i aktuell aldersgruppe om å delta i undersøkelsen, og gir tillatelse til dette, dersom barnet er villig til å delta.

I så fall ber jeg om at du kontakter meg på telefon eller mail så snart som mulig. Du finner telefonnummer og mailadresse nederst i brevet. Så kan vi gjøre nærmere avtaler. Samtykkeskjemaet kan jeg få når vi møtes. Du kan også ta kontakt med meg for å få nærmere informasjon om undersøkelsen.

På forhånd takk for hjelpen!

Vennlig hilsen

John Magne Knutsen

Masterstudent Sosialt Arbeid, Universitetet i Nordland

Telefon: 91566816

Mail: lilleknut@online.no

Vedlegg 3: Påminnelsesbrev til fosterhjem

Til:

Dato:

Påminnelse:

Jeg viser til brev sendt ut for ca 2 uker siden, med forespørsel om å delta på intervju i forbindelse med min masteroppgave.

Dersom dere har fått det første brevet, og bestemt dere for å ikke delta, kan dere bare se bort fra denne henvendelsen.

Dersom dere vurderer å delta, håper jeg at dere kan ta bestemmelsen raskt, og kontakte meg hvis dere vil delta. Ta gjerne kontakt for ytterligere informasjon, hvis dere ønsker det.

Dersom det første brevet av en eller annen grunn er blitt borte, håper jeg også dere tar kontakt - så sender jeg et nytt brev.

Som beskrevet i det første brevet, omhandler min oppgave erfaringer som barn av fosterforeldre har med det å ha et fosterbarn i sin familie en periode.

Vennlig hilsen

John Magne Knutsen
Masterstudent sosialt arbeid, Universitetet i Nordland
tel.91566816
mail: lilleknut@online.no

Vedlegg 4: Informasjonsbrev til Barnevernstjenesten

Til Barnevernstjenesten i
adresse:

Bodø dato:

Forespørsel om fritak fra taushetsplikt i forbindelse med masteroppgave:

Jeg holder på med masterstudiet i sosialt arbeid med Høgskolen i Bodø. Jeg skal skrive en masteroppgave som omhandler barn av fosterforeldre, og de erfaringer disse barna har fra hverdagen i sin familie. I den forbindelse har jeg tenkt å intervju 4-8 barn i aldersgruppen 8-15 år, som har eller nylig har hatt fosterbarn boende i familien sin. Jeg ønsker også å intervju 6 - 8 fosterforeldre som har egne barn i samme aldersgruppe (8 - 15 år) om de samme tema som jeg snakker med barna om. Jeg ønsker å snakke med barna om hva de pleier å gjøre til daglig; alene, sammen med fosterbarnet, eller sammen med andre i familien. Videre vil jeg spørre om familielivet har forandret seg etter at fosterbarnet (eller -barna) flyttet inn, og om barnet har ansvar for spesielle oppgaver overfor fosterbarnet. Jeg vil også spørre om barnet har erfaringer og råd som kan være nyttige for andre fosterfamilier. Intervjuene med barna vil være individuelle intervju, mens intervjuene med fosterforeldrene vil foregå som gruppeintervju.

Siden det vil kunne framkomme informasjon om fosterbarna i intervjuene, forutsetter undersøkelsen at fosterforeldrene fritas fra sin taushetsplikt. Dersom omsorgen for fosterbarnet er overtatt etter Lov om barnevernstjenester § 4-12, vil det være barnevernstjenesten som kan fritta fosterforeldrene fra denne taushetsplikten. Dersom omsorgen ikke er overtatt, vil det være fosterbarnas foreldre som kan fritta fra taushetsplikten. I sistnevnte tilfelle må jeg be barnevernstjenesten om å videresende denne forespørselen til barnas foreldre, uten at jeg kjenner foreldrenes identitet. Dersom dette blir aktuelt, får vi komme tilbake til hvordan vi skal gjøre dette i praksis.

Mitt prosjekt forutsetter fritak fra taushetsplikten for at fosterforeldrene skal kunne fortelle om hverdagen i sin familie, og at fosterforeldrene i gruppeintervjuet kan snakke med hverandre om det samme. Her vil det være naturlig å be deltagerne i gruppeintervjuet om å undertegne en taushetserklæring om det de får vite om andre fosterbarn, i løpet av samtalen. Videre trenger jeg samtykke til å bruke opplysningene jeg får gjennom intervju med fosterforeldrene og barn av fosterforeldre i forbindelse med min masteroppgave. De innsamlede opplysningene (lydopptak og notater) vil bli behandlet konfidensielt, og ingen enkeltperson vil kunne gjenkjennes i den ferdige oppgaven. Når masteroppgaven er ferdig, innen utgangen av 2012, vil alle opptak fra intervjuene bli slettet og bearbejdede opplysninger anonymisert.

Denne undersøkelsen er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Ansvarlige for denne undersøkelsen er undertegnede og leder for masterutdannelsen i sosialt arbeid ved Høgskolen i Bodø - Sveinung Horverak.

Jeg håper Barnevernstjenesten / barnets foreldre er villig til å gi fritak fra taushetsplikten som her beskrevet, slik at jeg kan gjennomføre mitt prosjekt. Forhåpentligvis kan det bidra til en bedret forståelse av livet i fosterfamilier. Jeg har laget et formular til slutt i dette brevet, som kan brukes som dokumentasjon på slikt fritak. Jeg vil gi fosterforeldrene kopi av dette, før intervjuene gjennomføres. Ta gjerne kontakt, dersom ytterligere informasjon ønskes.

Takk for hjelpen!

Vennlig hilsen

John Magne Knutsen
Masterstudent sosialt arbeid, Høgskolen i Bodø
telefon 91566816
mail: lilleknut@online.no

Samtykke til fritak fra taushetsplikt:

Vi har fått informasjon om masteroppgave som omhandler biologiske barn i fosterhjem, som skal gjennomføres av masterstudent John Magne Knutsen. Vi gir herved fritak fra taushetsplikt etter Lov om barnevernstjenester, slik at denne undersøkelsen kan gjennomføres. Vi viser til informasjonsbrevet fra masterstudenten av....(dato) når det gjelder hvilke opplysninger som skal samles inn, måten de vil bli samlet inn på, og hvordan de skal oppbevares og bearbeides.

Vårt samtykke gjelder følgende fosterforeldre og deres fosterbarn:

.....

Dato:.....

Underskrift og tittel:.....

Vedlegg 5: Samtykke fra fosterforeldre

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om undersøkelsen som omhandler erfaringer som biologiske barn av fosterforeldre har gjort seg med det å ha fosterbarn i familien, og tillater at mitt barn deltar i undersøkelsen.

Dato:.....

Signatur :

.....Telefonnummer.....

Vedlegg 6: Intervjuguide

Punktene under er generelle punkter, ment som innledninger til ulike tema i intervjuet. Det er ikke sikkert det vil bli spurt om alle punktene / spørsmålene, og rekkefølgen kan bli endret. Det kan bli stilt utdypende spørsmål. Språkbruken i intervjuguiden er myntet på intervjueren - dette vil bli tilpasset barnas alder i selve intervjuene.

1 - Rammer for intervjuet:

- Utvalg
- Frivillighet
- Tillatelse fra foreldre
- Varighet
- Taushetsplikt og konfidensialitet
- Avklaring av informasjon til fosterbarn
- Lydopptak og notater

2 - Bakgrunn:

- Masteroppgave
- Min daglig jobb: Veiledning til fosterforeldre
- Nysgjerrighet på hvordan det er å ha et fosterbarn i familien.
- Nyttig å vite mer om dette, for de som jobber med å finne og veilede fosterhjem

3 - Personalia:

- Navn og alder på barnet
- Fornavn på øvrige familiemedlemmer - alder for barn
- Fornavn og alder på fosterbarn
- Hvor lenge har fosterbarnet bodd i familien?

4 - Om dagliglivet i familien:

- Fortell om hva du pleier å gjøre i løpet av en vanlig dag:
 - Morgen - formiddag - ettermiddag - kveld
 - Daglige rutiner - hvem gjør hva (vekking, på badet, frokost, matpakke, til skola, osv)
- Fortell om hva du og fosterbarnet gjør sammen:
 - Sammen med andre, og bare dere to
 - Hvem foreslår ting
 - Hva er gøy - hva er ikke gøy
 - Hva er du flink til - hva er han/hun flink til
 - Hva hjelper du han/hun med - hva hjelper han/hun deg med
 - Hender det du ikke ønsker å være sammen med ...når han/hun spør?
 - Hender det han/hun ikke ønsker å være sammen med...når du spør?
- Fortell om hva fosterbarnet pleier på gjøre:
 - Fritidsaktiviteter
 - Aktiviteter sammen med dine foreldre
 - Aktiviteter sammen med sin familie
 - Synes du noe av dette er slitsomt / noe du ikke liker?
 - Pleier han/hun å være slem mot deg?
 - Pleier du i så fall å fortelle det til foreldrene dine?
- Fortell om fritidsaktiviteter og ting du gjør til vanlig:
 - Er du med i korps, speidern, idrett osv?
 - Hva gjør du sammen med venner - hjemme - ute?

- Var du med på noe av dette før fosterbarnet kom?
- Har du begynt med noe etter at fosterbarnet kom?
- Hva liker du best å gjøre?
- Er det noe du ikke liker, som du gjør like vel - plikter o.l.
- Hva gjør du sammen med dine (eventuelle) søsken?
- Hva gjør du sammen med dine foreldre
- Fortell om ting som ble forandret etter at fosterbarnet flyttet inn:
 - Ting du gjorde før, som du ikke gjør nå.
 - Ting du ikke gjorde før, som du gjør nå.
 - Ting foreldre/søsken gjorde / ikke gjorde før /etter
 - Er det noe du husker spesielt godt, som skjedde eller ble forandret etter at fosterbarnet flyttet inn.
 - Er det noe du ble overrasket over - som ble annerledes enn du trodde det skulle bli å få et fosterbarn i familien?

5 - Om fosterhjemsoppdraget:

- Hva trenger fosterbarnet hjelp til?
- Hvem hjelper fosterbarnet?
- Har du / søsken noen oppgave med å hjelpe fosterbarnet?
- Har du gjort noe for å hjelpe dine foreldrene med å hjelpe fosterbarnet?
- Tror du andre barn i fosterhjem, hjelper foreldrene sine (fosterforeldrene) med noe?
- Var du med på møter før fosterbarnet flyttet inn?
- Hva ble sagt på møtene om hvordan det ville bli, når fosterbarnet kom?
- Hva ble sagt om hva foreldrene dine skulle gjøre, og hva du / søsken skulle gjøre?
- Ble det slik som det ble sagt på forhånd?
- Har du snakket med dine foreldre om hva fosterbarnet trenger hjelp til?
- Har det vært bekymret / urolig for at familien din ikke skulle greie å hjelpe fosterbarnet?
- Er det noe du har fått beskjed om å ikke gjøre?
- Hva er fint med å ha et fosterbarn i familien?
- Hva er slitsomt med å ha et fosterbarn i familien?

6 - Om framtida:

- Har du lært noe, som du vil ha bruk for som ungdom eller voksen, for eks. hvis du får barn selv?
- Tror du det vil gå bra med fosterbarnet når han / hun blir ungdom og voksen?
- Kunne du tenke deg at familien din tok i mot et nytt fosterbarn senere?
- Har du noen gode råd til de som velger ut fosterhjem, og skal hjelpe fosterhjemmene?